

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΚΔΟΣΗ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΤΟ

δόντι

ΤΕΥΧΟΣ 4 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1999 - ΤΙΜΗ: 1 Δρχ.

ΡΑΝΤΕΒΟΥ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Με τη Σαβίνα Γιαννάτου
και τους Primavera en Salonico

ΙΩΣΗΦ ΛΙΜΠΕΡΑΛΗΣ

Λυρική "βουτιά" στο παρελθόν!

"ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ, ΣΤΑΔΙΑ, ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ..."

Το πολιτιστικό καλοκαίρι στη γειτονιά μας...

ΠΑΛΑΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Φτάνει που υπάρχει...

το δόντι

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΤΕΥΧΟΣ 4
ΙΟΥΝΙΟΣ 1999

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΣΙΛΙΡΑΣ
Αλεξ. Υψηλάντου 229
26222 - Πάτρα

061 323996

e-mail: periodikodonti@hotmail.com

Επιμέλεια ύλης:
Γιώργος Κοζίας
Καλλιτεχνική επιμέλεια
Μάκης Σέργιος
Ειδικός συνεργάτης:
Γιάννης Μουγγολιάς
Νομικός σύμβουλος:
Βασίλης Λαδάς

Σ' αυτό το τεύχος
συνεργάστηκαν:
Παναγιώτης Ανδριόπουλος
Κώστας Καπέλλας
Βασίλης Λαδάς
Τατιάνα Λοβέρδου
Κώστας Λογαράς
Τάκης Νικολόπουλος
Γεώργιος Παναγόπουλος
Βαγγέλης Πολίτης
Ορέστης Σκαλτσάς
Βίκυ Σπυριδωνος
Μαρία Τσίλια
Παναγιώτης Φωτίου

Διαφήμιση - σελιέ:

Γ. Σέργιος Ο.Ε.

Κανακάρη 233 - Πάτρα

Τηλ. - Fax: 330742,

330.582, 330.187

Εκτύπωση:

Σάκης Παναγιωτόπουλος
Περιβόλα Πάτρας - 330.532

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 6** Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας: απόψεις...
- 18** Της ...χολής και της σχόλης
- 20** Ιωσήφ Λιμπεράλης: Χαμένες Λυρικές Σελίδες...
- 24** Λευτέρης Βογιατζής, 17 χρόνια...
- 28** Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο: Το χρειαζόμαστε;
- 35** Προσεχώς: Όλες οι φεστιβαλικές και μη εκδηλώσεις του διμήνου, σε Πάτρα και αλλού
- 47** Σαβίνα Γιαννάτου - Primavera en Salonico στην Πάτρα: συνέντευξη Κώστα Βόμβολου
- 54** Χορός: η Ομάδα Εδάφους στην "ανθρώπινη δίψα"
- 56** Αφιέρωμα στον Σπύρο Τσακνιά
- 60** Το έκνομο στην ποίηση του Καβάφη
- 64** Ταξίδια με την Αιγιώτικη "Σχεδία"
- 66** "Η οσμή": διήγημα
- 70** Παναγιώτη Νέλλα: Η σάρκωση του λόγου...
- 74** Ο ...επικίνδυνος Χατζιδάκις
- 78** Υστερόγραφο

Στο εξώφυλλο πίνακας από τις "Βαλιτσοπεριπέτειες" του Αλέξη Ακριθάκη, με αφορμή την αναδρομική έκθεση έργων του που φιλοξενεί μέχρι τέλος Ιουνίου η Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών.

Το είπαμε, το κάναμε!

Μην ανησυχείτε. Δεν παραμιλάμε ούτε και μας "ντοπάρισε" το προεκλογικό κλίμα τις μέρες που ετοιμάζαμε το περιοδικό. Έστω κι αν εμείς μπορούμε τουλάχιστο να ισχυριζόμαστε ότι συνθήματα σαν το παραπάνω, αν μη τι άλλο τα εννοούμε.

Με το τέταρτο "δόντι" που κρατάτε στα χέρια σας καμαρώνουμε ότι υλοποιήσαμε αρκετές από τις "προγραμματικές δηλώσεις" μας.

Κατ' αρχήν "μεγαλώσαμε". Είμαστε πια 80 σελίδων με νέες συνεργασίες αλλά και με μια σταθερή ομάδα φίλων που είναι κοντά μας κάθε δίμηνο. Ύστερα ξανοιχτήκαμε - για πρώτη φορά τόσο πολύ - και εκτός Πάτρας. Στο ένθετο του τεύχους αυτού θα βρείτε τις περισσότερες από τις εκδηλώσεις που θα συναντήσετε αν βρεθείτε στη γύρω περιοχή. Από τη Σπάρτη και την Καλαμάτα ως τους Δελφούς, ακόμα και στα μέρη όπου θα ταξιδέψουν κάποια Πατρινά καλλιτεχνικά σχήματα αυτό το καλοκαίρι.

Και βέβαια μια πλήρης ατζέντα 60 περίπου ημερών για όσους επιμένουν εντός των τειχών της Πάτρας.

Μπορεί να έχει κατανήσει πλέον ανέκδοτο η διοργάνωση φεστιβάλ (και μάλιστα διεθνών!) από τις μεγάλες πόλεις ως τα πιο απίθανα χωριά, όμως δεν παύει αυτή η καλοκαιρινή συνήθεια να έχει τη δική της γοητεία.

Έπειτα είναι κι αυτή η συναυλία που θα μας ...φέρει πιο κοντά. Σαβίνα Γιαννάτου και "Primavera en Salonico" μας δίνουν ραντεβού στο Κάστρο στις 20 Ιουνίου κι ελπίζουμε ότι η δική μας διάθεση να τους ακούσουμε, τέσσερα χρόνια μετά την τελευταία τους συναυλία στην Πάτρα και μόλις λίγες μέρες μετά την κυκλοφορία του νέου τους δίσκου, θα συναντήσει τη δική σας.

Είναι κι άλλα που θέλουμε να κάνουμε.

Όπως το να δημιουργήσουμε μια πρωτότυπη λέσχη φίλων του περιοδικού (και μην πάει ο νους σας σε τίποτε κουλτουριάρικες συνάξεις).

Μια μεγάλη παρέα θέλουμε να κάνουμε που θα ανταλλάσει ιδέες, θα αλληλοενημερώνεται, θα συναντιέται που και που και - γιατί όχι - θα κάνει καλύτερο το "δόντι".

Προς το παρόν, πάντως, προέχουν οι διακοπές και μακάρι να πάρετε το "δόντι" μαζί σας για συντροφιά όπου κι αν πάτε.

Καλό καλοκαίρι!

Greece - Italy **SUPERFAST**®

YEAR ROUND DAILY DEPARTURES

PATRAS - ANCONA IN ONLY 19 HOURS • PATRAS - IGOUMENITSA - BARI

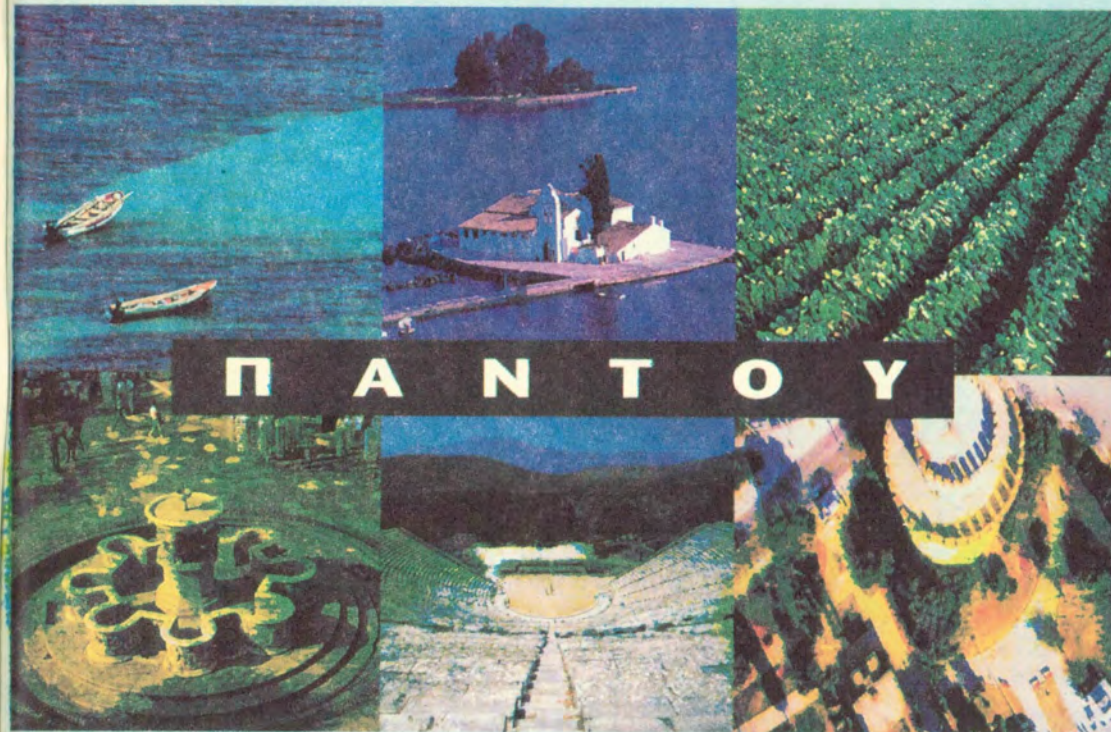
 SUPERFAST FERRIES®

The Youngest and Fastest Fleet

TH. FILOPOULOS - K. PARTHENOPOULOS S.A.

OTTHONOS AMALIAS 12, 262 23 PATRAS TEL.: (061) 622.500, FAX: (061) 623.574

ΘΑ ΜΑΣ ΒΡΕΙΤΕ ΟΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ, ΟΝΕΙΡΑ, ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ...

ΠΑΝΤΟΥ

PANAFON

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΥ ΑΓΚΑΛΙΑΖΕΙ ΟΛΟΚΛΗΡΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ζωή είναι δεμένη με την επικοινωνία, και η PANAΦON υπάρχει για να την κάνει ακόμα καλύτερη.

- ♦ Με φροντίδα, ποιότητα και σεβασμό στο συνδρομητή.
- ♦ Με υποδειγματική εξυπηρέτηση όλο το 24ωρο, όλο το χρόνο.
- ♦ Με κάλυψη παντού: σε κάθε γωνιά της Ελλάδας, σε κάθε άκρη της Γης. Η PANAΦON είναι η μόνη που ταξιδεύει μαζί σας σε περισσότερα από 100 δίκτυα σε όλο τον κόσμο.
- ♦ Με την πιο προηγμένη, την πιο πρωτοποριακή τεχνολογία.
- ♦ Με μοναδικές υπηρεσίες που αγγίζουν την τελειότητα.
- ♦ Με προϊόντα και προγράμματα χρέωσης απόλυτα προσαρμοσμένα στις ανάγκες κάθε συνδρομητή.
- ♦ Με τη δύναμη και το κύρος που, από την πρώτη στιγμή, έφεραν την PANAΦON στην πρώτη θέση, στην καρδιά των περισσότερων Ελλήνων.

PANAΦON
ΤΟ ΠΑΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Απόψεις για το Διεθνές Φεστιβάλ

Μια ακόμα σελίδα ανοίγει φέτος για το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας. Ο θεσμός που, ανεξάρτητα με τις όποιες διαφωνίες και ενστάσεις υπάρχουν, είναι ο πιο πολυσυζητημένος στο χώρο του εν Πάτραις πολιτισμού, βρ-

σκει φέτος - στη 14η χρονιά του - στη θέση του καλλιτεχνικού διευθυντή, το μαέστρο Αλέξανδρο Μυράτ, διευθυντή της "Καμεράτας - Ορχήστρας των φίλων της Μουσικής".

Οι προθέσεις και οι προοπτικές της ...νέας τάξης πραγμάτων για το θεσμό, παραμένουν άγνωστες και η περίοδος χάριτος είναι το λιγότερο που μπορεί να δώσει κανείς. Παράλληλα, όμως, το Διεθνές Φεστιβάλ δεν παύει ακόμα κι έτσι να προκαλεί αντιδράσεις. Για όσους επιμένουν να θυμούνται τα παλιά, αλλά και γι' αυτούς που θέλουν να κοιτάζουν μπροστά.

Ζητούμενο όλων, ελπίζουμε, η στήριξη της πόλης και μιας προσπάθειας που αξίζει να τύχει όλων των απαραίτητων ευκαιριών να δείξει τη δυναμική της. Γι' αυτό και η κριτική πρέπει πάνω απ' όλα να είναι εποικοδομητική, με συγκεκριμένες προτάσεις και εναλλακτικούς δρόμους.

Το Διεθνές Φεστιβάλ αφορούν και οι απόψεις που εστάλησαν στο "δόντι" και φιλοξενούνται ευχαρίστως παρακάτω. Δικός μας στόχος ν' ανοίξει με κάθε τρόπο μια μεγάλη κουβέντα για το θέμα, όπως και για πολλά άλλα που πονάνε αυτή την πόλη. Είναι αυτονόητο ότι εξίσου ευχαρίστως θα δημοσιεύσουμε και οποιαδήποτε άλλη άποψη λάβουμε, προς απάντηση, επίρρωση ή διαφοροποίηση με τα όσα λέγονται. Είναι εξίσου αυτονόητο - και δεν χρειάζεται να το τονίζουμε σε κάθε τεύχος ή κείμενο - ότι το "δόντι" δε συμφωνεί απαραίτητα με τις προσωπικές απόψεις που εκφράζουν τα κείμενα των συνεργατών του. Πάνω απ' όλα αυτό που μετράει είναι ο διάλογος.

Τι φεστιβάλ μας χρειάζεται;

Του Ορέστη Σκαλτσά

Η ανάθεση στον Αλεξ. Μυράτ της καλλιτεχνικής διεύθυνσης του Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας (Δ.Φ.Π.) συνιστά μια εύστοχη επιλογή και ένα βήμα προόδου. Η καλλιτεχνική του προσωπικότητα και πορεία σαφώς πλεονεκτεί της ήσσονος αντίστοιχης παρουσίας των δύο προκατόχων του. Ενισχύεται και από την σχέση του με το πολυδύναμο, σήμερα, πολιτιστικό κέντρο του τόπου μας που είναι το Μέγαρο Μουσικής. Με τις δυνατότητες για το Φεστιβάλ που αυτή η σχέση δί-

νει.

- Εχω, όμως, την επιφύλαξη ότι "μπήκε το κάρο μπροστά απ' τα άλογα". Οτι πρώτα οφείλαμε να απαντήσουμε σε κάποια καιρία ερωτήματα που έχουν τεθεί αυτά τα

χρόνια: Χρειάζεται η Πάτρα, πράγματι, αυτό το Φεστιβάλ; Κι αν ναι ποια μορφή και ποιους στόχους θα πρέπει αυτό να έχει;

- Η απάντηση και στα δύο δεν είναι αυτονόητη. Και ιστορικά, άλλωστε, το Δ.Φ.Π. ούτε προέκυψε από τις πολιτιστικές ανησυχίες της πόλης ούτε συνδέθηκε κυρίως με τις ανάγκες της. Καρπός μιας τυχερής όσο και τυχαίας συνάντησης μεταξύ των πολιτικοοικονομικών δυνατοτήτων του Γ. Παπανδρέου και των ευρύτερων καλλιτεχνικοοργανωτικών ανησυχιών του Θ. Μικρούτσικου, "κάθησε" στην Πάτρα ως τότε πολιτική βάση του πρώτου και γενέτειρα του δεύτερου.

- Το καλλιτεχνικά ανυπέρβλητο φεστιβάλ αυτής της περιόδου (1986 - 90) απέτυχε στο θεωρητικό στόχο του αλλά είχε θεαματική και γόνιμη επιτυχία στον κύριο σκοπό του και στις παρεπόμενες για το ίδιο αλλά πολύτιμες για την πόλη, συνέπειές του.

Θεωρώ ως θεωρητικό στόχο - με την έννοια της αναγκαίας και θεμιτής "ιδεολογικής επί- κάλυψης" που στις προσπάθειές μας όλοι χρησιμοποιούμε - την διακηρυγμένη προσδοκία ότι το Δ.Φ.Π. θα απέβαινε πρωτογενής πόλος εσωτερικής και διεθνούς τουριστικής έλξης για την Πάτρα. Με παράδειγμα το Εδιμβούργο και την Αγγλία. Φυσικά απεδείχθη ότι "εδώ είναι Βαλκάνια".

- Το στοίχημα, όμως, που έχασε ο μεγάλος Μάνος στο Ηράκλειο - όπου οι ιδιόρρυθμίες του αφ' ενός και οι "καλλιτεχνικές" παρεμβάσεις του Καρέλη αφ' ετέρου οδήγησαν σε σύντομο διαζύγιο τον πρώτο γάμο Τέχνης και Αυτοδιοίκησης - το κέρδισε ο Θάνος, πολιτικότερος και οργανωτικότερος εκείνου, στην Πάτρα. (*). Το Δ.Φ.Π. απέδειξε ότι το σχήμα κυρίαρχος καλλιτεχνικό διευθυντής - Δήμος ως οργανωτικός φορέας μπορεί να προσφέρει με πολύ μικρότερο κόστος παραγωγής, θεματικές ενότητες, πολιτιστικές ανταλλαγές. Δηλαδή Φεστιβάλ που συμβάλλει δημιουργικά στην Τέχνη και δεν περιορίζεται απλώς να την καταναλώνει, όπως έπραττε η "πολυτελής επιθεώρηση" του Φεστιβάλ Αθηνών και του ΕΟΤ. Η δημιουργία στη συνέχεια, πολλών, ποιοτικά αξιολογών, περιφερειακών φεστιβάλ μπορεί, επίσης να του αποδοθεί. Ήταν "όλα τους παιδιά του", καρπός του οργανωτικού σχήματος, της καλλιτεχνικής επιτυχίας και της προβολής που κατέκτησε το Δ.Φ.Π.

- Η πόλη, σε μια εποχή γενικής καθίζησής της, ωφελήθηκε αυτή την προβολή που την είχε ανάγκη. Ωφελήθηκε, ακόμα, γιατί ήλθε σε επαφή με μια άλλη, υψηλών απαιτήσεων και στόχων, αντίληψη για την Τέχνη. Να ομολογήσω εδώ ότι η προώθηση αυτής της αντίληψης από το Φεστιβάλ συνέβαλε στο να μην αποθούν καταλυτικές οι αντιδράσεις όταν την ίδια εποχή επιχειρήθηκε η συγκρότηση - με αυστηρά καλλιτεχνικά κριτήρια - σημαντικών, έκτοτε, θεσμών του Δήμου (Δημοτ. Πινακοθήκη, Δημοτ. Ωδείο, ΔΗΠΕΘΕ, Σολίστ της Πάτρας).

- Η προσωπική μικροψυχία του αχυράνθρωπου και ως υπουργού Πολιτισμού Τζαζετάκη και η πλήρης διακοπή της κρατικής χρηματοδότησης "πέτυχε" το άδοξο τέλος αυτής της ειδυλλιακής περιόδου του Δ.Φ.Π. Να σημειωθεί και να εκτιμηθεί: χωρίς σοβαρές τοπικές αντιδράσεις. Μέχρι σήμερα, άλλωστε, μεγάλη μερίδα των Μ.Μ.Ε. και των τοπικών παραγόντων ακκίζεται για τα "δύο φεστιβάλ". Εξομοιώνοντας με το καλλιτεχνικό έπος του Δ.Φ.Π. τη σκανδαλωδώς, με δημόσιο χώρο, ικανοποιούμενη ατζέντικη ματαιοδοξία γνωστού οινολόγου...

- Στα δύο επόμενα χρόνια ένας άλλος στόχος, που υπερέβαινε κι αυτός τις τοπικές πολιτιστικές ανάγκες, εμπύχωσε την αγωνιώδη προσπάθεια διατήρησης του θεαμού χωρίς κρατική ενίσχυση: η ιδέα της ανάδειξης του Μεσογειακού Θεάτρου, των αξιών της Μεσογείου ευρύτερα. Με τη συνδρομή κορυφαίων Ευρωπαίων θεατρικών ανθρώπων - του Ιταλού Τζόρτζιο Στρέλερ, του Γερμανού Χάινε Μίλλερ, του Ισπανού Χοσέ Μονλεόν κ.α. - και τη συμπαράταξη της Πάτρας με τρεις μεγάλες πόλεις- δήμους της Μεσογείου: τη Βαρκελώνη, τη Μασσαλία και τη Νάπολη. Η τραγική έλλειψη πόρων αλλά και η αδυναμία κατανόησης, ακόμα και από το Δήμο, της δυναμικής που είχε η ιδέα αυτή για την Πάτρα και την Ελλάδα, ανάγκασαν το Θόδωρο Τερζόπουλο να την μεταφέρει το 1993 στους Δελφούς.

- Περιλαμβάνομαι σ'αυτούς που ποτέ δεν κατάλαβαν με ποιους στόχους τελέστηκαν οι επόμενες διοργανώσεις του Δ.Φ.Π. Οντας αμήχανοι θεατές στο ίδιο πάντα έργο, ένα τυπικό ελληνικό ρομάντζο. Ξεκινούσε κάθε φορά με φλογερό και διατυμπανιζόμενο ειδύλλιο του εκπροσώπου του Δήμου και των εκάστοτε καλλιτεχνικών συνεργατών κι απέληγε ταχύτατα σε θυελλώδη χωρισμό με παθιασμένες αλληλοκατηγορίες. Δεν κατανώ, επίσης, τι το ιδιαίτερα φεστιβαλικό ως θέμα μπορούσαν να προσφέρουν "οι διαδρο-

Συνέχεια στη σελίδα 10

Το Παναχαϊκόν

Η Πάτρα ξαναγυρίζει
στα Ψηλαλώνια

ΤΟ ΕΛΑΦΡΥΤΕΡΟ ΜΕ ΒΙΟ-FILTER

1 και 1 BFI

ΠΙΣΣΑ: 1 mg

ΝΙΚΟΤΙΝΗ: 0.1 mg

ULTRA
ONE

Το Υπουργείο Υγείας προειδοποιεί:

ΤΟ ΚΑΠΝΙΣΜΑ ΒΛΑΠΤΕΙ ΣΟΒΑΡΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

μές του ελληνικού τραγουδιού". Σε μια χώρα που χαμογελαστό το Αυγουστιάτικο φεγγάρι συλλαμβάνει κατ' έτος το σύνολο των σαιδών της δράμον προς "κάμπους, βουνά, ραχούλες" εσχάτως και νησάκια. Να 'ταν η αύρα του Πατράϊκου, κατά τη διέλευση του θαλάσσιου στενού, που ανήγε σε φεστιβαλικής περιωπής το ίδιο πρόγραμμα που εμφάνιζαν οι αδελφοί Κατσιμιαίοι την προηγούμενη στο Αιτωλικό ως "θερινή πολιτιστική εκδήλωση του Δήμου;"

Κι όλα αυτά όταν, πλέον, μόνο στην Πελοπόννησο δάλλουν τρία ποιοτικότερα κι εξειδικευμένα φεστιβάλ - Καλαμάτας, Αργούς, Ναυπλίου - και τρία γενικού θεάματος: Πάτρας, Ηλίδας, Αρχαίας Ολυμπίας...

- Αυτή η κριτική αναδρομή, στο βαθμό που κατόρθωσε να είναι διεισδυτική και ακριβοδίκαιη, αναδεικνύει τα προβλήματα και προβάλλει τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν. Είναι φανερό ότι οι τοπικές πολιτιστικές ανάγκες, κατά την έτσι κι αλλιώς χαλαρότερη θερινή περίοδο, μπορούν να καλυφθούν πολύ πιο άκοπα κι αδάπανα απ' ό,τι απαιτεί ένα Φεστιβάλ. Με τις καθιερωμένες παντού θερινές πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το Δ.Φ.Π. όταν είτε άκμαζε είτε προσπαδούσε οιστηλατούνταν από ευρύτερες ιδέες, συνδεδεμένες με τις γενικότερες αναπτυξιακές ανάγκες της πόλης. Αλλωστε όλα τα Ελληνικά Φεστιβάλ κι αυτό των Αθηνών(**), δημιουργήθηκαν σε τόπους παραθεριστικούς κι απευθύνονται κυρίως στους θερινούς επισκέπτες. Ακόμα ένα φεστιβάλ γενικού θεάματος δεν έχει, πλέον, τις οικονομικές και οργανωτικές δυνατότητες να αποκτήσει επώνυμη ταυτότητα.

Για να αξίζει, επομένως, τ' όνομα, τον κόπο και τη δαπάνη ένα Φεστιβάλ Πάτρας θα πρέπει να συνδεθεί με μια ευρύτερη, κοινωνική και αναπτυξιακή επιδίωξη και να του δοθεί σαφώς διακρητός χαρακτήρας από τ' άλλα. Ένα Φεστιβάλ θερησκευτικής τέχνης π.χ. σε συδυασμό με την πρόταση που παρουσίασε στις 30-11-97 ο τότε δήμαρχος Ανδ. Καράβολας για την ανάδειξη του ναού του Αγ. Ανδρέα και της πόλης σε διαχριστιανικό πνευματικό και θερησκευτικό κέντρο. Ή μια θερινή συνέχεια και μεταφορά του προγράμματος του Μεγάρου, για να ανασύρω μια παλαιότερη ιδέα, αλλά αυτό εκτός από τον Αλεξ. Μυράτ προσπαθεί κυρίως μια συμφωνία με τ' αφεντικό του Μεγάρου. Ένα Μεσογειακό Φεστιβάλ ερασιτεχνών και ταλαντούχων στους δρόμους και τις πλατείες της πόλης. Ένα θερινό Καρναβαλικό Φεστιβάλ. Ή οτιδήποτε άλλο - και τέτοιες ιδέες, βέβαια, μπορούν να κατατεθούν πολλές - που όμως, θα πιθανολογεί τη συμβολή του στην αναπτυξιακή αγωνία της πόλης.

Έτσι θα μπουν και τ' άλογα στη θέση τους. Ανάλογα, δηλαδή, με τον χαρακτήρα που θα προσδοχεί θα επιλεγεί ο κατάλληλος διευθυντής.

(*) Αφήνω στους τρίτους την εκτίμηση μήπως και η τότε δημοτική αρχή μας απεδείχθη ωριμότερη πολιτικά και πιο ευαίσθητη πολιτιστικά απ' ό,τι του Ηρακλείου...

(**) βλ. "Το Φεστιβάλ Αθηνών" άρθρο του γράφοντος στο "ΒΗΜΑ" 6/92.

Αρκεί η "κεκητημένη ταχύτητα";

Του Βαγγέλη Πολίτη(*)

Το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας γεννήθηκε όπως είναι γνωστό ύστερα από μια διαμορφωμένη πρόταση του Θάνου Μικρούτσικου, η οποία βρήκε στο ξεκίνημά της ένθερμη συμπαράσταση στο χώρο της Κινηματογραφικής Λέσχης, από ορισμένους άλλους συμπολίτες με σχετικό ενδιαφέρον, καθώς και από το Γιώργο Παπανδρέου. Ο τελευταίος, ενδιαφερόμενος για το πολιτιστικό γίνεσθαι και διαδέχοντας τη δέουσα πολιτική επιρροή σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο, συνέβαλε ουσιαστικά στην πραγμάτωσή της.

Ποια ήταν όμως η αρχική ιδέα της οποίας το περιεχόμενο έτσι όπως εμπλουτίστηκε μπορεί σήμερα να έχει ξεχαστεί ή να έχει στη συλλογική μνήμη διαστρεβλωθεί, από το πέρασμα του χρόνου, τις περιστάσεις, τις όποιες επιδιώξεις ή τα κακέκτυπα που στο μεταξύ συνέχισαν να κυριαρχούν ανά το πανελλήνιο και την Πάτρα;

Το σκεπτικό αφορούσε τη δημιουργία ενός ευέλικτου μηχανισμού έγκαιρου προγραμματισμού και διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων, σχεδόν του συνόλου του καλλιτεχνικού φάσματος με έμφαση στη μουσική, το οποίο θα γινόταν κάθε καλοκαίρι. Η χρήση των ανοικτών χώρων ιστορικής σημασίας της πόλης, όπως το Αρχαίο Ωδείο, το Κάστρο της Πάτρας και του Ρίου, καθώς και των παλαιών βιομηχανικών κτιρίων, στόχευε στην ανάπλαση και στην ανάδειξή τους σαν πόλο έλξης που, από κοινού με τις διεθνούς εμβέλειας εκδηλώσεις, θα συνέβαλαν στην αξιοποίηση μέρους της μεγάλης τουριστικής διέλευσης που παρέμενε ανεκμετάλλευτη.

Όμως δεν επρόκειτο για μια απλή ένταξη σε ένα ενιαίο πρόγραμμα ατάκτως ερριμμένων εκδηλώσεων διεθνούς ή εθνοτοπικού περιεχομένου, από αυτές που τα καλλιτεχνικά πρακτορεία ή οι ίδιοι οι καλλιτέχνες ζητούν να πραγματοποιήσουν, προκαλώντας ποικιλοτρόπως το ενδιαφέρον των πολιτικών ή κοινωνικών φορέων, που διαθέτουν τα σχετικά κονδύλια. Αντίθετα αφορούσε μια επιλογή εκδηλώσεων, μερικών προορισμένων αποκλειστικά για την Πάτρα, των οποίων ο κορμός ήταν ενταγμένος σε ένα κυρίως θέμα, με παρουσιάσεις ή εκτελέσεις έργων κατόπιν ειδικής παραγγελίας και με συνέδρια ή σεμινάρια, συνδεδεμένα με ορισμένες από τις θεματικές ενότητες του προγράμματος. Επίσης περιελάμβανε εκδηλώσεις ευρύτερης απήχησης, οι οποίες εκτός από την ψυχαγωγική τους διάσταση, συνέβαλαν στον οικονομικό τομέα, ενώ ταυτόχρονα δρούσαν ως κίνητρο διεύρυνσης του ενδιαφέροντος του πλατύτερου κοινού που του δινόταν με αυτόν τον τρόπο η ευκαιρία εξοικείωσης με τις πιο πρωτοποριακές μορφές τέχνης του υπόλοιπου προγράμματος. Η αξιοποίηση του τοπικού καλλιτεχνικού και πνευματικού δυναμικού της πόλης, θα συνέβαλλε στην ανάπτυξη συνεργασίας με τους διεθνείς συντελεστές των εκδηλώσεων άρα μελλοντικά και στη διεθνή τους γνωριμία.

Αυτά ήταν μερικά από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αρχικού σχεδιασμού, του οποίου το πολιτιστικό αλλά και γενικότερα το μεσομακροπρόθεσμα κοινωνικο-οικονομικό όφελος προβλεπόταν ιδιαίτερα σημαντικό για την πόλη. Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι επρόκειτο για ένα Φεστιβάλ ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας, πρωτοποριακό, διεθνούς ακτινοβολίας και όχι απλώς διεθνών εκδηλώσεων, εντελώς διαφορετικό, τόσο από το Φεστιβάλ Αθηνών, όσο και από εκείνα των άλλων επαρχιακών πόλεων.

Με τη χρηματοδότηση του σχεδίου από την τότε Κυβέρνηση, πραγματοποιείται λοιπόν το καλοκαίρι του 1986 το πρώτο Δ.Φ. με δικό του γραφείο διοργάνωσης και με καλλιτεχνικό διευθυντή τον ίδιο τον εμπνευστή του. Στο οργανωτικό επίπεδο αποφασίστηκε να λειτουργήσει κάτω από κάποιον άλλο φορέα, την Συνομοσπονδία Εκπολιτιστικών Επιμορφωτικών Συλλόγων Αχαΐας και όχι ως αυτόνομος οργανισμός όπως με διάφορες μορφές θα μπορούσε.

Η επιλογή αυτή οδήγησε στη δημιουργία ορισμένων προβλημάτων διοικητικού - διαχειριστικού αλλά και "ιδεολογικο-πολιτικού" περιεχομένου. Τα πρώτα δημιουργήθηκαν διότι η Συνομοσπονδία δεν διέθετε ούτε την διοικητική υποδομή ούτε την ανάλογη εμπειρία πάνω στις οποίες θα μπορούσαν να στηριχθούν οι απαιτήσεις σχεδιασμού, υλοποίησης των εκδηλώσεων και οικονομικής διαχείρισης. Τα δεύτερα εμφανίστηκαν διότι δεν στάθηκε δυνατή η αφομοίωση της φιλοσοφίας μιας τόσο πρωτότυπης ιδέας και ευρύτερης κλίμακας προσπάθειας. Έτσι από την πρώτη χρονιά αναπτύσσονται αναπόφευκτες διαχειριστικού τύπου ανεπάρκειες αλλά και τριβές που στη συνέχεια αποτέλεσαν αντικείμενο συστηματικών ενδο-παραταξιακών συγκρούσεων και μικροπολιτικής εκμετάλλευσης.

Παρ' όλα αυτά το πρώτο Δ.Φ. πραγματοποιείται με τεράστια επιτυχία, παρά τις σημαντικές δυσκολίες που ενσωμάτωνε ένα τέτοιο πρωτοποριακό εγχείρημα, επιτυχία η οποία διαχέεται σε πανελλήνια κλίμακα και βάζει τα θεμέλια για διεθνή αναγνώριση όπως αυτό φαίνεται από τις μαρτυρίες του ελληνικού αλλά και τα πρώτα σχόλια του ξένου τύπου. Ακόμα και η κριτική που ασκήθηκε σε τοπικό επίπεδο για χαμηλή προσέλευση σε ο-

Πελοποννησιακός τοπικός οίνος

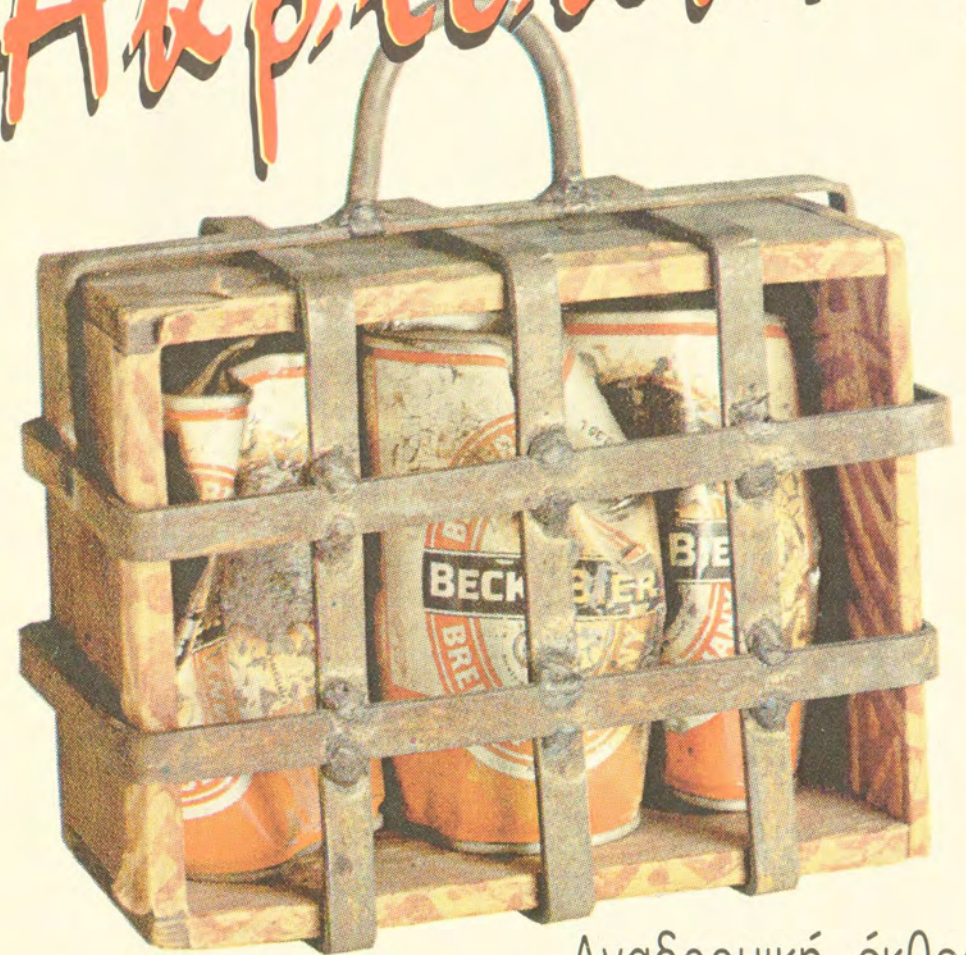

ACHAIA CLAUSS

Από το 1861 Οινοποιεί

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ

Ακροδάκης

Αναδρομική έκθεση

1963 - 1994

Επιμέλεια: Μαρία Κοτζαμάνη

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΠΑΤΡΩΝ

25 Μαΐου - 30 Ιουνίου 1999

ρισμένες εκδηλώσεις π.χ. αυτές της σύγχρονης μουσικής που πραγματοποιήθηκαν με τη συνεργασία του IRCAM, ήταν αστήριχτες, αφού αυτού του είδους οι συναυλίες έχουν περιορισμένο κοινό ακόμα και στην έδρα τέτοιων κέντρων, όπως αυτή του IRCAM (Δ/ντής P. Boulez) στο κέντρο G. Pompidou στο Παρίσι.

Μετά λοιπόν την καθοριστικής σημασίας αυτή επιτυχία, αλλά και ύστερα από την εμφάνιση των πρώτων δυσκολιών, το οργανωτικό σχήμα του Δ.Φ. επανέρχεται στο προσκήνιο προκειμένου να εξασφαλιστούν καλύτερες προϋποθέσεις για τη μελλοντική του λειτουργία. Τελικά αποφασίζεται η ένταξή του, από τη δεύτερη περίοδο, στο Πνευματικό και Καλλιτεχνικό Κέντρο του Δήμου. Η επιλογή αυτή, ενώ έδωσε μια γρήγορη και φαινομενικά εύκολη λύση στο οργανωτικό ζήτημα, το διοικητικό πλέγμα στο οποίο οδήγησε δεν αποδείχθηκε ιδιαίτερα επιτυχημένο. Μπορούσε όμως να συμβεί κάτι διαφορετικό από αυτήν την πλευρά, μέσα σε ένα διοικητικό οργανισμό πολιτικής φύσης, όπως ο κάθε δήμος, προσανατολισμένο και επηρεασμένο στην οργανωτική του συγκρότηση και λειτουργία από αυτή την πολιτική του υπόσταση και μάλιστα μέσα στην ελληνική πραγματικότητα; Ήταν δηλαδή δυνατόν ο πολυδαίδαλος μηχανισμός του Δήμου, με τη λογική μάλιστα που τον διέπει, να παίρνει ή να συναινεί στην έγκαιρη, κατά τη φάση του προγραμματισμού και άμεση για την περίοδο της υλοποίησης, λήψη αποφάσεων ειδικού καλλιτεχνικού περιεχομένου;

Το πρόβλημα που προέκυψε από το πιο πάνω ερώτημα έγινε προσπάθεια να ξεπεραστεί με τη σύσταση μιας επιτροπής στην οποία μεταβιβάστηκε η αρμοδιότητα έγκρισης του προγράμματος. Στα μέλη υπήρξε φροντίδα να συμμετέχουν πολίτες χωρίς μικροκομματικές αντιλήψεις, με πολιτισμικές ευαισθησίες και ανάλογα ενδιαφέροντα. Η επί μέρους αυτή ρύθμιση, επενδεδυμένη και με την ανάλογη πολιτική βούληση, ενώ είχε στο σκέλος του προγραμματισμού τα οφέλη της, ωστόσο αύξησε τις δυσαρέσκειες που απέρρεαν από τις αντίθετες διαθέσεις και ιδιαίτερα εκείνων που επιθυμούσαν τον πιο στενό, για λόγους μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων και επιδιώξεων, κομματικό του έλεγχο.

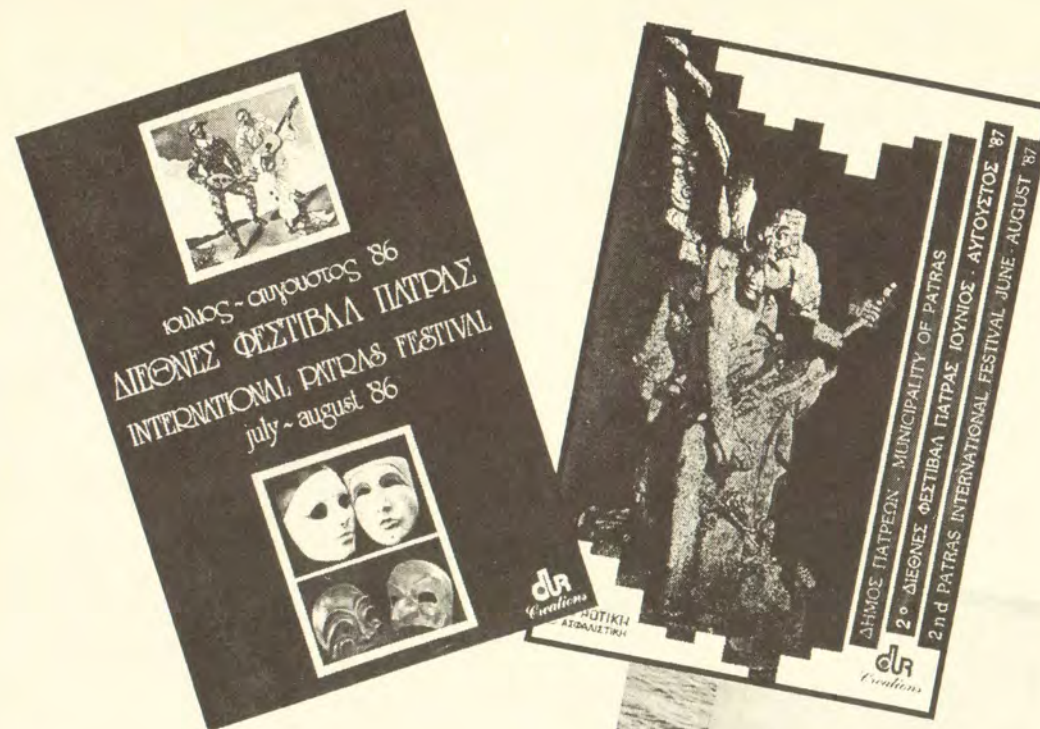
Το γενικό τώρα αποτέλεσμα από την ένταξή του στο μηχανισμό του Δήμου ήταν η αφάνταστη περιπλοκή τόσο στον τομέα της οργάνωσης των διοικητικο-οικονομικών λειτουργιών, όσο και σε όλα τα επίπεδα λήψης και υλοποίησης των σχετικών αποφάσεων, αφού στο σχήμα που προέκυψε, οι κατά καιρούς και ανάλογα με τις περιστάσεις ή τις εκάστοτε ανάγκες εμπλεκόμενοι, εκτός του Καλλιτεχνικού Διευθυντή, της Επιτροπής και του Ειδικού Γραφείου που ήδη αναφέραμε, ήταν οι ακόλουθοι: Δήμαρχος, Αντιδήμαρχος Πολιτιστικού Τομέα, Δημοτικό Συμβούλιο (Δημοτικές ομάδες συμπολίτευσης - αντιπολίτευσης), Διοικητικό Συμβούλιο Πνευματικού και Καλλιτεχνικού Κέντρου, Κεντρικές διοικητικές - οικονομικές - τεχνικές υπηρεσίες του Δήμου, Γραμματεία Π.Κ.Κ. και Γραφείο Πολιτιστικού Τομέα.

Είναι βέβαιο πως ακόμα και σήμερα ελάχιστοι από τους εμπλεκόμενους έχουν κατανοήσει και αυτοί ίσως μόνο στα χοντρικά σημεία, το οργανωτικό αυτό σύμπλεγμα, τις ιεραρχικές σχέσεις και ποιό κομμάτι αρμοδιοτήτων αντιστοιχούσε σε κάθε όργανο ή άτομο (1).

Μέσα στο προηγούμενο πλαίσιο, η - κατά κοινή διαπίστωση - πανελλήνια και διεθνής επιτυχία του Δ.Φ. όπως προκύπτει από τα σχόλια τόσο των καλλιτεχνικών συντελεστών όσο και των μέσων μαζικής ενημέρωσης όλων των αποχρώσεων, μπορεί να θεωρηθεί σαν πραγματικός άθλος.

Το μυστικό της επιτυχίας αποκαλύπτεται αφ' ενός από το εντυπωσιακό πρόγραμμα και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των εκδηλώσεων και αφ' ετέρου από την ικανότητα του Καλλιτεχνικού Διευθυντή να συνδέει τα αντίθετα και να διατηρεί τη συνοχή του βασικού μοχλού προγραμματισμού και υλοποίησης των εκδηλώσεων, δηλαδή του φεστιβαλικού γραφείου. Ιδιαίτερο ρόλο στην ίδια κατεύθυνση έπαιξε και η συστηματική στήριξη του Δ.Φ. από μια σταθερή ομάδα συμπολιτών όλου του πολιτικού φάσματος.

Όμως μαζί με την επιτυχία ακολούθησαν και οι δυσκολίες που από νωρίς είχαν κάνει την εμφάνισή τους. Τα διαχειριστικά - διοικητικά προβλήματα συνεχίστηκαν, το ίδιο και οι τριβές μεταξύ εμπλεκόμενων οργάνων και προσώπων, ενώ η προσπάθεια για κοντόφθαλμη μικροκομματική εκμετάλλευση εντάθηκε. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της εκμετάλλευσης αποτελεί η κριτική που ασκούσε η αντιπολίτευση, η οποία το θεωρούσε ως

κομματικό, ενώ μέρος της συμπολίτευσης το έκρινε ως μη ελεγχόμενο. Βέβαια και μόνο η ανάδειξη αυτής της αντίφασης μπορεί να οδηγήσει στο ασφαλές συμπέρασμα ότι το Δ.Σ. δεν είχε κομματικό χαρακτήρα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει ίσως να επισημάνουμε ότι, μερικές φορές, η ύπαρξη γκρίνιας, υπονομευτικών ενεργειών και πολεμικών, για τα δεδομένα του πολιτικού μας βίου, μπορεί και να αποτελούν την πρόσθετη επιβεβαίωση μιας επιτυχίας. Αυτό φαίνεται να συνέβη και στην περίπτωση του Δ.Φ. Πάτρας.

Γίνεται αντιληπτό κατόπιν αυτών πως οι μόνοι που δεν φαίνεται να συγκινήθηκαν από την απήχηση (2) που βρήκε το Δ.Φ. στο τοπικό κοινό, ανά το πανελλήνιο και διεθνώς, ήταν οι πολιτικοί παράγοντες της πόλης, οι οποίοι, πλην ορισμένων εξαιρέσεων (3) παρέμειναν εγκλωβισμένοι στο μικρόκοσμο των πολιτικών τους σκοπιμοτήτων ή βυθισμένοι στην πολιτισμική τους αταραξία.

Αυτή είναι μια όχι ευχάριστη διαπίστωση την οποία θα πρέπει να επα-

Συνέχεια στη σελίδα 17

ΞΕΡΟΥΜΕ, ΓΙΑ ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΚΟΜΑ ΘΑ ΡΥΠΑΙΝΟΥΝ ΤΙΣ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΜΑΣ, ΑΥΤΑ ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΜΟΛΙΣ ΠΕΤΑΞΑΜΕ;

ΑΛΟΥΜΙΝΟΚΑΤΟ
450 χρόνια

ΠΛΑΣΤΙΚΗ ΦΙΑΛΗ
200-250 χρόνια

ΚΟΝΣΕΡΒΑ (κασσίτερος)
190 χρόνια

ΞΥΛΟ
13 χρόνια

ΣΧΟΙΝΙ
5 χρόνια

ΕΙΣΙΤΗΡΙΟ
5 χρόνια

ΠΗΓΗ:
MEDWAVES, UNEP No 21, 1991

ΛΙΜΕΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ναφέρουμε στη μνήμη μας, προκειμένου να κατανοήσουμε την αρνητική, εκ μέρους της αντιπολίτευσης και την αδιάφορη ή εξίσου αρνητική εκ μέρους της συμπολίτευσης, στάση που κρατήθηκε την κρίσιμη χρονιά 1990, όταν η τότε νέα Κυβέρνηση αποφάσισε, στο πλαίσιο του πολιτικού κλίματος της εποχής, αλλά και κατά την πάγια πολιτική πρακτική του τόπου μας, να διακόψει την επιχορήγηση του επιτυχημένου αυτού θεσμού, επηρεάζοντας και τους εποπτευόμενους από αυτήν οργανισμούς ή τους λοιπούς δημόσιους φορείς να κινηθούν προς την ίδια κατεύθυνση.

Έτσι οι βασικοί πόροι του Δ.Φ. μειώνονται σε απαγορευτικά επίπεδα, αφού οι εισπράξεις από τα εισιτήρια και τα έσοδα από τις διαφημίσεις δεν ήταν ικανά από μόνα τους να στηρίζουν τη διεθνή και πρωτοποριακή μορφή των εκδηλώσεων. Την περίοδο αυτή ο Δήμος, αντιμετωπίζοντας και ο ίδιος οικονομικά προβλήματα, δεν παίρνει έγκαιρα τη γενναία απόφαση να στηρίξει άμεσα το θεσμό, με δική του χρηματοδότηση και ο Θ. Μικρούτσικος παραιτείται.

Την αναποφασιστικότητα αυτή, φαίνεται πως επηρέασε και η περιστασιακή αντίληψη, πως θα μπορούσε δηλαδή ο Δήμος, στηριζόμενος στην εμπειρία του παρελθόντος να πραγματοποιήσει από μόνος του Δ.Φ. χαμηλού κόστους.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, που διαμόρφωνε η γενικότερη συγκυρία, οι περί του αντιθέτου απόψεις καθώς και μια νέα πρόταση του Θ. Μικρούτσικου για την υιοθέτηση ενός εναλλακτικού, μειωμένου προϋπολογισμού, φεστιβάλ υπό τη διεύθυνση διεθνώς γνωστού Καλλιτεχνικού Διευθυντή, του οποίου το έργο θα διευκόλυνε και ο ίδιος από τη σχέση του με το Μέγαρο Μουσικής, δεν βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και η κρίσιμη αυτή καμπή ουσιαστικά δεν ξεπερνιέται.

Στη διάρκεια των προσπαθειών που ακολούθησαν (τόπου - μεταξύ άλλων - τις διέκρινε και η παντελής έλλειψη οράματος) οι υπάρχουσες συμπλεγματικές δομές περιπλέχθηκαν, οι τριβές μεγάλωσαν, οι εργασιακές και ανθρωπίνες σχέσεις διαβρώθηκαν, οι καλλιτεχνικοί συντελεστές δυσανεκτήθηκαν, με τελικό αποτέλεσμα να αλλοιωθεί σταδιακά πλήρως η φυσιογνωμία που το είχε αναδείξει ως μοναδικό στο ελληνικό πολιτιστικό τοπίο, όπως θεωρείται ακόμα και σήμερα.

Με βάση την πιο πάνω κριτική αποτίμηση, μπορούμε συνεπώς με βεβαιότητα να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, πως το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας υπήρξε μια απόλυτα επιτυχής πολιτιστική εμπειρία, άξια μίμησης ή βάση έμπνευσης αλλά και μια διοικητική περιπέτεια καθώς και ένα δείγμα πολιτικής αντιμετώπισης προς αποφυγή.

(*) Ο Βαγγέλης Πολίτης υπήρξε μέλος του γραφείου διοργάνωσης των πρώτων ετών του Δ.Φ. πρώην έφορος του Πνευματικού Καλλιτεχνικού Κέντρου και υπεύθυνος διεθνών σχέσεων του Πατρικού Καρναβαλιού - αντιπρόεδρος Ιδρύματος Ευρωπαϊκών Καρναβαλικών Πόλεων (F.E.C.C.)

(1) Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε πως οι ίδιες διαπιστώσεις ίσχυαν και για τους άλλους πολιτιστικούς τομείς του Δήμου. Από αυτές δε προέκυψε αργότερα η ανάγκη δημιουργίας της περιφέρειας πλέον ΔΕΠΑΠ, της οποίας η σύσταση στηριγμένη σε σχέδιο επεξεργασμένο από τον Ορέστη Σκαλτσά και τους συνεργάτες του στη βάση σχετικής μελέτης της Ε.Ε.Τ.Α., αν και ψηφίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο τον Ιανουάριο του 1990, στην ουσία ουδέποτε λειτούργησε παρά τις περί του αντιθέτου δεσμεύσεις.

(2) Η απήχηση στο τοπικό κοινό ήταν απόρροια της συμμετοχής του στις εκδηλώσεις του Φεστιβάλ. Η απήχηση ανά το πανελλήνιο προήλθε όχι μόνο από την ένθερμη υποστήριξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης όπως προαναφέρθηκε, αλλά και από αυτούς που επισκέφθηκαν την πόλη για να παρακολουθήσουν τις αποκλειστικές εκδηλώσεις. Η θετική απήχηση στο εξωτερικό υπήρξε αποτέλεσμα των εντυπώσεων που μετέφεραν οι ίδιοι οι ξένοι καλλιτεχνικοί και πνευματικοί συντελεστές του Διεθνούς Φεστιβάλ.

(3) Στις εξαιρέσεις αυτές ανήκουν και τα τότε μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου Γ. Μάρκου και Χ. Χριστόπουλος.

↪ Πολλές φορές το μάτι μου κολλάει στο σκουλαρίκι του αυτιού τους. Νέοι δεκαπεντάχρονοι, δεκαεξάχρονοι (και βάλε, και βάλε...). Και με τι άνεση μάλιστα! Σαν να είναι απολύτως αυτονόητο.

Δεν λέω πως είναι άσχημο. Ισα ίσα, το πράγμα έχει μια χάρη πολλές φορές και αισθητική, έτσι λεπτό που είναι σαν το στρείδι κολλημένο στο λοβό.

Σκέφτομαι όμως τι τράβηξαν οι πρώτοι διδάξαντες, τι "πάγος" έπεσε, τι διασυρμός στους πρώτους - πρώτους τολμητές. Ακόμα κι απ' αυτούς που τώρα τα φορούν σαν μην τρέχει τίποτα.

Ετσι είναι. Ό,τι κατηγορούμε, έρχεται καιρός που το λουζόμαστε και τότε, το θεωρούμε φυσικό.

Όμως φρονώ πως όταν μια κατάσταση γίνεται μόδα και συρμός, θα πρέπει οι ρηζικέλευθοι και οι πρωτοπόροι να αποχωρούν. Να αποσύρονται και να παραχωρούν τη θέση τους στο συρφετό.

↪ Και στους Οίκους του Θεού υπάρχουν διαφορές. Ποιοτικές. Σε κάποιους, οι ψαλτάδες τους έχουν νοοτροπία ή μάλλον, αγωγή σκυλά και φυσικά μετατρέπουν το χώρο σε σκυλάδικο. Άλλοι διακρίνονται για τη λιτότητά τους που συνάδει στην κατασκευτική ατμόσφαιρα του χώρου.

Κανένας χώρος, λέω, δεν καταξιώνεται απ' εαυτού. (Η, ας το πω και αντίστροφα: τίποτα δεν είναι α ριγοί ευτελής). Όλα εξαρτώνται από την ποιότητα των ανθρώπων, την αισθητική αγωγή εκείνων που βάζουν τη σφραγίδα τους πάνω στα πράγματα.

↪ Η Λιάνα Κανέλλη με το ΚΚΕ! Ξέρω ότι πολλά μπορούν να δουν τα μάτια μας, κι ακόμα χειρότερα μπορούν να συμβούν στην κλιμακτήριο του ανθρώπου. Αλλά κι αυτό;

Θέ μου, σ' ευχαριστώ που με φυλάς απ' τις κακοτοπιές σ' αυτή τη δύσκολη περίοδο της ζωής μου.

Σημ.1: Φαντάζομαι αυτούς που ενημερώνονταν, ίσαμε τώρα, από το περιοδικό της Λιάνας. Τους πούρους εκείνους που απορρίπτουν μετά βδελυγμίας κάθε άλλη άποψη ως πουλημένη. Πλην της δικής τους, βέβαια. Το ξαφνικό που τους ήρθε απ' αυτή τη μεταγραφή πρέπει να τους στοίχισε ακριβά. Αλλά περί αυτού άχνα, τσιμουδιά.

Σημ.2.: Είναι επικίνδυνο να μην έχει ο άνθρωπος καμιά αμφιβολία για τον εαυτό του, να μη διερωτάται "ρε μπας και κάνω λάθος;" Εστω κι από

μέσα του (θα φανεί αυτό, στον τρόπο του, στη συμπεριφορά του, δεν μπορεί). Είναι επικίνδυνο, λέω, γιατί οδηγεί στην ακατάσχετη φλυαρία και στη φανατική επιβολή της "μίας και μοναδικής αλήθειας". Της δικής του, φυσικά.

Ω! η αγία αμφιβολία σε κρατάει σ' ένα μέτρο.

↪ Εντάξει, δεν πρόκειται να για καμιά πρωτοτυπία κοινότοπο είναι, αλλά το γράφω για να το ξαναθυμηθώ μην το ξεχάσω.

Ψάχνοντας - λέω - δεν βρίσκω τίποτ' άλλο από τη σκέψη ως τη μόνη ικανή να στηρίζει έναν άνθρωπο στις πιο ζόρικες στιγμές του. Εννοώ την οπτική που έχει κάποιος για να βλέπει τα πράγματα. Την πλατιά αντίληψη, τη συγκρότησή του. Τις τέσσερις - πέντε σταθερές που μ' αυτές πορεύεται στη ζωή, αλλιώς παθαίνει σύγχυση. Μ' αυτά και μ' αυτά ερμηνεύει συμπεριφορές, κόβει φάτσες, βγάζει συμπεράσματα, κρατάει με νύχια και με δόντια τα ίσα του.

Ούτε οι καταθέσεις, ούτε το κύρος του, ούτε η όποια αναγνώριση μετράνε. Πάνε φούντο όλα. Το μυαλό του είναι πλούτος. Να έχει όμως. Όχι να το νομίζει.

↪ Δεν υπάρχει τίποτα πιο ανόητο απ' αυτό που συμβαίνει στις παραμονές των εξετάσεων. Χρόνια, τώρα. Οποιο κοινωνικό θέμα ή πρόβλημα βρίσκεται στην επικαιρότητα - πόλεμος είναι; έγκλημα; η ένταξή μας στην ΟΝΕ; οι Ολυμπιακοί αγώνες; - σπεύδουν οι πάντες, μηδέ και των εκπαιδευτικών εξαιρουμένων, να προβλέψουνε, με βεβαιότητα ότι "αυτό θα πέσει" (Που να πέσει και να μας τσακίσει για να ησυχάσουμε, επιτέλους).

Η νοοτροπία του αφρού, του επιδερμικού, να τι με εξοργίζει. Η απόφαση στο γόνατο, η λογική του εδώ και τώρα κι ό,τι έχει η βιτρίνα. Μια αντίληψη σμιλεμένη στα καθημερινά πορτοπαράθυρα του Ευαγγελάτου και στις κοσμικές στήλες illustration περιοδικών. Που αποφαίνονται εμβριδώς πάνω στο βαδυστόχαστο ερώτημα τι θα φορεθεί εφέτος.

Το γαμώτο είναι ότι μερικές φορές πράγματι "πέφτει". Και τότε η πρόβλεψη επικυρώνεται και επισήμως. Ο λαϊκισμός έχει σπεύσει, δυστυχώς, να ικανοποιήσει τις λαϊκές προσδοκίες.

Εκτός κι αν στην Επιτροπή είναι τίποτα γατόνια κι έχουν άποψη, οπότε μπορούν - και πρέπει - να βάζουνε τα πράγματα στη θέση τους.

Χαμένες λυρικές σελίδες

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΕΝΟΣ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΥΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΝΘΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Του Γιάννη Μουγγολιά

Από τα μέσα του 19ου αιώνα χρονολογείται η παρουσία της ιταλικής παροικίας στην Πάτρα. Πρόκειται για την πληθύτερη παροικία, που είχε δημιουργηθεί στην Πελοποννησιακή πρωτεύουσα και φθάνει μέχρι την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου του 1940. Τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, που ξέσπασαν το 1848 στη γειτονική Ιταλία, συναρπάζουν και συγκινούν τους Πατριούς. Έτσι όταν οι Ιταλοί πατριώτες - μετά την κατάπνιξη των κινημάτων τους - διωκόμενοι κατάφευγαν στη χώρα μας, η Πάτρα, πύλη της Ελλάδας στη Δύση και πρώτος σταθμός στην προσφυγιά τους, τους παραχωρεί άσυλο και φιλοξενία.

Αλλά και τα επόμενα χρόνια πολλοί Ιταλοί έρχονται στην πόλη μας για να εργαστούν, κυρίως σαν ψαράδες. Από τότε και μέχρι τις αρχές του αιώνα μας αναπτύσσεται και εδραιώνεται μια σταθερή φιλική σχέση ανάμεσα στους δύο λαούς, που θεωρούν "αλλήλους αδελφούς συνδεόμενους με κοινούς αγώνες".

Το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα η Ιταλική παροικία βρίσκεται σε ακμή ξεπερνώντας τα 5.000 μέλη και είναι συγκεντρωμένη στη συνοικία του Αγίου Διονυσίου. Αρμονική η συμβίωσή της με τους ντόπιους, διευκολύνεται αφάνταστα από τα έντονα φιλελληνικά αισθήματά της.

Η φυσιογνωμία του ιταλικής καταγωγής μουσικοδιδασκάλου Ιωσήφ Λιμπεράλη ή Λιβεράλη (Giuseppe Liberale), που από το 1870 εγκαθίσταται στην Πάτρα και παραδίδει μαθήματα πιάνου (κλειδοκυμβάλου) είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση, που συνδέεται άμεσα με τη δημιουργική πορεία ενός καλλιτέχνη με εμφανείς ιταλικές επιρροές στην πατραϊκή πραγματικότητα.

Το 1876 έχει ολοκληρωθεί ο ομοιόμορφος ιματισμός των μαθητών του Γυμνασίου της πόλης και η εκπαίδευσή τους στις στρατιωτικές ασκήσεις. Έτσι το σχολείο στις εξόδους του δίνει την εντύπωση στρατιωτικής φάλαγγας. Το Νοέμβριο του 1876 - λίγους μήνες μετά τη σχετική υπουργική απόφαση για την εμφάνιση αυτή του σχολείου από τον υπουργό των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης Γ. Μίληση

(Μάιος 1876) - ο Ιωσήφ Λιμπεράλης σε μια χειρονομία αντιπροσωπευτική της φιλελληνικής του στάσης, συνθέτει ωραιότατο εμβατήριο για τη φάλαγγα του Γυμνασίου της πόλης, που χαρακτηρίστηκε από τους ειδικούς "μουσικό έργο υψηλής έμπνευσης με τόνο μεσοτού αρμονίας και έκφρασης". Φιλέλληνας ο Λιμπεράλης που αγάπησε - όπως έλεγε - την Ελλάδα όσο και την πατρίδα του και μοίραζε τα αισθήματά του και την ειλικρινή αγάπη του ανάμεσα στη γη της καταγωγής του και στην Ελλάδα, εμπνεύστηκε το εμβατήριο από τους κοινούς αγώνες των δύο λαών για την ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας τους και το αφιέρωσε στη φάλαγγα των μαθητών του Γυμνασίου.

Η αφιέρωση του εμβατηρίου στον τότε γυμνασιάρχη Θεμιστοκλή Παπαλουκά συνοδεύτηκε με την παρακάτω επιστολή, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "Φορολογούμενος" στις 19 Νοεμβρίου 1876:

*Αξιότιμε κύριε Γυμνασιάρχα
Μετά μεγάλης ευχαριστήσεως πέμπω Υμίν το εμβατήριο, ούτινος έσχε-*

τε την καλωσύνην να δεχθήτε την προσφοράν. Εμελοποιήθη επί τούτω, δια την φάλαγγα των μαθητών του Γυμνασίου Πατρών, ο μετά τόσου ζήλου και αγάπης διευθύνετε.

Σύγγνωτε την μετριότητα του έργου, αποβλέποντες μάλλον προς την αγαθήν προαίρεσιν.

Ευχόμενος τη Ελλάδι την τύχην της Ιτα-

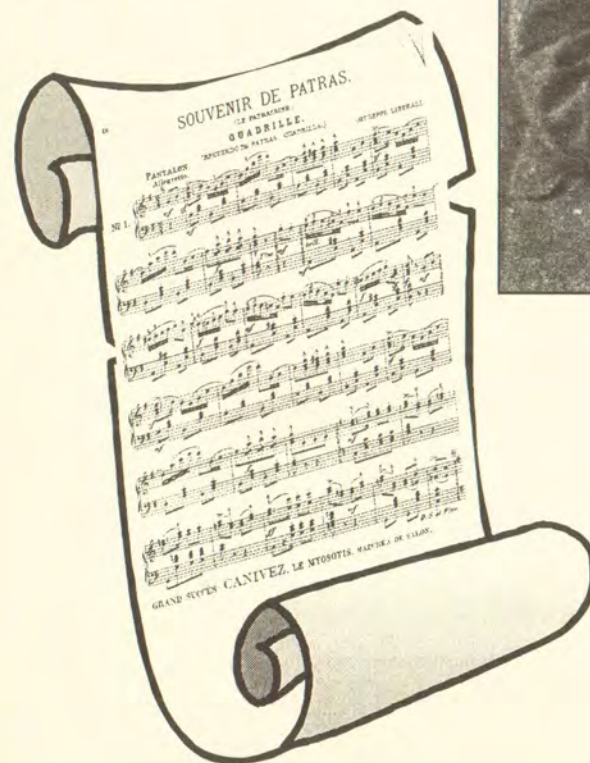

λίας διατελώ μεθ' όλου του προσήκοντος σεβασμού.

*Εν Πάτραις τη 8 Νοεμβρίου 1876
Υμέτερος φίλος
Ιωσήφ Λιμπεράλης*

Στις 11 Νοεμβρίου του ίδιου έτους ο γυμνασιάρχης απαντά με την ακόλουθη ευχαριστήρια επιστολή:

*Αξιότιμε φίλε κ. Λιμπεράλη
Το υψ' υμών δια την φάλαγγα των μαθητών του Γυμνασίου Πατρών μελοποιηθέν εμβατήριο "Ιταλία και Ελλάς" φιλοφρό-*

νως δε αφιερωθέν εμοί ασπασίως εκαιρετί-
σαμεν και μαθηταί και εκπαιδευταί αυτών
συν τη συνοδευσάση αυτό υμετέρα επι-
στολή.

*Ιταλία και Ελλάς, αξιότιμε φίλε, Ελλάς και
Ιταλία έκπαλαι συναδελφωθείσαι δια τον
αυτών πολιτισμόν, διήνυσαν εκάτεραι το α-
θλητικόν αυτών υπέρ της ανθρωπότητος
στάδιον πάννυ καρτεροφρόνως μέχρι της ά-
νωθεν προορισθείσης αυταίς βαλβίδος. Αλ-
λά και αφ' ης εισήλθον αυταί εις μακράς η-
μέρας μοιραίων δοκιμασιών δεν απέλιπον
την ευγενήν αυτών σταδιοδρομίαν, οχήματα
του αληθούς πολιτισμού επί την ανθρωπό-
τητα υπάρξασαι*

.....
Δέξασθε την διαβεβαίωσιν των προς Υ-
μάς φιλιών αισθημάτων μου, και της ζωη-
ράς ευχαριστίας της μαθητιώσης νεότητος
επί τω μουσουργήματι σας.

Ο φίλος σας
Θ. Παπαλουκάς

Έτσι η μουσική σύνθεση του διακεκριμέ-
νου Λιμπεράλη αποτελούσε την ηχητική συ-
νοδεία στις εξόδους των μαθητών και στις
στρατιωτικές ασκήσεις. Εδώ πρέπει να ση-
μειωθεί ότι το συντηρητικό μέτρο της ο-
μοιόμορφης ενδυμασίας των μαθητών, που
υποχρεώνονταν να φορούν μαθητική στολή
μέσα και έξω από το σχολείο, είχε επικριθεί
ποικιλοτρόπως από μεγάλη μερίδα της πα-
τρίδας κοινωνίας.

Ανατρέχοντας στο εξαιρετικό πόνημα του
Ζακυνθινού ιστοριοδίφη Λεωνίδα Ζώη "Λεξικό
Ιστορικό και Λαογραφικό Ζακύνθου" (Αθήνα
1963 τ.Α') βρίσκουμε ενδιαφέρουσες πληρο-
φορίες για το βίο και τη μουσική προσφορά
του Ιωσήφ Λιμπεράλη κατά τη μακρόχρονη
παραμονή του σε Κέρκυρα και Ζάκυνθο.

Ο Λιμπεράλης είχε οικογενειακές ρίζες
από το Φέρνο της Ιταλίας. Γιος του Δομήνι-
κου Λιμπεράλη, αρχιμουσικού της αγγλικής
στρατιωτικής μουσικής στην Κέρκυρα. Γεν-
νήθηκε στην Κέρκυρα από την Αικατερίνη
Μηλιοράτη το 1820. Η μουσική του εκπαί-
δευση συντελέστηκε από τον αδελφό του
Αντώνιο, διακεκριμένο μουσικοσυνθέτη και
από τον συνθέτη του εθνικού μας ύμνου
Νικόλαο Μάντζαρο.

Αργότερα ταξίδεψε στη Νεάπολη, όπου
φοίτησε στο κονσερβατόριο της ι-
ταλικής πόλης για έναν περίπου
χρόνο (1840) και επέστρεψε στην

Κέρκυρα, όπου ίδρυσε με τον αδελφό του
Αντώνιο τη Φιλαρμονική στη δεκαετία του
1840. Μετά το θάνατο του αδελφού του, ο
Ιωσήφ τον διαδέχτηκε στη διεύθυνση της
Φιλαρμονικής κατόπιν επιλογής του Νικο-
λάου Μάντζαρου. Παράλληλα διδασκε πιά-
νο και θεωρητικά. Το 1852 πήγε στη Ζάκυν-
θο και διδασκε πιάνο. Εκεί παντρεύτηκε τη
Ζακυνθινή Αικατερίνη Χαριάτη και έκαναν
παιδιά.

Ο ερχομός του στην Πάτρα πραγματο-
ποιείται το 1870 και η παραμονή του στην
πόλη συνδυάζεται με τη διδασκαλία του
κλειδοκυμβάλου (πιάνου). Προς τα μέσα της
δεκαετίας του 1880 επιστρέφει στη Ζάκυν-
θο, όπου θα παραμείνει μέχρι το θάνατό
του, στις 17 Σεπτεμβρίου 1899.

Το συνθετικό έργο του Ιωσήφ Λιμπεράλη
αποτελείται από μονωδίες, πένθιμα εμ-
βατήρια, συμφωνίες, χορωδίες, χορούς και
μελοδράματα (όπερες). Ανάμεσα στα μελο-
δράματά του ξεχωρίζουν τα "Ρήγας Φε-
ραίος" και "Το παράπονο της αποθαμένης"
βασισμένα σε ποίηση Γεράσιμου Μαρκορά,
καθώς και τα "Arbace a Rompei", "Η επι-
στροφή του Κανάρη", "Ο Αλής και ο Τζα-
βέλλας", "Η Διδώ εγκαταλειφθείσα" και "Μάρ-
κος Μπότσαρης".

Ο Λιμπεράλης αντάλλαξε για μεγάλο
χρονικό διάστημα θεωρητικές και πρακτικές
απόψεις πάνω σε ζητήματα μουσικής με
τον φιλέλληνα και επιφανή πολιτικό του Αγ-
γλικού Φιλελεύθερου Κόμματος Ουίλλιαμ
Γκλάντστον, ο οποίος διετέλεσε τέσσερις
φορές πρωθυπουργός στην Αγγλία το 19ο
αίωνα. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο φημι-
σμένος πολιτικός στη Νεάπολη (σταθμό των
μουσικών σπουδών του Λιμπεράλη) το 1858
είχε αναλάβει ειδική αποστολή για την εξέ-
ταση της πολιτικής κατάστασης στα υπό
βρετανική προστασία Ιόνια νησιά, ενώ επτά
χρόνια νωρίτερα έκανε ιδιαίτερους αγώνες
για την απελευθέρωση των Ιταλών πολιτικών
κρατούμενων στις φυλακές της Νεάπολης.
Καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας
του επέδειξε φιλελληνική στάση.

Όταν ο Γκλάντστον επισκέφθηκε τη Ζά-
κυνθο, διοργανώθηκε εσπερινή συναυλία
και χορός. Η σύζυγος του Λιμπεράλη εκτέ-
λεσε canatina συνοδευόμενη από τους
ήχους του κλειδοκυμβάλου.

Αρκετά χρόνια μετά το θάνατο του Λι-
μπεράλη σύμφωνα με τον ιστορικό Κ. Ν.
Τριανταφύλλου, η οικογένειά του συναντά-

ται εκ νέου στην Πάτρα το 1930.

Ο Ιωσήφ Λιμπεράλης θεωρήθηκε σαν ο
συνθέτης χαμένων λυρικών σελίδων (όπε-
ρες, άριες) που η δημιουργία τους υπαγο-
ρεύτηκε από τους εθνικοαπελευθερωτικούς
αγώνες της εποχής του. Η θεματολογία και
η μορφολογία των έργων του θεωρήθηκε
πρόδρομος για τον
Παύλο Καρρέρ, το
μεγάλο Επτανήσιο
αρχιμουσικό και
συνθέτη. Το έργο
του Λιμπεράλη,
σύμφωνα με την έ-
ρευνα, αποτελείται
από 26 τίτλους, εκ
των οποίων 17 σώ-
ζονται. Όλες αυτές
οι δημιουργίες είναι
γραμμένες για πιά-
νο εκτός από μία.

Ήταν μεγάλη η
συγκίνηση και η χα-
ρά μου όταν διαμέ-
σου του εξαιρετικού
συγγραφέα και ε-
ρευνητή της Επτα-
νησιακής μουσικής
Στέλιου Τζεραμπίου
ήρθα σε επαφή με
έναν ψηφιακό δίσκο - θησαυρό με τον τίτ-
λο "Λύχνος υπό το μόδιον - Έργα Ελλήνων
συνθετών για πιάνο 1847 - 1908" (Πανεπι-
στημιακές εκδόσεις Κρήτης) που εκδόθηκε
πριν λίγες μέρες. Το πρώτο κομμάτι του δι-
σκου είναι "Το ξύπνημα του Κλέφτη" του
Ιωσήφ Λιμπεράλη, που συνέθεσε το 1847 και
αποτελεί αναμνήσεις των ελληνικών δημοτικών
τραγουδιών σε μορφή παραλλαγών για πιά-
νο. Το έργο αποτελείται από επτά μέρη, διαρ-
κεί οχτώμισι περίπου λεπτά και ερμηνεύεται α-
πό το πιανίστο Κνουέτο του Αλέξη και της
Ναταλίας Μιροσνίκουφ.

Αυτό που θα αποκομίσετε από το α-
κρόαμα είναι "η κομψότητα, κρυσταλλικής
διαφάνειας, γραφή στις ψηλότερες περιοχές
του οργάνου και η πάνσοφη οικονομία
στην αξιοποίηση του ήχου των βαθυτέρων,
που τεκμηριώνουν τη φήμη του Λιμπεράλη
ως πιανίστα και τον αναδεικνύουν τον ίδιο
μεν σε έναν από τους αρχαιότερους Ελλη-
νες συνθέτες - πιανίστες στον ελληνικό χώ-
ρο, τα έργα του δε ως απαρχή της Νεοελ-
ληνικής πιανιστικής φιλολογίας".

Στο καταποτιστικό ένθετο του δίσκου
παρατίθεται αναλυτική εργογραφία του
Ιωσήφ Λιμπεράλη, που είναι αποτέλεσμα της
επισταμένης έρευνας και μελέτης του έγκρι-
του μουσικολόγου Γιώργου Λεωτσάκου αλ-
λά και του Στέλιου Τζεραμπίου (ιδιέθεσε το
προσωπικό του αρχείο καθώς και τη μονα-

*Τον καιρό που ο Λιμπεράλης ήταν περιζήτητος
μουσικοδιδάσκαλος στην Πάτρα,
το πιάνο είχε καθιερωθεί σαν το σήμα κατατεθέν
στα σπίτια των πλούσιων αστών.*

δική σωζόμενη φωτογραφία του Λιμπεράλη,
μέχρι πρότινος αδημοσίευτη).

Μεταξύ των έργων του Λιμπεράλη βρι-
σκουμε τη σύνθεση "Souvenir de Patras (Α-
νάμνηση από την Πάτρα), καντρίλιες σολ
μειζ. (αρ. 1-5)" χωρίς χρονολογική διευκρί-
νηση, που καθώς φαίνεται ο μουσικός ε-
μπνεύστηκε από τη δεκαεξαετή παραμονή
του στην πόλη μας με την ιδιότητα του πε-
ριζήτητου παιδαγωγού του πιάνου.

*Ευχαριστώ τον άκαματο ερευνητή
της Επτανησιακής Μουσικής Στέλιο
Τζεραμπίνο για την ευγενική παραχώρηση
της παρτιτούρας του έργου "Souvenir
de Patras" του Ιωσήφ Λιμπερά-
λη.*

Ο... "συγγραφέας" των παρασιτιάσεων

17 χρόνια στο θέατρο με τη "Νέα Σκηνή"

Του Κώστα Καπέλλα

Η εταιρεία θεάτρου "Η Σκηνή" ιδρύθηκε το 1982 από τους ηθοποιούς Λευτέρη Βογιατζή, Δημήτρη Καταλειφό, Άννα Κοκκίνου, Τάσο Μπαντή, Ράνια Οικονομίδου, Σμαράγδα Σμυρνάιου και Βασίλη Παπαβασιλείου.

Το 1988 μετεξελίχθηκε σε "Νέα Σκηνή" μετά την διάσπαση της ομάδας. Στεγάστηκαν στο "Θέατρο της οδού Κυκλάδων" που δημιουργήθηκε στον χώρο μιας παλαιάς βιοτεχνίας σιγαρέτων, σε μια γειτονιά της Αθήνας, έξω από τη θεατρική πιάτσα.

Ένα θέατρο μικρό - τσέπης - με περιορισμένες σκηνικές δυνατότητες, όπου όμως σκηνογράφοι όπως ο Δαμιανός Ζαρίφης, η Θάλεια Ιστικοπούλου, η Λιλή Κεντάκα, ο Αθανάσιος Σουτουλιδής, ο Αλέκος Λεβίδης και ο Γιώργος Πάτσας έχουν πλάσει μοναδικούς "τόπους" για παραστάσεις οι οποίες δεν... στήνονται απλώς στο εσωτερικό κάποιας σκηνογραφίας.

Γιατί η σκηνοθεσία του Λευτέρη Βογιατζή ζητάει από το χώρο, ολοένα και περισσότερο να συμμετάσχει στη δραματουργία της παράστασης. Να ζυμωθεί με την ομιλία, τις φωνές, τη χειρονομία έτσι ώστε ποιητικός λόγος και ποίηση σκηνής να γίνουν ένα.

Η περίπτωση του Λευτέρη Βογιατζή, ηθοποιού, σκηνοθέτη και εμπυχωτή του σχήματος, σ' αυτήν τη δεκαεπτάχρονη πορεία, αναδύεται δυναμικά και αποκτά ξεχωριστό βάρος. Οι παραστάσεις με την υπογραφή του - παραστάσεις με υψηλές προδιαγραφές, αδιαφιλονίκητη ποιότητα, υφολογική τελείωση - καθώς και όλοι οι συντελεστές, μεταφραστές, σκηνογράφοι, ηθοποιοί υποτάσσονται στο σκεπτικό της πρωτόφαντης, οριακής αλλά και οριστικής συνάντησης με το κείμενο.

Η θεατρική αναζήτηση του Βογιατζή, είναι μια εμπνευσμένη απόπειρα επανάκτησης του "χαμένου θεάτρου" ως εμπειρία, ως βίωμα και ως μαθητεία.

Η πρώτη εμφάνιση της "Σκηνής" έγινε στις 20 Μαρτίου 1982 με την κωμωδία του Χάινριχ φον Κλάιστ "Η σπασμένη στάμνα". Η πορεία συνεχίστηκε με την κωμωδία του Κάρλο Γκόλντονι "Οι Αγροίκοι" 1983 και ακολούθησε το 1985 η κωμωδία του Αλεξάντερ Σεργκέγεβιτς Γκριμπογέντοφ "Συμφωνία από το πολύ μυαλό". Μια πανοραμική θέα πάνω στη ρωσική κοινωνία των αρχών του 19ου αιώνα.

Αυτές οι τρεις κλασικές και μεγάλες ρεαλιστικές δραματουργίες ήταν η προϋπόθεση και το θεμέλιο για να ακολουθήσουν αμέσως μετά οι ηθοποιοί τον ερμηνευτικό

Ο Λευτέρης Βογιατζής στη
"Νύχτα της κουκουβάγιας"
του Γιώργου Διαλεγμένου

δρόμο, για τον ανατριχιαστικό σκουπιδότοπο με τα ανθρωπίνα απομεινάρια, τους φονιάδες, το καταρρακωμένο περιθώριο του "Σε φιλώ στη μούρη..." του Γιώργου Διαλεγμένου το 1987. Το δέος με το οποίο οι συντελεστές της παράστασης κοίταξαν τα πρόσωπα του νεοελληνικού αυτού δράματος και το ζοφερό μεγαλείο που τους προσέδωσαν εκμηδένισαν κάθε ενδεχόμενο γραφικότητας.

Και η πορεία συνεχίζεται. 1989 ο "Θείος Βάνιας" του Άντον Τσέχοφ σε μετάφραση Χρύσας Προκοπάκη. Εδώ η σκηνοθεσία του Λευτέρη Βογιατζή αντανακλά τη νεότερη σε ευρωπαϊκή κλίμακα τάση να αντιμετωπίζονται τα τσεχοφικά έργα σαν πυκνοί υφασμάτινοι κόσμοι με τις μικρές καθημερινότητες και τις μεγάλες αλήθειες εκτεθειμένες στη σκηνή χωρίς αισθηματολογία, εύγλωττες ατμόσφαιρες, νοσταλγικά ημίφωτα. Υπήρχε στην παράσταση αυτή μια ζυγισμένη αίσθηση της λεπτομέρειας και της ψυχολογικής απόχρωσης.

Και από το Θείο Βάνια στην αριστουργηματική παράσταση "Ρίτερ - Ντένε - Φος" του Τόμας Μπέρνχαρντ 1991, περίπου 100 χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου Αυστριακού φιλόσοφου Λούντβιχ Βιτγκενστάιν.

Ευτυχώς ο κατάλογος της παράστασης μας δίνει αρκετά στοιχεία βιογραφίας και για τον Λούντβιχ Βιτγκενστάιν (1889 - 1951) και για τον ανιψιό του Πάουλ (1907 - 1979). Δεν έχει κυκλοφορήσει ακόμα τότε στην Ελλάδα η μοναδική βιογραφία του Ray Monk "Το Χρέος της μεγαλοφυΐας" από τις εκδόσεις Scripta.

Εδώ η παράσταση αποκαλύπτει όχι μονάχα το έρεβος και τις αστραπές ενός λόγου που αγγίζει την ποίηση, γίνεται λυρικός από το δρόμο του υπαρξιακού τρόμου, της κατάρας, της κατεδάφισης, αλλά και επιτρέπει σε τρεις ηθοποιούς, στην Ολία Λαζαρίδου, τη Λυδία Κονιόρδου και τον Λ.Β. να εγγράψουν το δικό τους Είναι στο παιχνίδι των ειδώλων που έστησε ο Μπέρνχαρντ για το αλύτρωτο άτομο, καταδικασμένο στη μοναχική τροχιά και πτώση του.

Η περιπέτεια της δημιουργίας συνεχίζεται το 1992 με την Αντιγόνη του Σοφοκλή. Είναι ίσως η μόνη παράσταση - δέκα χρόνια μετά την ίδρυση της "Σκηνής" - που βρήκε επιφυλακτικό ένα μέρος τουλάχιστον του κοινού και διχασμένη την πλατεία -. Κι όμως από το 1982 και με-

τά, κάθε παράσταση της "Σκηνης" όχι μόνο ήταν ένα γεγονός της θεατρικής μας ζωής αλλά και ένα γεγονός που συναντούσε τη γενική αποδοχή.

Είμαι από αυτούς που βρήκαν την παράσταση της Αντιγόνης εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Αυτή η παράσταση που σε μια δαυμάσια ισορροπία εκλέπτυνσης και αθωότητας, έδωσε μια υπαινικτική, λιτή και αποκαθαρμένη από το ότι το περιπτώ εκδοχή του αρχαίου δράματος νομίζω ότι ανοίγει ένα δρόμο διαφορετικό, μιαν άλλη δυνατότητα. Ο Βογιατζής απομακρύνεται από την εκπεφρασμένη ρητορική της τραγωδίας. Αναζητάει μάλλον τη γαλήνη της οίμωγής. Στο θέατρο της οδοῦ Κυκλάδων τα πάθη δεν εξορίζονται, ενυπάρχουν, μπορείς να τα αγγίξεις και δεν είναι ποτέ φωναχτά. Υπάρχει μια πρωτογενής υπαρξιακή σεμνότητα που η παράσταση υπηρετεί από την αρχή ως το τέλος. Ετσι αυτή η Αντιγόνη αποκλείοντας τη στάση της τραγωδίας εγκαθίσταται στον πυρήνα του τραγικού. Το τραγικό στοιχείο είναι γαλήνια αποδεκτό. Ήταν μια παράσταση στο όριο της εξομολόγησης, όπου κυριαρχούσε ο σεμνός ήχος. Η τραγική γλυκύτητα αυτής της Αντιγόνης έμοιαζε περισσότερο με προσευχή παρά με κραυγή - την οποία και αποποιείται.

Η άποψη Ροντήρη για το αρχαίο δράμα που την συνέχισαν μετά ο Κουν, ο Μινωτής, κ.α. φοβάμαι πως τις περισσότερες φορές ταλαιπώρησε τα κείμενα αυτά. Το τραγικό είναι πραγματικά αληθινό όταν μπορείς να το εκφράσεις με τον ψίδυρο ή ακόμα και την σιωπή και όχι με κραυγές.

Και το μέγεθος που υπαγορεύει η τραγωδία;

"Το μέγεθος δεν είναι μια υπόθεση μεγαλοστομίας, στόμφου και υψηλών τόνων στην εκφορά του λόγου. Αυτά είναι παλιά πράγματα και εύκολα στην πραγματοποίησή τους. Το δύσκολο είναι να αποκαλύψεις το μέγιστο μέσα στο ελάχιστο. Είναι ευτέλεια να μιμείσαι στη σκηνή το μέγεθος. Το μέγεθος πρέπει να "υπάρχει", να αναβλύζει από μέσα σου και όχι να δηλώνεται εξωτερικά" λέει ο Βογιατζής.

Ο Γάλλος θεατρολόγος και καθηγητής Ζωρζ Μπανύ γράφει στο περιοδικό Art Press - μ' αυτήν ακριβώς την αφορμή: "Επανεκτιμάται ο ρόλος της αρ-

χίας τραγωδίας στη σημερινή εποχή και προτείνεται ως υπόδειγμα ανάγνωσης και προσέγγισης της η παράσταση της Αντιγόνης στη διδασκαλία του Λευτέρη Βογιατζή".

Το 1993 η Νέα Σκηνή ανεβάσει τον "Κατσούρμπο". Κρητική, αναγεννησιακή κωμωδία του Γεωργίου Χορτάση. Ο ομοιοκατάληκτος κρητικός στίχος του 1600 που δεν είναι και τόσο κατανοητός στις μέρες μας, πώς μπορεί να αποτελέσει στοιχείο ευφορίας; Μια συνέχεια στις αναζητήσεις σχετικά με την εκφορά του λόγου υπάρχει από τη μια παράσταση στην άλλη. Πώς θα βασίζεται σε μια ζωντανή θεατρική αντίληψη και όχι στην μιμητικότητα των συναισθημάτων, των συγκινήσεων και των κωμικών ευρημάτων;

Το ίδιο ερώτημα τον απασχόλησε και στον "Μισάνθρωπο" του Μολιέρου (1996). Μετέφρασε εκπληκτικά - σε ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο στίχο - η Χρύσα Προκοπάκη (τρία χρόνια διήρκεσε η μετάφραση). Και εδώ, ενώ είναι στίχος, δεν υπάρχει απαγγελία, αλ-

λά ρεαλιστική εκφορά του λόγου.

Το Μολιέρου, ο Βογιατζής δεν τον αντιμετώπισε συμβατικά. Ήταν βέβαια μια αστεία παράσταση, με μικρές δόσεις μελαγχολίας. Δεν είχε το εύκολο γέλιο, που το κοινό είχε συνηθίσει σε παραστάσεις Μολιέρου.

Το 1995, στήνει μια μαγική παράσταση. Το καινούριο έργο των Δημήτρη Κεχαϊδη και Ελένης Χαβιαρά "Με δύναμη από την Κηφισιά". Ο Δημήτρης Κεχαϊδης - ίσως ο πιο σημαντικός θεατρικός συγγραφέας τα τελευταία 40 χρόνια στον τόπο μας - είχε να μας δώσει καινούριο έργο από το 1979 (Δάφνες και πικροδάφνες). Αν και πολλοί περιμέναμε - μετά από 16 χρόνια - έναν άλλο Κεχαϊδη, η παράσταση της "Νέας Σκηνης" ήταν αριστουργηματική.

Σε όλες του τις παραστάσεις ο Βογιατζής, εμβαδύνοντας στα έργα, τα φωτίζει μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο. Σαν να γίνεται ένας δεύτερος συγγραφέας. Ο συγγραφέας της παράστασης.

Η εξήγηση που δίνει έχει ενδιαφέρον.

Γιατί δείχνει κι έναν τρόπο δουλειάς.

"Για να είναι κάτι ζωντανό, δεν μπορεί να είναι ξένο. Πρέπει να βρεις τη δική σου αντιστοιχία. Όπως ο συγγραφέας έχει την έμπνευσή του από τη ζωή, ο σκηνοθέτης ή ο ηθοποιός έχει για έμπνευσή του το έργο. Μπορεί να 'χεις συλλάβει κάτι ακανά κάτι που θα 'θελες να το δεις να γίνεται. Δεν το ξέρεις όμως. Θα το βρεις μαζί με τους ηθοποιούς".

Υ.Γ.1: Το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας καθώς και το άλλο το Φεστιβάλ, τόσα χρόνια τώρα δεν μπόρεσαν να φέρουν μια παράσταση του Λευτέρη Βογιατζή στην Πάτρα. Τα "κριτήρια" φέρδην - μίγδην που επικράτησαν δεν κατάφεραν να βάλουν στο τσουβάλι μια παράσταση της "Νέας Σκηνης".

Υ.Γ.2: Σ' αυτό το κείμενο χρησιμοποίησα στοιχεία από:

α. το περιοδικό ART PRESS. Κείμενο George Banu για τη δουλειά του Λ.Β.

β. Περιοδικό ANTI τ. 513 (22/1/93) κείμενο της Ελένης Βαροπούλου γ. Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ (18.5.98) συνέντευξη του Λ.Β. στην Ελένη Χατζηγιάννου

δ. Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (11/6/92) συνέντευξη του Λ.Β. στο Χρίστο Χειμάρη.

ε. Alternatives theatrales Dec. 96 - Jan. 97). Κείμενο Δηώ Καγγελάρη.

"Άσχετα αν φαίνεται
οτι ασχολούμαι με το θέατρο
πολύ, ασχολούμαι μόνο
σε σχέση με τη δουλειά
που πρέπει να φέρω
σε πέρας.

Μέσα μου είμαι
έως αρνητικός.
'Ολ' αυτά που λέω,
παρουσιάζουν έναν άνθρωπο
που είναι πολύ δοσμένος.
Και είμαι.
Αλλά υπάρχει εζ' ίσου δυνατή
και μιá "απέχθεια".

Λευτέρης Βογιατζής,
"ΤΑ ΝΕΑ" - 18/5/98

Το χρειαζόμαστε;

Κείμενα: Ανδρέας Τσιλίρας
Φωτογραφίες: Βίκυ Σπυριδωνος

Καλή ερώτηση! Σε μια περίοδο που όλο και περισσότερο αναζητούμε νέους χώρους έκφρασης, η Πάτρα μοιάζει να έχει την πολυτέλεια ν' αφήνει να "κάδεται" μια από τις ιδαικότερες λύσεις για πολλά από τα προβλήματά της. Κι επειδή ο χώρος έχει μια μεγάλη ιστορία, το "έγκλημα" είναι διπλό. Εσχάτως βέβαια το Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο - περί αυτού πρόκειται - αξιοποιήθηκε. Οι βασικοί ως τώρα εκθεσιακοί χώροι - όσοι δηλαδή δεν είναι εγκαταλελειμμένοι, κλειδαμπαρωμένοι ή αραχνιασμένοι - χρησιμοποιούνται για τα γραφεία του ...Εθνικού Κτηματολογίου. Κι όμως κάποτε αυτός ο χώρος ήταν το καμάρι μιας ολόκληρης πόλης...

Από τους φιλόδημους στο ...παιθενά

ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ...ΠΟΝΕΜΕΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1837: Στην Πάτρα των 22 ιατρών και των 16 πρακτικών, ο Δήμος και Φιλάνθρωποι δραστηριοποιούνται για την ανέγερση Νοσοκομείου.

1842: Συντάσσονται οι πρώτες διαθήκες, κληροδοτήματα και δωρεές, με αποκλειστικό στόχο την ανέγερση Νοσοκομείου. Ιδρύεται το Αδελφάτο του Νοσοκομείου, διοικητικό όργανο καθοριζόμενο από το Δημοτικό Συμβούλιο.

1857: Η Πάτρα υποδέχεται (15 Οκτωβρίου) τον Όθωνα και την Αμαλία για τη δαμείωση σε χώρο 3650 m² Νότια του Φρουρίου. Το σχέδιο του Δανού αρχιτέκτονα Ch. E. Hansen μπαίνει αμέσως σε εφαρμογή.

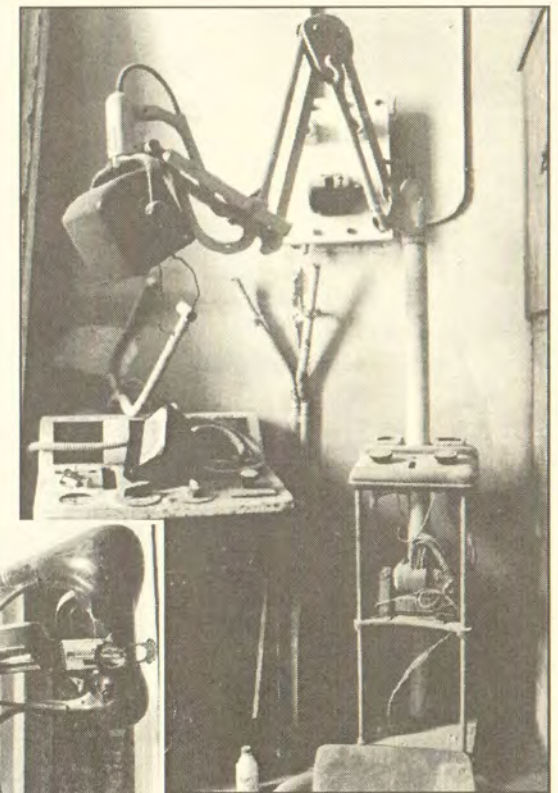
1866: Το Νοσοκομείο γίνεται ίδρυμα (το τρίτο νεοελληνικό μετά από αυτό του Ναυπλίου και των Αθηνών) και λειτουργεί σε μισθωμένο σπίτι με τεράστιες δυσκολίες.

1870: Ξαναρχίζουν, μετά από διακοπή, οι εργασίες ανέγερσης.

1872: Την 1η Ιανουαρίου αρχίζει επίσημα η λειτουργία στο νέο κτίριο με την επωνυμία "Δημοτικού Νοσοκομείου Πατρών ο "Άγιος Ανδρέας". Την ίδια χρονιά εγκαινιάζεται και το Δημοτικό Θέατρο "Απόλλων".

1887: Με τη Δωρεά Παπαγιάννη, το Νοσοκομείο προεκτείνεται κατά μία μεγάλη αίθουσα 14 κλινών σε κάθε πτέρυγα.

1897: Οι Βασιλικές Δωρεές αξιοποιούνται για α) Αίθουσες χειρουργείου (άσηπτου), β) Κλιβανο Geneste - Hercher et Cia κτίριο για τη στέγασή του, γ) Αίθουσα

Το τρίτο νοσοκομείο της νεώτερης Ελλάδας, απέκτησε αμέσως μετά τη στέγασή του στο κτίριο της Πάνω πόλης σύγχρονο ιατρικό εξοπλισμό.

φαρμακείου.

1904: Ο Χρήστος Κορύλλος αναλαμβάνει τη διεύθυνση και προχωρεί σε άμεση καταγραφή των προβλημά-

των, ανακαίνιση και αναδιάρθρωση της οικονομικής κατάστασης.

1905: Αρχίζει να λειτουργεί το "Θεραπευτήριο Αφροδισίων Παθών" (μέχρι το 1922) σε ιδιαίτερο κτίριο (σχεδίασε Γ. Λυκούδης). Θεωρείται δορυφόρο τμήμα του Νοσοκομείου. Εγκαθίστανται λουτρά και φωτισμοί του κτιρίου.

1908: Εγκαινιάζονται 4 νέες αίθουσες, δύο από τις οποίες χρηματοδοτήθηκαν από τους αδελφούς Κορύλλους.

1911 - 12: Ανασκάφεται το υπόγειο, αποχρωματίζεται και μετατρέπεται σε ισόγειο για να στεγάσει το φαρμακείο, τα εξωτερικά ιατρεία, το μαγειρίο και τις αποθήκες. Η ανατολική πλευρά ενώνεται με το παλιό κτίριο του Νοσοκομείου με δύο αίθουσες - δαπάνη του Δήμου, ενώ με δαπάνη Γ. Δανίκα οικοδομείται νέα αίθουσα σε συνέχεια της παλιάς χειρουργικής (Παπαγιάννη).

1913: Με δαπάνη Χ. Βλαχούτσικου οικοδομείται ο Ναός Αγ. Χαραλάμπους, κλείνοντας το τετράγωνο συγκρότημα που αποτελούν τα κτίρια του Νοσοκομείου.

1923: Ιδρύεται το "Τρεμπέλιο Θεραπευτήριο Φυματιώντων" που στεγάζεται σε ιδιαίτερο δορυφόρο οικημα Β' Νοσοκομείου με δαπάνη Π. Τρεμπέλα.

1924: Με δωρεά του Ι. Γιαννόπουλου αποκτάται σύγχρονος ακτινολογικός εξοπλισμός.

1931: Ιδρύεται η Σχολή Νοσοκόμων διετούς φοιτήσης.

1934: Ιδρύεται Μαιευτικό τμήμα που εγκαθίσταται στο κτίριο το "Θεραπευτηρίου Αφροδισίων Παθών".

1946: Εργασίες ανασυγκρότησης και επισκευών του Νοσοκομείου. Λειτουργούν 186 κλίνες. Το κράτος διακόπτει την οικονομική στήριξη

του ιδρύματος, λόγω του δημοτικού κι όχι κρατικού χαρακτήρα του.

1959: Το Νοσοκομείο περνά στη δικαιοδοσία του υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας. Μετονομάζεται σε Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Πατρών "ο Άγιος Ανδρέας" και ορίζεται να διακείται από 7μελές Διοικητικό Συμβούλιο. Γίνονται επισκευαστικές εργασίες, ενώ στα εξωτερικά ιατρεία δημιουργείται Νευρολογικό Τμήμα και οργανώνεται η Αιμοδοσία.

1973: Το Νοσοκομείο μεταφέρεται στο νέο κτιριακό συγκρότημα όπου λειτουργεί και σήμερα, ενώ το παλιό νεοκλασικό κτίριο εγκαταλείπεται και αρχίζει να γκρεμίζεται.

1979: Για πρώτη φορά η Ιατρική Εταιρεία Δυτικής Ελλάδας προτείνει τη δημιουργία στο χώρο Ιατρικού Μουσείου.

1984: Με την υπ' αριθμ. 5/84 απόφαση, το Εφετείο Πατρών απέρριψε την αγωγή του Δ.Σ. του Νοσοκομείου και αναγνώρισε την κυριότητα στο Δήμο Πάτρας. Στις 23 Μαρτίου ο Νομικός Σύμβουλος του Νοσοκομείου γνωστοποιεί με έγγραφο του στο Δήμο την παραχώρηση του Παλαιού (πλέον) Νοσοκομείου κατά κυριότητα, νομή και κατοχή.

1989: Κατόπιν συμφωνίας του Δήμου με το υπουργείο Πολιτισμού ξεκινούν οι εργασίες με προοπτική τη μετεξέλιξη του χώρου σε Πολιτιστικό Πολύκεντρο.

1991: -Αίθουσες του Π. Νοσοκομείου ανοίγουν τις πόρτες τους για τις εκδηλώσεις του Διεθνούς Μεσογειακού Θεάτρου.

-Το τυπογραφείο του Θεόδωρου Κούκουρα μεταφέρεται σε αίθουσα του Π. Νοσοκομείου μετά από πρόταση του Πολιτιστικού Κέντρου Πατρών - Μουσείου Λαϊκής Τέχνης. Απώτερος στόχος η στέγαση μεταξύ άλλων και Μουσείου Πόλης με τη μεταφορά και άλλων δωρεών.

- Στις 8 Αυγούστου το Δ.Σ. του Νοσοκο-

μείου "Ο Άγιος Ανδρέας" εγκρίνει την παραχώρηση στο Δήμο του μεριδίου του από κτίρια της Ερμού για την επέκταση των βοηθητικών χώρων του Δημοτικού Θεάτρου. Ως αντάλλαγμα είχε συμφωνηθεί η παραχώρηση από το Δήμο μέρους του Π. Νοσοκομείου για τη στέγαση Μουσείου Ιατρικής.

1992: Τα γραφεία του Πολιτιστικού Τομέα του Δήμου εγκαθίστανται στη βόρεια πλευρά, ενώ ξεκινά συζήτηση για τη μελλοντική χρήση των κτιρίων στις υπόλοιπες πτέρυγες.

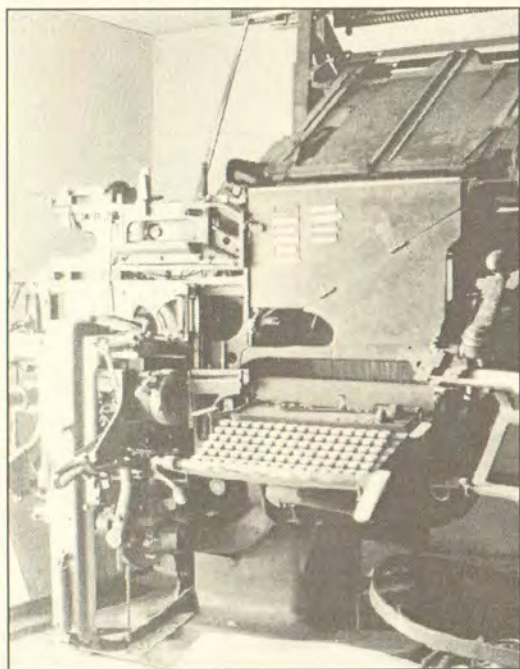
1995: Οι αίθουσες Hansen αρχίζουν να χρησιμοποιούνται συστηματικά για τη φιλοξενία εκθέσεων φορέων της πόλης και εικαστικών παραγωγών του Δήμου.

1999: - Οι αίθουσες Hansen φιλοξε-

νούν για μεγάλο διάστημα τα γραφεία του Εθνικού Κτηματολογίου.

Το Διεθνές Φεστιβάλ πραγματοποιεί στις αίθουσες της νότιας πλευράς τις δύο μεγάλες εικαστικές παραγωγές του.

Για τη συνταξη του χρονικού χρησιμοποιήθηκαν τα βιβλία του Θανάση Διαμαντόπουλου - Γρηγόρη Στρατάκου - Κώστα Χόνδρου και Μαρίας Γιώτη "Η ιστορία ενός μουσείου ιστορίας της Ιατρικής" ("Αχαϊκές εκδόσεις", 1995), καθώς και το έντυπο της έκθεσης φωτογραφίας "Μνήμης παρουσία" από το Διεθνές Φεστιβάλ Μεσογειακού Θεάτρου και το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας "Παρουσία '92" που φιλοξενήθηκε στο Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο.

Η δωρεά του τυπογραφείου Θεόδωρου Κούκουρα θα μπορούσε να είναι η απαρχή για τη στέγαση Μουσείου Πόλης στο Π. Νοσοκομείο. Θα μπορούσε...

Μόνο οι ιδέες δε λείπουν...

Όραία λοιπόν... Η ιστορία του Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου δεν μας επιτρέπει να το αγνοήσουμε. Μόνο που κάτι πρέπει να το κάνουμε, γιατί ο χρόνος που έχει χαθεί είναι υπερπολύτιμος. Το μόνο που δε λείπει είναι οι ιδέες. Ψάχνοντας για το θέμα, ανακαλύψαμε δεκάδες προτάσεις για την αξιοποίησή του από ανθρώπους που είχαν όραμα, από φορείς που έψαχναν στέγη, από πολιτικούς που ήθελαν κάτι να αφήσουν, από αρχιτέκτονες που ήθελαν να δημιουργήσουν...

Ο χώρος σε οδηγεί...

Όπως είναι φυσικό οι κατευθύνσεις αυτών των προτάσεων ποίκιλαν. Μπορεί ο χώρος φαινομενικά να οδηγεί αντικειμενικά σε κάποιες λύσεις (π.χ. κανείς δεν μπορεί να διαγράψει το μουσειακό χαρακτήρα του ή την άμεση σύνδεσή του με την ιατρική), όμως από κει και πέρα υπάρχουν αρκετές εναλλακτικές επιλογές. Δεν είναι παλιά η μελέτη ομάδας αρχιτεκτόνων από την Πάτρα που προέβλεπαν σχεδόν το γκρέμισμα του χώρου και τη μετατροπή του σε υπαίθριο θέατρο με παράλληλες λειτουργίες. Η πρόταση απορρίφτηκε, αλλά είναι χαρακτηριστική των πολλών επιλογών που μπορεί να δώσει ο χώρος. Είπαμε. Αρκεί να αποφασίσουμε ότι τον θέλουμε για κάτι...

Ας ξεκινήσουμε από τα "αντικειμενικά". Καλώς ή κακώς ο Δήμος έχει αναλάβει τη δέσμευση να κάνει σε μία από τις αίθουσες μουσείο ιατρικής. Τα εκθέματα και το αρχειακό υλικό υπάρχουν στοιβαγμένα - και προφανώς αναξιποίητα

- στο σημερινό νοσοκομείο, άνθρωποι για να δουλέψουν έχουν ήδη καταγραφεί από παλαιότερες ενασχολήσεις τους με το θέμα και απομένει μόνο η βούληση των ιδυνόντων.

Εξίσου προφανής είναι και η μουσειακή χρήση που μπορεί να έχει ο χώρος. Πέρα από τη δωρεά του τυπογραφείου του Θεόδωρου Κούκουρα (ή Ένωση Εργατοϋπαλλήλων Τύπου Πάτρας έχει ήδη εκδηλώσει ενδιαφέρον να βοηθήσει στο στήσιμό του) υπάρχουν ακόμη τα εκθέματα του Μουσείου Λαϊκής Τέχνης, καθώς και άλλα ευρήματα που μπορούν να συγκεντρωθούν. Ένα μουσείο πόλης που έχει επανειλημμένα προταθεί δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο.

Να μη στοιχειώσσει κιάλας...

Μουσείο ιατρικής, μουσείο πόλης... Μήπως τελικά ο χώρος του Π. Νοσοκομείου θα μοιάζει μ' αυτά και μ' αυτά στοιχειωμένος; Κάθε άλλο. Αυτό που χρειάζεται δεν είναι αποσπασματικές λύσεις και "μπαλώματα", αλλά συνολική πρόταση. Ακόμα και το αίθριο μπορεί να ενταχθεί στη λογική της συνολικής εκμετάλλευσης του χώρου.

Το σίγουρο είναι πως ο χώρος σε μεγάλο βαθμό σε οδηγεί από μόνος του. Δεν προσφέρεται ούτε για μεγαλεπήβολα σχέδια (γιατί; Ασφαλώς και όχι. Τότε; Πολύ απλά το Π. σημαίνει σ' αλήθεια Πολιτιστικό - Πολύκεντρο - Νοσοκομείο χρειάζεται κι άλλες λειτουργίες, που το ακούμε πολύ συχνά;) ούτε για λύσεις που θα κατακερματίζουν την ενότητα του. Μία καφετέρια, μια δανειστική βιντεοθήκη ή (αυτά τα γραφεία του Πολιτιστικού Τομέα ε-δικοθήκη ένα στέκι για τις φοιτητικές πολιτιστικές ομάδες ή για φορείς όπως η Λέσχη Φίλων Κλασικής Μουσικής και η Κινηματογραφική Λέσχη, είναι μόνο λίγες από τις προτάσεις που στο κάτω κάτω είναι άμεσα εφαρ-μόσιμες.

Μια έκθεση δεν αρκεί

Και πρώτα απ' όλα πρέπει να προκαλέσουμε τον κόσμο να μπει στο Π. Νοσοκομείο. Γιατί μπορεί το χειμώνα η περιοχή να είναι σχεδόν δυσπρόσιτη για τους Πατρινοίς, το καλοκαίρι, όμως, η εικόνα αλλάζει άρδην. Οι Πατρινοί, και πιο πολύ οι νέοι και οι φοιτητές, ανεβαίνουν έτσι κι αλλιώς στην περιοχή: για βόλτα, για φαγητό, για συναυλίες... Πάντως στο Π. Νοσοκομείο δεν μπαίνουν. Οι περισσότεροι σχεδόν αγνοούν την ύπαρξή του.

Τέτοιες προτάσεις έχουν επανειλημμένα διατυπωθεί. Στα γραφεία του Πολιτιστικού Τομέα του Δήμου, οι πιο παλιοί θυμούνται στέλειωτες συζητήσεις γύρω από το θέμα. Κι όμως. Ούτε η συνηθισμένη ματαιοδοξία των πολιτικών που θέλουν ν' αφήνουν πίσω τους έργα ηχηρά δε λειτούργησε σε αυτή την περίπτωση. Κρίμα...

Περάστε κόσμε...

Ένα κελλί ασθενών κρατούμενων που τώρα έχει "αναβαθμιστεί" σε αίθουσα στοιβάγματος των εκδόσεων της Δημοτικής Πινακοθήκης... Ένας εν δυνάμει εξαιρετικός εκθεσιακός χώρος - παράδεισος για τις αράχνες... Ένα ολόκληρο τυπογραφείο - κόσμημα της τέχνης μιας άλλης εποχής που περιμένει να "δείξει" την αξία του... Ένα γλυπτό ολίγον παραμελημένο που εύκολα ξεχωρίζει αλλά που προς το παρόν χρησιμοποιείται για στήριγμα σε μια σειρά ιατρικών οργάνων που σκονίζονται με εγκληματική αδιαφορία. Και τους τελευταίους μήνες το αποκορύφωμα. Οι μοναδικές αίθουσες του Π. Νοσοκομείου που είχαν αξιοπρεπώς φιλοξενήσει σοβαρές εκθέσεις, εσχάτως, χρησιμοποιούνται για τα γραφεία του Εθνικού Κτηματολογίου. Και κανείς δεν ξέρει τίποτα παραπάνω, όπως και κανείς δε φαίνεται να αγωνιά... Η φωτογράφιση των - απόκρυφων και μη - γωνιών του Π. Νοσοκομείου έδειξε πολύ περισσότερα από όσα περιμέναμε. Μας εξέπληξε και μας λύπησε. Πολύ περισσότερο που μπαίνοντας στο χώρο είδαμε το μεγάλο κουλε-λοπανό με το εθνικό κτηματολόγιο. Γιατί τόση προχειρότητα;

Στάθης Χρυσικόπουλος

"Πρώτα να δεβασιούμε το χώρο"

Aπό τους "ειδικούς" - αρχιτεκτών ων - που δικαιούται να έχει άποψη για το χώρο, ο Στάθης Χρυσικόπουλος μας μίλησε για το π. Νοσοκομείο και από τη σκοπιά του ανθρώπου που πρώτος το είδε - εν έτει 1991 - να μεταμορφώνεται από γιαπί σε εκθεσιακό χώρο.

Κι όχι μόνο το είδε, αλλά το μετέτρεψε σχεδόν μόνος του σε μια αξιοπρεπή έκθεση που φιλοξένησε μία από τις εκδηλώσεις του Ινστιτούτου Μεσογειακού Θεάτρου. Τώρα, οκτώ χρό-

τσα άλλα πράγματα που θα εξαρτηθούν από τις δυνατότητες που μια σοβαρή μελέτη θα αναδείξει.

Μέχρι τώρα αυτό που γίνεται είναι αρπαχτές. Δεν έχουμε αίθουσες; Βάψτε το χώρο, βάλτε φως και σε κάτι θα χρησιμεύσει. Αυτή η λογική επικρατεί μέχρι τώρα. Ετσι μπορούμε να κάνουμε 100 αίθουσες και να διεκδικούμε παγκόσμιο ρεκόρ, χωρίς να έχουμε τίποτα στην ουσία".

Κακά τα ψέματα όμως, αυτό που προβάλλεται σαν κυρίαρχο πρόβλημα είναι το οικονομικό. "Όταν μιλάμε για πολιτισμό δεν υπάρχει ακριβό και φθηνό. Ό,τι χρειάζεται θα γίνει. Γιατί η γέφυρα Ρίου - Αντιρρίου δεν είναι ακριβή; Γίνεται όμως, γιατί έχει αντιστάθμισμα. Ο πολιτισμός δεν έχει αντιστάθμισμα; Πρέπει να εκφράζεται μόνο με δραχμές και μετοχές άμεσης απόδοσης; Και ο πολιτισμός μεταφράζεται σε χρήμα, αλλά μακροπρόθεσμα".

Ωραία, να τον αξιοποιήσουμε το χώρο. Ποια ανάγκη πρέπει όμως πρώτα να καλυφθεί; "Πρέπει να βλέπουμε τα πάντα με την οπτική γωνία της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας. Θέλουμε οπωσδήποτε αίθουσες πολύ χρηστικές για να μείνει στην Πάτρα και μια κληρονομιά μετά το 2006. Είναι μηδενικός ο χρόνος ως το 2006 και πρέπει να τον δούμε ως μια ευκαιρία να επέμβουμε στον 1-στό της πόλης με πολιτιστική προοπτική".

Έχουμε όμως σ' αλήθεια ανάγκη αυτή την πολιτιστική προοπτική ή μήπως είναι προϊόν αναζήτησης 100-200 ατόμων και μόνο; "Ο σκοπός δεν είναι να γίνουν όλοι ζωγράφοι, σκηνοθέτες ή λογοτέχνες. Αυτό που πρέπει να φτιάξουμε είναι κοινό. Κι εκτός των άλλων υπάρχει και ο πολιτιστικός τουρισμός. Όλο και περισσότερες πόλεις διεθνώς εκεί επενδύουν πλέον.

Ας προσπαθήσουμε να κρατήσουμε λίγο παραπάνω στην πόλη τους περαστικούς. Εκτός αν θέλουμε να είμαστε απλώς ένα πέρασμα, ένα λιμάνι κι ένας σιδηροδρομικός σταθμός.

Ακούμε πολλές φορές ότι η Πάτρα είναι μια άσχημη πόλη και νομίζουμε ότι τα λένε επιτηδες οι ξένοι. Διάβασα πριν λίγους μήνες στα "ΝΕΑ" για έναν Έλληνα ιστιοπλόο που φτάνοντας σ' ένα λιμάνι της Προποντίδας αντίκρυσε μια άσχημη πόλη κι είπε πως του θύμιζε την... Πάτρα!

Αυτή την εικόνα πρέπει να την αλλάξουμε".

για μετά, το π. Νοσοκομείο δεν είναι κατά τη γνώμη του κάτι... συγκεκριμένο.

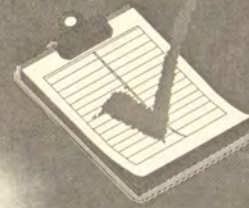
"Πρώτα πρέπει το έργο να τελειώσει, να γίνει μια συνολική μελέτη. Αυτή τη στιγμή, υπάρχει μια γκαλερί η οποία γκαλερί δεν είναι, αναστήλωση δεν είναι... Έλλειψη σεβασμού προς το κτίριο, αυτό υπάρχει μόνο τώρα..."

Μπορούμε να μιλάμε αυτή τη στιγμή για αξιοποίηση του χώρου; "Ο χώρος έχει καταστραφεί. Μπορεί όμως να σωθεί, αν υπάρχει μια συγκεκριμένη επέμβαση με κάποιο σεβασμό. Αυτό είναι το πιο σημαντικό. Ό,τι έχει γίνει ως τώρα έχει γίνει με τη νοοτροπία του "άντε να τελειώσουμε, να πούμε ότι έχουμε ένα γραφείο ή μια γκαλερί παραπάνω". Ετσι όμως δεν γίνεται πολιτισμός. Δημιουργείται απλώς μια ταμπέλα που βρίσκεται μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας..."

Σαν μουσειακός χώρος μπορεί να σταθεί; "Πρώτα πρέπει να ξέρουμε τι έχουμε να δείξουμε. Μπορούμε να έχουμε χώρο σύγχρονων εκθέσεων, μουσείο ιατρικής λόγω της προϊστορίας του χώρου και

"...Τραγούδια, στάδια, συγκροτήματα..."

Μια βόλτα στα φεστιβάλ και τις εκδηλώσεις του καλοκαιριού

Πάτρα: 50 μέρες εκδηλώσεις

Εικαστικός ...πυρετός καλοκαιριάτικα;

Βραδίες Μπετόβεν με ...χαλαρή διάθεση στο Π. Νοσοκομείο

Η Δόμνα Σαμίου στη "Μικρή Επίδαυρο"

Θέατρο και μουσική από την Καλαμάτα ως τους Δελφούς

προσεχώς

Μπάσης.

10/9 Συναυλία με τα "Υπόγεια Ρεύματα"

3-5/9 Κύκλος ολοήμερων εκδηλώσεων με μαθήματα και εκθέσεις παραδοσιακών τεχνών, οικοτεχνικής, φωτογραφίας και μουσικής.

Επιμέλεια: Μαρία Τσιλίρα

Στη Σπάρτη

Για το καλοκαίρι διοργανώνονται στη Σπάρτη εκδηλώσεις από το Σαίνοπούλειο Ίδρυμα στο ομώνυμο ανοιχτό αμφιθέατρο (φωτο σελ. 35).

1/7 Συναυλία του Γ. Χατζηνάσιου με τους Μ. Χατζηγιάννη, Γ. Φανάρα, Π. Ξενάκη, Ασπ. Θεοφίλου

8/7 "Φόνισσα" του Παπαδιαμάντη με τη Λυδία Κογιόρδου

15/7 Παράσταση του Ρωσικού φολκλορικού συγκροτήματος "Pyatinsky"

23/7 Συναυλία της Μαντολινάτας Διονυσίου Λαυράγκα.

29/7 Συναυλία των Μάριου Φραγκούλη (φωτο) - Ντέμπορα Μάγιερς

4/8 "Οθέλλος" με τον Κώστα Καζάκο

11/8 "Ανδρομάχη" του Ευρυπίδη από το "Θέατρο της Ανοιξης" και το ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ Βέροιας με τους Αγγ. Αιτωνόπουλο, Π. Ζούνη, Τ. Τσακακλίδου, "Άβατον"

19/8 Συναυλία των Γιάννη Κότσιρα - Δημήτρη

Στην Καλαμάτα

Το 5ο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας διοργανώνεται και φέτος με την καλλιτεχνική διεύθυνση της Βίκυς Μαραγκοπούλου. Το πρόγραμμα θα πλαισιωθεί από σεμινάριο σύγχρονου χορού του Jeremy Nelson και επιμέρους εργαστήρια και διαλέξεις των: Murray Louis, Russel Maliphant και Rui Horta. Κατά τ' άλλα θα έχουμε:

16-17/7 Murray Louis and Nikolais Dance, Αμφιθέατρο Κάστρου

18/7 Inbal Pinto, Κεντρική Σκηνή ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ.Κ.

19/7 Ρεσιτάλ πιάνου Δημήτρη Σγούρου, Αμφιθέατρο Κάστρου

20/7 "Κλυταιμνήστρα, η ιστορία της γυναίκας που..." Μικρό χορευτικό θέατρο, Κεντρική Σκηνή ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ.Κ.

21/7 Ομάδα σύγχρονου χορού του Χάρη Μανταφούνη Αμφιθέατρο Κάστρου

22-23/7 Russell Maliphant Company, Κεντρική Σκηνή ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ.Κ.

24/7 Rui Horta Stage Works, Αμφιθέατρο Κάστρου

26/7 "Ανθρώπινη δίψα" από την "Ομάδα Εδάφους"

Παντού στην ...Πάτρα

Τετάρτη 9/6

Οι σολίστ των μπαλέτων Μπολσόι (φωτο) από το Θέατρο Πάτρας, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Εγκαίνια της έκθεσης "Οι λαϊκές λιθογραφίες του Σωτηρίου Χρηστίδη" από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, Πολιτιστικό Κέντρο Πατρών του Μ.Ι.Ε.Τ., 9.30 μ.μ.

Πέμπτη 10/6

Οι σολίστ των μπαλέτων Μπολσόι από το Θέατρο Πάτρας, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Διάλεξη του καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας Ανδρέα Παναγόπουλου με θέμα "Αρχαία Δραματογραφία και σύγχρονη δημιουργία" από τον Ο.Κ.Π.Ε., Επιμελητήριο Αχαΐας, 8.40 μ.μ.

Παρασκευή 11/6

Συναυλία με τον Γιώργο Δημητριάδη και τους "Μικρούς ήρωες" στο "Συνεργείο", 11.00 μ.μ.

Τρίτη 15/6

Συναυλία Αλκίνοου Ιωαννίδη από το γραφείο "Ekvasis", Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Παρασκευή 18/6

Αφιέρωμα στον Αλέξανδρο Πούσκιν για τα 200 χρόνια από τη γέννησή του. Θα μιλήσουν οι: Βαγγέλης Καραφωτιάς (δημοσιογράφος - αναλυτής) και οι διδάσκουσες στο Πανεπιστήμιο Πατρών ρωσική και αγγλική γλώσσα αντίστοιχα Νούλα Ιωαννίδου και Αλεξάνδρα Λοτσάρη. Από το "Πολύεδρο" και το Ινστιτούτο Πούσκιν της Αθήνας του Ιδρύματος Ελληνορωσικής συνεργασίας, Πολύεδρο, 9.00 μ.μ.

Τελετή έναρξης του 2ου Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Γυμναστικής Master's, Κάστρο Πάτρας, 9.00 μ.μ.

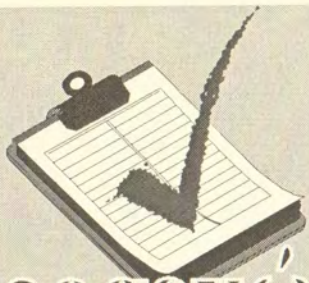
Κυριακή 20/6

Συναυλία της Σαβίνας Γιαννάτου και των "Primavera en Salonico" από "το δόντι", Κάστρο Πάτρας, 9.30 μ.μ.

προσεχώς

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

Συναυλία του Σωτήρη Σακελλαρόπουλου με την προπαιδική χορωδία της "Πολυφωνικής" και τίτλο "Εξοδος παιδιών Νο 2", Αίθουσα εκδηλώσεων Αρσακείου

Τρίτη 22/6

Συναυλία Γ. Κότσιρα και Δ. Μπάση από το γραφείο "Ekvasis", Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Τετάρτη 23/6

Εγκαίνια της έκθεσης ζωγραφικής "Επτά επί Ρίο" με έργα των Αλέξανδρου Δεμαρτίνου Μαρίας Καραμαλέγκου - Κολλιοπούλου, Νίκου Νικολάου, Βασίλη Θεανίδη, Ελευθερίας Αλεξανδράτου και Κίτυς Σταγκοπούλου από το βιβλιοπωλείο Ζέρβα στο Ρίο (μέχρι 23/7).

Πέμπτη 24/6

Συναυλία Rene Aubry (φωτο) από το Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Παρασκευή 25/6

Πρόβα επίσημης προεμιέρας Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας

Μια καλοκαιρινή βραδιά με την "Πατραϊκή Μαντολινάτα" με ζωντανή ορχήστρα, πολύ τραγούδι και όλα τα σχήματα του ομίλου, Πάρκο της Ειρήνης, 10.00 μ.μ.

Σάββατο 26/6

Επίσημη προεμιέρα Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας με τους "Σολιστ της Πάτρας" σε διεύθυνση του Saulius Sondeckis και σολιστ τον Δημήτρη Σγούρο, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ. Με τη χορηγία της "Panafon".

Κυριακή 27/6

Πρόβα θεατρικής ομάδας "Άτις"

Δευτέρα 28/6

Παράσταση της θεατρικής ομάδας "Άτις" από το Διεθνές Φεστιβάλ με το έργο "Κάθοδος" σε σκηνοθεσία Θόδωρου Τερζόπουλου, Κάστρο Πάτρας, 9.30 μ.μ.

Τρίτη 29/6

Συναυλία του Manu di Bango από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο 9.30 μ.μ.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

Τετάρτη 30/6

Τελευταία μέρα της αναδρομικής έκθεσης έργων του Αλέξη Ακριδάκη, Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών

Τελευταία μέρα της έκθεσης "Χαμηλό βαρομετρικό" των Τάκη Αναγνωστόπουλου, Άρτεμις Αλκαλάη, Λυδίας Βεροπούλου, Σωτήρη Σόρογκα και Μάριου Σπηλιόπουλου, Πολύεδρο
Ανοιχτή συναυλία των "Arumitas" από τα τσιγάρα "Havana", Υψηλά Αλώνια, 9.00 μ.μ.

Πέμπτη 1/7

Συναυλία του συγκροτήματος "Διάφανα κρίνα" από το Διεθνές Φεστιβάλ, Κάστρο Πάτρας, 9.30 μ.μ.

Παρουσίαση του ποιητή Σπύρου Βρεττού. Θα μιλήσουν η ποιήτρια και δοκιμιογράφος Λύντια Στεφάνου και η φιλόλογος Μαρία Ψάκου, ενώ θα διαβάσει η ηθοποιός Μάνια Παπαδημητρίου, Πολύεδρο, 9.00 μ.μ.

Παρασκευή 2/7

Συναυλία του Ars Garfunkel από τον Οργανισμό Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων, Κάστρο Πάτρας, 10.00 μ.μ.

Πρόβα Καμεράτας - Ομάδας Κρουστών Δημοτικού Ωδείου

Σάββατο 3/7

Συναυλία της "Καμεράτας - Ορχήστρας Φίλων της Μουσικής" και της Ομάδας Κρουστών του Δημοτικού Ωδείου Πάτρας με σολιστ στο πιάνο τον Τάσο Πάππας από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Κυριακή 4/7

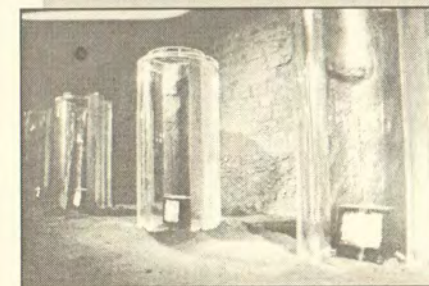
Εκδήλωση για τον έρωτα με τους Δ. Βούλτσο, Στ. Σοφό, Δ. Καρατζά, Σ. Χριστοπούλου, Π. Φωτίου, Χρ. Κόκκοτα, Ντ. Δημητροπούλου, Τ. Λοβέρδου, Χρ. Καρακάση, Λ. Ονουφρίου και Αν. Αδαμόπουλο από το βιβλιοπωλείο Μεθενίτη, Κάστρο Πάτρας

Δευτέρα 5/7

Συναυλία με τους Θάνο Μικρούτσικο - Petru Guelfucci από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Τρίτη 6/7

Εγκαίνια της βίντεοεγκατάστασης (φωτο) της Μαριάννας Στραπατσάκη "Τα φαντάσματα της Μεσογείου"

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ή οι Αντικατοπτρισμοί του Παρελθόντος" σε επιμέλεια του Αντρέα Ιωαννίδη από το Διεθνές Φεστιβάλ (μέχρι 30/8), Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο

Εναρξη της έκθεσης γλυπτικής του Γιώργου Νικολαΐδη "Μνήμη και φαντασία του Ν.Ν." σε επιμέλεια του Αντρέα Ιωαννίδη από το Διεθνές Φεστιβάλ (μέχρι 30/8), Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο

Πρόβα του συγκροτήματος του Μάνου Αχαλινωτόπουλου

Τετάρτη 7/7

Συναυλία με το Μάνο Αχαλινωτόπουλο (φωτο) και το συγκρότημά του από το Διεθνές Φεστιβάλ, Κάστρο Πάτρας, 9.30 μ.μ.

Πέμπτη 8/7

Εγκαίνια της έκθεσης "Η θάλασσα στη Νεοελληνική ζωγραφική" με έργα της Εθνικής Πινακοθήκης σε επιμέλεια Αντρέα Ιωαννίδη από το Διεθνές Φεστιβάλ

(μέχρι 30/8), Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών

Παρασκευή 9/7

Συναυλία του κουβανέζικου συγκροτήματος "Maqaca" από τον Οργανισμό Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων, Κάστρο Ρίου, 10.00 μ.μ.

Σάββατο 10/7

Συναυλία με τον Μάριο Φραγκούλη και την Ντέμπορα Μάγιερς από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Κυριακή 11/7

Συναυλία της Ορχήστρας των Χρωμάτων "Μύθοι και ήρωες στην όπερα" με τη διεύθυνση του Μίλτου Λογιάδη. Μια παραγωγή του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών (ΕΠΚΕΔ) από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Δευτέρα 12/7

Πρόβα Ορχήστρας Νυκτών Εγχόρδων

Τρίτη 13/7

Συναυλία Ορχήστρας Νυκτών Εγχόρδων Δήμου Πατρέων με τίτλο "Χελιδόνια της βροχής" με τη διεύθυνση του Θανάση Τσιπινάκη σε μουσική Γιώργου Ανδρέου, ποίηση Διονύση Καριτζά και ερμηνεύτριες τις Τανια Τσανακλίδου και Ελένη Τσαλιγοπούλου

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Συναυλία των Τίτο Πουέντε - Σίλια Κρουζ από τον Οργανισμό Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων, Κάστρο Ρίου, 10.00 μ.μ.

Τετάρτη 14/7

Συναυλία με τον Michel Portal (φωτο) και το συγκρότημά του από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Πέμπτη 15/7

Πρόβα της Ορχήστρας Παραδοσιακών Οργάνων της Ρωσίας

Παρασκευή 16/7 - Σάββατο 17/7

Συναυλία της "The Ossipon Balalaika Orchestra" με τη διεύθυνση του Nikolai Nikolajevitch Kalinin και την ευγενική συμμετοχή του Γιώργου Νταλάρα από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Κυριακή 18/7

Πρόβα των Murray Louis - Nikolais Dance Company

Δευτέρα 19/7

Παράσταση των Murray Louis - Nikolais Dance Company από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Συναυλία των Β. Παπακωνσταντίνου, Μ. Πασχαλίδη και Magic De Spell από το γραφείο "Ekvasis", Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Τρίτη 20/7

Πρόβα των "Σολιστ της Πάτρας" και της "Πολυφωνικής"

Τετάρτη 21/7

Συναυλία της Ορχήστρας "Οι Σολιστ της Πάτρας" με τη συμμετοχή της "Πολυφωνικής Χορωδίας" σε έργα μπαρόκ και διεύθυνση των Παύλου Σεργίου και Σταύρου Σολωμού από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Πέμπτη 22/7

Συναυλία με τον Dr. John από το Διεθνές Φεστιβάλ, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

Παρασκευή 23/7

Παράσταση του Juglio Bocca και του αργεντινικού συγκροτήματός του από τον Οργανισμό Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων, Κάστρο Ρίου, 10.00 μ.μ.

Πρόβα Ομάδας Σύγχρονου Χορού

Τελευταία μέρα της ομαδικής έκθεσης "Επτά επί Ρίο" με έργα των Αλέξανδρου Δεμαρτίου, Μαρίας Καραμαλέγκου - Κολλιοπούλου, Νίκου Νικολάου, Βασιίλη Θεανίδη, Ελευθερίας Αλεξανδράτου και Κίτυς Σταγκοπούλου από το βιβλιοπωλείο Ζέρβα στο Ρίο.

Σάββατο 24/7

Παράσταση της Ομάδας Σύγχρονου Χορού "Αιωρήσεις" από το Διεθνές Φεστιβάλ Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Πρόβα του συγκροτήματος κρουστών "Σείστρον"

Κυριακή 25/7

Συναυλία με το Σύνολο Κρουστών "Σείστρον" με έργα S. Reich, G. Hamilton Green, N. Rosauro, Th. Gauger, Θ. Μικρούτσικου και Δ. Δεσύλλα από το Διεθνές Φεστιβάλ, Κάστρο Πάτρας, 9.30 μ.μ.

Δευτέρα 26/7 - Πέμπτη 29/7

"Beethoven - 32 σονάτες ...υπό το σεληνόφως" με 12 σπουδαιούς πιανίστες να παίξουν σονάτες του Μπετόβεν στο αίθριο του Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου. Στόχος η χαλαρή διάθεση του κοινού ακόμα και με τη συνδρομή των ανάλογων ...κοκτέιλ. Θα παρουσιαστούν οι:

26/7 Δανάη Καρά, 11.00 μ.μ., Valery Sagaidachni, 00.00, Τάσος Πάππας, 01.15 π.μ.

27/7 Θανάσης Αποστολόπουλος, 11.00 μ.μ., Γιώργος Λαζαρίδης, 00.00, Δόμνα Ευνουκίδου, 01.00 π.μ.

28/7 Βασίλης Τσαμπρόπουλος, 11.00 μ.μ., Βίβια Τσόπελα, 00.00, Jeffrey Swann, 01.00 π.μ.

29/7 Θεόδωρος Κοτεπάνος, 11.00 μ.μ., Ναταλία Μιχαηλίδου, 00.00, Ντόρα Μπακοπούλου, 01.10 π.μ.

Πέμπτη 29/7

Πρόβα του Θεάτρου Πάτρας

Παρασκευή 30/7 - Κυριακή 1/8

Παράσταση του Θεάτρου Πάτρας (πρώην ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Πάτρας) με το σαιξπηρικό δράμα "Κοριολανός" σε σκηνοθεσία Ρόμπερτ Στούρουα με το Γιώργο Κιμούλη από το Διεθνές Φεστιβάλ Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

Τρίτη 3/8

Επίσημη πρεμιέρα του 18ου Φεστιβάλ Πάτρας του Οργανισμού Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων με τον "Οθέλλο" από τη θεατρική ομάδα του Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών με τον Κώστα Καζάκο, Αρχαίο Ωδείο, 9.30 μ.μ.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

Πρόκειται να συμβούν

Ο Σύλλογος Φίλων Λυρικού Θεάτρου ετοιμάζει σεμινάριο κλασικού τραγουδιού με τον Αρη Χριστοφέλη. Το σεμινάριο θα διεξαχθεί στην Πάτρα τις πρώτες μέρες του Οκτωβρίου και θα δεχθεί ως ενεργά συμμετέχοντες πτυχιούχους, διπλωματούχους και σπουδαστές της Ανωτέρας Σχολής Μονωδίας.

Για πληροφορίες οι συμμετέχοντες μπορούν να απευθύνονται στο Σύλλογο (99.11.89), 27.44.94, 094-51.09.73) ή στην κ. Βασ. Καραγιάννη (τηλ. 094-577.097).

Η χορευτική ομάδα "Παρουσία" της Τατιάνας Λοβέρδου ετοιμάζει αντιπολεμική παράσταση στο Κάστρο της Πάτρας με θέμα "Παράλληλες απώλειες".

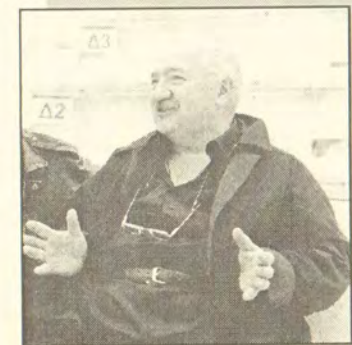
Εκτός πόλης...

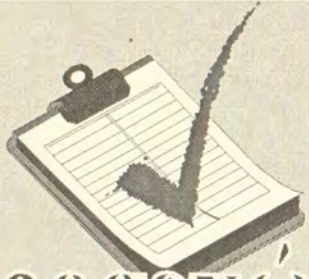
- Στο Ηρώδειο θα παρουσιαστεί το έργο "Κοριολανός" του Σαιξπηρ από το Θέατρο Πάτρας στις 26 και 27 Ιουλίου. Πρωταγωνιστεί ο Γιώργος Κιμούλης σε σκηνοθεσία Ρόμπερτ Στούρουα (φωτο).

- Το Γυναικείο Φωνητικό Σύνολο Πάτρας θα συμμετάσχει στη Χορωδιακή συνάντηση που διοργανώνει ο Δήμος Σκιάθου. Το Σύνολο θα διευθύνει η κ. Γιώτα Αντωνίου.

- Ο Βυζαντινός Χορός της "Πολυφωνικής" θα εμφανιστεί στο Διεθνές Φεστιβάλ Πρέβεζας στις 3/7 όπου θα συμμετάσχει σε διαγωνισμό έργων θρησκευτικής μουσικής υπό τη διεύθυνση του κ. Αριστείδη Ροδόπουλου.

- Η Ορχήστρα Νυκτών Εγχόρδων (φωτο) του Δήμου θα εμφανιστεί στο Φεστιβάλ Αθηνών (25 Ιουνίου στην Πνύκα) στο Διεθνές Φεστιβάλ Logrono της Ισπανίας (23-26 Αυγούστου) και στο Φεστιβάλ των Βριλησίων (11 Σεπτεμβρίου).

ΠΡΟΣΧΩΣ

Από το Φεστιβάλ Αθηνών

Σε τέσσερις αθηναϊκές γωνιές θα διασκορπιστεί φέτος το Φεστιβάλ Αθηνών. Μετά τους κλειδωνισμούς, τις εντάσεις, τη διαμάχη γύρω από τη διοικητική αυτονομισή του και τις αλλαγές στη διευθυντική καρέκλα, παρουσιάζει τελικά ένα πρόγραμμα που θα φιλοξενηθεί εκτός από τους παραδοσιακούς του χώρους (Ηρώδειο, Επίδαυρος) και στην Πνύκα και στο θεατράκι της Πειραιώς.

ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

Δευτέρα 28 - Τρίτη 29/6: Τα μπαλέτα του Μόντε Κάρλο
Πέμπτη 1/7: Καμεράτα
Παρασκευή 2/7 - Σάββατο 3/7: Ορχήστρα της Βαυαρικής Ραδιοφωνίας
Δευτέρα 5/7: Chick Corea και Origin
Τετάρτη 7-Πέμπτη 8/7: Εθνικό Μπαλέτο της Μασσαλίας - Pietragalla
Σάββατο 10/7: Κρατική Ορχήστρα Αθηνών
Δευτέρα 12/7: Remember Shakti - John Mc Laughlin
Πέμπτη 15-Παρασκευή 16/7: Batsheva Dance Company και Batsheva Endemble- The Junior Company
Κυριακή 18 - Δευτέρα 19/7: Δήμος Μούτσης
Τετάρτη 21-Πέμπτη 22/7: Εθνική Συμφωνική Ορχήστρα της Λιθουανίας
Παρασκευή 23/7: Κουαρτέτο πιάνων Gershwin
Δευτέρα 26-Τρίτη 27/7: Θέατρο Πάτρας με τον "Κοριολανό"
Πέμπτη 29/7: Ορχήστρα των Χρωμάτων
Κυριακή 1-Δευτέρα 2/8: Μουσική στους αιώνες

ΠΝΥΚΑ

Παρασκευή 25/6: Η ποίηση ανατέλλει τα μεσάνυχτα με την Ορχήστρα Νυκτών Εγχόρδων
Κυριακή 4/7: Μουσική και Ποίηση
Τρίτη 6-Τετάρτη 7/7: Eric Satie - Μάνος Χατζιδάκις, Τρίτη 13-Τετάρτη 14/7: "Θα τη φέρουμε την Ευρυδική πάλι στο φως..."
Τρίτη 20/7: Ο Κύριος Γιάννης Ρίτσος
Δευτέρα 26/7: Magnificat Choir and Players
Τρίτη 27/7: The Orlando Consort, Από το βασιλιά Ερρίκο τον Ε έως το βασιλιά Ερρίκο τον Η.

ΣΤΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Κυριακή 27/6: Συνήθεις ύποπτοι
Τετάρτη 30/6: Νίκος Ζουδιάρης
Παρασκευή 2/7: Φοίβος Δεληβοριάς
Κυριακή 4/7: Σωκράτης Μάλαμας
Κυριακή 11-Δευτέρα 12/7: Βραδιές βωβού κινηματογράφου και... χορός

ΠΡΟΣΧΩΣ

Τετάρτη 14-Πέμπτη 15- Παρασκευή 16-Σάββατο 17/7: ... Μουσική
Τετάρτη 21-Πέμπτη 22- Παρασκευή 23/7: Bob Wilson - Philip Glass Monsters of Grace.

ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Παρασκευή 2- Σάββατο 3/7: Αριστοφάνη "Θεσμοφοριάζουσες", Θεατρική Διαδρομή
Παρασκευή 9-Σάββατο 10/7: Αισχύλου Ορέστεια (Χοηφόροι - Ευμενίδες), Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου
Παρασκευή 16-Σάββατο 17/7: "Εγώ η Αντιγόνη", τραγωδία από το έργο του Σοφοκλή "Αντιγόνη"
Παρασκευή 23 - Σάββατο 24/7: Ευρυπίδη "Ελένη", Αμφι-Θέατρο - Σπύρος Α. Ευαγγελάτος
Παρασκευή 30 - Σάββατο 31/7: Ευρυπίδη "Κριγένεια εν Αυλίδι", Θέατρο Τέχνης - Κάρολος Κουν
Παρασκευή 6-Σάββατο: Αριστοφάνη "Ορνιθες", Εθνικό Θέατρο
Παρασκευή 13 - Σάββατο 14/7: Αισχύλου "Πέρσες", Εθνικό Θέατρο
Παρασκευή 20 - Σάββατο 21/7: Ευρυπίδη "Φοίνισσες", Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος

Στη "Μικρή Επίδαυρο"

Ένας ακόμα "Μουσικός Ιούλιος" διοργανώνεται στο Μικρό Θέατρο Αρχαίας Επιδαύρου.
9-10/7 Βραδιές πιάνου με τον πιανίστα Stephen Kovacevich με έργα Μπαχ και Μπετόβεν.
16-17/7 "Ήχοι ελληνικοί από τη Θράκη μέχρι την Κύπρο" με τη Δόμνα Σαμίου και το συγκρότημά της.
23-24/7 "Μύθοι της Ευρώπης" με τη Δήμητρα Γαλάνη σε έργα Βάλν Ρότα, Μπιελς και Χατζιδάκι.
30-31/7 "Μουσική από τις δύο όχθες του Ατλαντικού" με φλαμένκο από το τρίτο "Merangne de Cor-doba" και αφιέρωμα στην παραδοσιακή μουσική της Κούβας με το συγκρότημα "Sierra Maestra".

Στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

Στις 11 Ιουνίου ο Βύρων Φιδετζής θα διευθύνει έργα Wagner, Schumann και Rachmaninof με σολίστ την Αλεξάνδα Παπαστεφάνου ενώ στις 18 Ιουνίου ο Jansung Kakhidze θα διευθύνει έργα του Α. Dvonak με σολίστ τη Natalia Chakhouskaja (βιολοντσέλο). Στις 26 Ιουνίου η Κ.Ο.Α. θα πραγματοποιήσει βραδιά Γαλλικής Όπερας σε έργα Gounod και Massenet υπό τη διεύθυνση του Emmanuel Plasson.

Η Ορχήστρα των Χρωμάτων θα τιμήσει τη μνήμη του Μάνου Χατζιδάκι 5 χρόνια μετά το θάνατό του σε μια βραδιά στις 16 Ιουνίου που θα διευθύνει ο συνεχιστής του Μάνου Χατζιδάκι στην Ορχήστρα Μίλτος Λογιάδης.

Στην Εθνική Πινακοθήκη

Από τις 22 Ιουνίου ως τις 19 Σεπτεμβρίου θα διαρκέσει η αναδρομική έκθεση του Βλάση Κανιάρη στην Εθνική Πινακοθήκη. Δουλειά 40 χρόνων (1955 - 95) και 166 έργα από έναν πρωτοπόρο της δεκαετίας του '60, δομημένα σε οκτώ ενότητες από την επιμελήτρια της έκθεσης Άννα Καφέτση.

ΠΡΟΟΧΩΣ

Στο Ναύπλιο

Ογδοη χρονιά η φετινή για το μουσικό Φεστιβάλ Ναυπλίου που έχει πάντα επικεφαλής το Γιάννη Βακαρέλη.

18/6 Κουαρτέτο εγχόρδων "Unesco" με τον Κυπριανό Κατσαρή (πιάνο), Παλαμήδι.

19/6 Ελιζαμπεθ Λεόνσκαγια, Παλαμήδι.

20/6 Augustin Dumayn (βιολί) και Γιάννης Βακαρέλης (πιάνο), Παλαμήδι.

21/6 Ειρήνη Καραγιάννη (σοπράνο) - Πάνος Λουμάκης (πιάνο)

22/6 Τζούλια Σουγλάκου (σοπράνο) - Θάνος Αποστολόπουλος (πιάνο), Τριανόν.

23/6 Gerard Bongonge (φλάουτο) - Chahtal Stigliani (πιάνο), Τριανόν

24/6 Δημήτρης Σέμσης (βιολί), Τάκης Καπογιάννης (μπάσο) και Λητώ Θώμου (πιάνο) Τριανόν

25/6 Νέο Ελληνικό Κουαρτέτο με τον Μισέλ Πορτάλ (κλαρινέτο) και το Γ. Βακαρέλη (πιάνο), πλ. Αγ. Γεωργίου

26/6 "Καμεράτα - Ορχήστρα των Φίλων της Μουσικής" με τη διεύθυνση του Amatydy Closel και σολίστ το Στίβεν Ισραήλ (βιολοτσέλο) ερμηνεύοντας σε πρώτη εκτέλεση το κοντσέρτο για τσέλο του Τζον Τάβερνερ πλ. Αγίου Γεωργίου

27/6 Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής του Σταύρου Ξαρχάκου σε αφιέρωμα για τα 15 χρόνια από το θάνατο του Βασίλη Τσιτσάνη με τους: Μ. Μητσιά, Ελ. Δήμου, Μ. Σουλτάτου και Στ. Διονυσίου, πλ. Αρβανιτιάς.

Θα γίνουν επίσης παράλληλες εικαστικές εκδηλώσεις και περιηγήσεις στο Ιστορικό Κέντρο της πόλης από τους Φίλους του Πελοποννησιακού Ιδρύματος.

Στο Δήμο Νέστορος

Από 7-13 Αυγούστου θα διαρκέσουν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Δήμο Νέστορος στη Μεσσηνία. Στα πλαίσια των "Νεστορίων" θα πραγματοποιηθούν μουσικές, θεατρικές, εικαστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, βραδιά βυζαντινής μουσικής, εκδήλωση με παραδοσιακούς χορούς της Ελλάδας, γιορτή κρασιού στο Κορυφάσκο και beach party με νεανική μουσική στο Ρωμάνο.

Στα Καλάβρυτα

Από 2 έως 11 Αυγούστου θα πραγματοποιηθεί το 2ο Διεθνές Σεμινάριο Πνευστών στο Μουσικό Κέντρο Καλαβρύτων σε συνεργασία με το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων. Θα διδάξουν οι: Γεράσιμος Ιωαννίδης (τρομπέτα), Βαγγέλης Σκούρας (κόρνο), Κώστας Αυγερινός (τρομπόνι), Γιώργος Παράκος (εμφώνιο - τούμπα), Γιώργος Δαραβέλης (σαξόφωνο), David Campbell (κλαρινέτο/ρεσιτάλ). Η καλλιτεχνική επιμέλεια του σεμιναρίου ανήκει στον Γιώργο Μπαμπαράκο.

Οι Παναγιές του κόσμου

Ένα γοητευτικό μουσικό ταξίδι

με πρώτο σταθμό το Κάστρο της Πάτρας.

Κείμενο - Συνέντευξη: Γιάννη Μουγγολιάς

Η αφετηρία: Η Παναγιά που αναδύεται από τα ερείπια του πολέμου μέσα στις φλόγες του "σύγχρονου πολιτισμού" στο σφράγισμα της δεύτερης χιλιετίας, η Παναγιά μέσα από το σύμβολο της Γυναίκας - Μάνας που προβάλλεται στα δελτία ειδήσεων με το πρόσωπο της προσφυγοπούλας και βαστώντας στην αγκαλιά το παιδί της, θύμα του πολέμου, στρέφει το βλέμμα της πάνω μας μέσα από την τηλεοπτική οθόνη, η Παναγιά της αγάπης, η Παναγιά της λύτρωσης, οι Παναγιές όλου του κόσμου.

Ο τόπος και ο χρόνος: Η Ελλάδα, η Κύπρος, η Αρμενία, ο Λίβανος, η Ιταλία, η Κάτω Ιταλία (Ελληνόφωνοι και Αρβανίτες), η Κορσική, η Σαρδηνία, η Ισπανία, η Αφρική, η Καραϊβική, η Νότια Αμερική ενδεικτικά τοπωνύμια του κόσμου όλου που σταυρώνεται και ανασταίνεται, που τραγουδά και ελπίζει από το Βυζάντιο και το Μεσαίωνα ως τις μέρες μας.

Το όχημα: Η μαγευτική φωνή της Σαβίνας Γιαννάτου με τη συνοδεία του οργανικού χορού που στήνουν οι Primavera en Salonico: Λευτέρης Αγγουριδάκης (κρουστά), Γιάννης Αλεξανδρής (ούτι, κιθάρα, ταμπουράς), Κώστας Βόμβολος (κανονάκι, ακορντεόν, καλίμπα, ταμπουράς), Κυριάκος Γκουβέντας (βιολί, βιόλα, εβραϊκή, άρπα), Χάρης Λαμπράκης (νέι, φλογέρα), Μιχάλης Σιγανιδής (κοντραμπάσο).

Ο προορισμός: Η μετάβαση από το χειμώνα στην άνοιξη, από το θάνατο στη ζωή.

Οι Παναγιές του Κόσμου είναι μια οικουμενική συλλογή τραγουδιών με όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά της Σαβίνας Γιαννάτου και των Primavera en Salonico όπως λυρισμός, τελετουργία, πειραματική και αυτοσχεδιαστική διάθεση. Χαρακτηριστικά που λειτουργούν αυξομειούμενα, ξεκινώντας από ήπιους ρυθμούς έκφρασης και φθάνοντας μέχρι τις εκρηκτικές κορυφώσεις τους.

Η τελική συνισταμένη του μουσικού - ποιητικού λόγου της Γιαννάτου είναι η ανεύρεση και προβολή της ομορφιάς, αυτής της διάχυτης και διαρκώς μεταβαλλόμενης ουσίας του κόσμου. Η ομορφιά ως δύναμη ζωής που διατυπώνεται μέσα από σύμβολα, τελετές, ύμνους και τραγούδια που διατρέχουν τους αιώνες. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Λάμπρος Λιάβας στο εισαγωγικό σημείωμα του δίσκου: "αξίες ενός πολιτισμού ανθρωποκεντρικού, που δίνει στους θεούς του ανθρώπινη διάσταση βιώνοντας τα πάθη και συμμετέχοντας στο μαρτύριό τους, λατρεύοντας τη Μάνα και τη Γυναίκα σαν την ιέρεια που θα διακονήσει τα τρία μεγάλα Μυστήρια της ζωής: τη Γέννηση, τον Έρωτα και το θάνατο.

Η Γιαννάτου υφαίνει ένα πολύχρωμο λόγο, που αναβλύζει μέσα από αρθρώσεις σεμνές, από ρωγμές αναπαίσητες, από κρυφούς κραδασμούς της λεπτής ισορροπίας ανάμεσα στο καθημερινό και οικείο και στο μεγαλειώδες και θείο. Οι αποσπασμένες απόψεις του κόσμου όλου σ' αυτό το δίσκο συναπαρτίζουν μια ενιαία μορφολογικά και σημασιολογικά δυναμική, η οποία δονείται από την ευρωστία της γλώσσας και την ευρηματικότητα των μουσικών εκφραστικών δρόμων. Η αστείρευτη γέννηση των συναισθημάτων των συντελεστών δανείζεται το μελωδικό θρόισμα των φύλων ενός ερημιού δένδρου ή το συντονισμένο τελετουργικό παροξυσμό της μουσικής για να εκφραστεί και να κοινώσει τους αποδέκτες. Και αυτό γίνεται μέσα σ' ένα εκτυφλωτικό φως, σε μια παγχρωμία εικόνων που η μορφή της Παναγιάς (γυναίκας - μάνας - ζωογόνας και γόνιμης δουλειάς) λειτουργεί σαν καταλύτης.

Η Γέννηση, ο Έρωτας, ο Θάνατος και η Ανάσταση και γενικά τα γεγονότα της έξαρσης και της πτώσης επιλέγονται να οδηγηθούν μέσα από το τραγούδι και να γίνουν μέσα από πολυσηχιδείς μουσικούς συνδυασμούς και ευρήματα εστίες γέννησης μιας ανεπίπτωτης χαράς, μιας αισιοδοξίας που αντλείται από τη μουσική και φθάνει στην κορυφαία πράξη της επικύρωσης της ζωής.

Η συναυλία της Σαβίνας Γιαννάτου και των Primavera en Salonico που διοργανώνει "το δόντι", στο Κάστρο της Πάτρας, την Κυριακή 20 Ιουνίου στις 9.30 μ.μ. θα περιλαμβάνει υλικό από τις "Παναγιές του κόσμου", τα "Τραγούδια της Μεσογείου", τα "Λαϊκά Σεφαραδίτικα Τραγούδια" και άλλα παραδοσιακά τραγούδια.

ΤΟ ΠΑΘΑΙΟΝ
ΚΑΡΕΖΥΘΟΠΩΛΕΙΟΝ

Κώστας Βόμβολος: Χωρίς προκαταλήψεις...

"Την παράδοση, τη δημιουργούμε εμείς με δικά μας σύγχρονα στοιχεία"

Ηταν το πλιόλουστο απόγευμα της 28ης Απριλίου. Ο Κώστας Βόμβολος, μέλος των Primavera en Salonico και ενορχηστρωτής των μέχρι τώρα δίσκων τους με τη Σαβίνα Γιαννάτου, μόλις έχει βγει απ' το στούντιο. Έχει ολοκληρωθεί η τελευταία φάση των ηχογραφήσεων του τρίτου τους άλμπουμ "Οι Παναγιές του Κόσμου" που συντελέστηκε στην Αθήνα και μόλις κυκλοφόρησε από την εταιρία "Λύρα". Σε ένα υπαίθριο καφενείο στο κέντρο της Αθήνας άρχισε η κουβέντα μας για την επίσημη αγαπημένη μας, τη μουσική, με αφορμή τον τρίτο δίσκο τους αλλά και τη συναυλία της Σαβίνας Γιαννάτου και των Primavera en Salonico που θα γίνει στις 20 Ιουνίου στο Κάστρο της Πάτρας με τη διοργανωτική φροντίδα του περιοδικού "το δόντι". Πρόκειται για την πρώτη ζωντανή εμφάνιση του σχήματος μετά την κυκλοφορία της τελευταίας τους δουλειάς.

- Κώστα, μόλις βγήκες από το στούντιο. Ας αρχίσουμε λοιπόν με τη μεταφορά του κλίματος των ηχογραφήσεων του τελευταίου δίσκου σας με τη Γιαννάτου, που μόλις ολοκληρώθηκε. Πώς πήγαν "Οι Παναγιές του κόσμου" στην Αθήνα;

Η πρώτη ηχογράφηση είχε γίνει πριν τρεις μήνες στη Θεσσαλονίκη στο στούντιο "Αγροτικό". Στην Αθήνα ακούγοντας τα κομμάτια στην αρχή λίγο τρόμαξα. Ησαν πολύ ανοιχτά, πολύ ελεύθερα. Τα μισά ενορχηστρωμένα από το Χάρη Λαμπράκη και τα μισά από μένα, ουσιαστικά ήταν καμβάδες. Τις παρτιτούρες τις πετάξαμε. Η δουλειά, που έγινε στην Αθήνα, είχε να κάνει με το πώς θα συμμαζέψουμε την ενέργεια που υπήρχε. Παρ' όλα αυτά στο δίσκο σώθηκε η αίσθηση που ζωντανού παιχνιδιού, η αίσθηση του live. Οχι τόσο η αίσθηση του οργανωμένου παιχνιδιού. Κι αυτό ήταν από την αρχή το ζητούμενο.

- Με ποιο κριτήριο επιλέχθηκαν τα τραγούδια, που συμπεριελήφθησαν στο άλμπουμ;

Το πρότζεκτ υπήρχε από πριν και

βασίστηκε σε μια επιλογή που είχε κάνει ο Λάμπρος Λιάβας, όταν το πρόγραμμα παρουσιάστηκε στο Μέγαρο. Θέλαμε τραγούδια με τη μεγαλύτερη γεωγραφική αντιπροσώπευση (απ' όλο τον κόσμο) και να μπορούσε να τα πει η Σαβίνα. Αφήσαμε τα πιο έντεχνα κομμάτια. Υπήρχαν κομμάτια Frescobaldi, μεσαιωνικά που έπαιζαν τότε με όργανα εποχής. Εμείς δεν έχουμε τέτοια όργανα. Ένα άλλο κριτήριο ήταν να είναι κομμάτια ανοιχτά για να μας δώσουν τη δυνατότητα να πειραματιστούμε. Κάτι που έγινε αφού τα μισά κομμάτια, μεταμορφώθηκαν. Για παράδειγμα υπήρχε ένα φλαμένκο, που το τραγουδούσε ένας τσιγγάνος, και εμείς το παίξαμε τελείως διαφορετικά. Το ίδιο έγινε και με ένα αφρικάνικο και μ' ένα αργεντινικό. Από τις επιλογές του Λιάβα απορρίφθηκαν δύο - τρία ελληνικά που δεν μπορούσαν να παιχτούν αλλοιωμένα αλλά μόνο με τη στενή παραδοσιακή έννοια. Δεν χωρούσε τίποτε άλλο.

- Όσον αφορά στους στίχους των τραγουδιών θεωρείς ότι έχουν λατρευτικό και μνημικό περιεχόμενο; Και θα ήθελα να μου απαντήσεις αν η ενορχηστρωτική γραμμή, που ε-

πέλεξες βασιζόμενος στο υπάρχον υλικό και στις δυνατότητες των Primavera en Salonico αλλά και στη φωνή της Σαβίνας, έχει σχέση με αυτούς. Απ' ότι άκουσα στο live στις "Γραμμές"...

Όχι, οι στίχοι είναι μεϊκοί. Υπάρχουν ορισμένα κομμάτια, που είναι σαν κάλαντα όπως το "Σήμερα μαύρος ουρανός" ή ένα αντίστοιχο κυπριακό ή το κορσικάνικο ή το σαρδηνέζικο. Αυτά μοιάζουν με ύμνους. Στην περίπτωση αυτή, που τα κομμάτια είναι ήσυχα, κρατήθηκε μια ενορχήστρωση λιτή ή και βαριά ακόμα εκεί όπου υπάρχουν έγχορδα, που δεν κινούνται τόσο εύκολα. Στο ελληνικό και το κυπριακό ο τρόπος αντιμετώπισης ήταν θεατρικός, δηλαδή επιχειρείται ένας καταγισμός αυτοσχεδιασμών πάνω στο θέμα της Σταύρωσης. Τ' άλλα μισά κομμάτια, όπως τα cantigas της Santa Maria που αναφέρονται στα θαύματα της Παναγίας, είναι κομμάτια κοσμικά. Όπως τα κομμάτια από τη Γουαδελούπη και την Αφρική, που βασίζονται σε λαϊκές μελωδίες και στα οποία ενσωματώθηκαν στίχοι από το Ευαγγελικό κείμενο. Επομένως ο υμνητικός χαρακτήρας λήφθηκε σοβαρά υπόψη στην ενορχήστρωση μόνο σε 4-5 περιπτώσεις. Στις άλλες ήταν πολύ χαλαρή η αντιμετώπιση.

- Η Σαβίνα αναμφισβήτητα έχει άψογη φωνητική τεχνική και η ερμηνεία της είναι γεμάτη ψυχή. Αυτό ασφαλώς είναι πλεονέκτημα. Από την άλλη ο ακροατής ακούγοντας τον τίτλο του δίσκου θα περιμένει μια συναισθηματική αποστασιοποίηση, μια συναισθηματική αποφόρτιση. Πιστεύεις ότι τα τραγούδια, όσον αφορά στη φωνητική

ερμηνεία, απαιτούν μια τέτοια αντιμετώπιση; Και μια και μιλάμε για το φωνητικό μέρος, θα ήθελα να μου πεις δυο λόγια για τον τρόπο που ανταπεξήλθε η Σαβίνα στα πολλά γλωσσικά ιδιώματα.

Θα ξεκινήσω απ' τη δεύτερη ερώτηση. Το γλωσσικό είναι κάτι που παιδεύει μονίμως τη Σαβίνα. Επιμένει υπερβολικά στη "μουσική μιας γλώσσας". Υπάρχει μεγάλη φροντίδα στο ν' αποδοθούν αυτό που λέμε οι μουσικές εκφορές των φθόγγων που υπάρχουν στις γλώσσες. Αν αυτό προσδίδει και στο νόημα, μόνο ένας ξένος μπορεί να μας το πει. Πάντως κοιτάχθηκε εξονυχιστικά στο μέτρο του δυνατού από τη Σαβίνα. Πολλές φορές έγιναν 5-6 ηχογραφήσεις για ένα "σ", για ένα "ρ" ανεξάρ-

"...Γιε μου μοναδική μου χαρά

πόσο άξια γεννήθηκες, τι ταπεινά πεθαίνεις

ω, ποια αγάπη σου'κανε του κορμιού σου λάφυρα

ω, γλυκειάς υπόσχεσης τι πικρά βραβεία

Σπλαχνίσου το παιδί μου, θάνατε, μη με δελήσεις

συ που μονάχος σου τα μοναχά φροντίζεις...

Απόδοση στίχων από το δίσκο της Σαβίνας Γιαννάτου "Οι Παναγιές του κόσμου" (ΛΥΡΑ).

"Η Σαβίνα επιμένει υπερβολικά στη μουσική ιδιάς γλώσσας"

*"Τώρα δημιουργούμε
έναν ήχο, που τον
υποστηρίζουμε μετά
ζωντανά. Ο ήχος έχει
εμπλουτιστεί με το στοιχείο
του αυτοσχεδιασμού.
Έτσι, με βάση την αφετηρία
του παραδοσιακού,
το όλο εγχείρημα
πηγαίνει περισσότερο προς
τη σύγχρονη μουσική..."*

τητα από τη μελωδία.

Τώρα στην περίπτωση της απόστασης, ασφαλώς και δεν υπάρχει συναισθηματική αποστασιοποίηση. Το όλο εγχείρημα δεν έχει ακαδημαϊκό χαρακτήρα. Τα κομμάτια, χωρίς να είναι χαρούμενα, σαφώς είναι εξώστρεφα. Κι αυτό που πρωταρχικά θέλαμε να τονίσουμε είναι η σύνδεση του Χριστιανικού Πάσχα με την Ανάσταση της Ανοιξης, δηλ. τις τελετουργίες της άνοιξης. Θέλαμε να δείξουμε πώς έχουν σωθεί οι τελετές της γονιμότητας, ο δρηνός και η ανάσταση μέσα από τη θρησκεία. Σ' αυτή τη λογική προσανατολίζεται και ο τρόπος της εκτέλεσης. Χωρίς να ευτελίσουμε τα κομμάτια, θέλαμε να βγει κάτι από την αρχαία και παγανιστική εκδοχή, που έχει η τελετή της Ανοιξης.

- Κώστα από τον πρώτο δίσκο της συνεργασίας των Primavera en Salonico με τη Σαβίνα (Τα Σεφαραδίτικα) που χωρίζεται χρονικά από τον τελευταίο με μια πενταετία, πιστεύεις ότι έχει αλλάξει κάτι σήμερα;

Η σύνδεση του γκρουπ είναι ακριβώς η ίδια εκτός από ένα μέλος, που αντικαταστάθηκε. Όμως νομίζω ότι πλέον δημιουργούμε ένα συγκεκριμένο ήχο, που τον υποστηρίζουμε μετά ζωντανά. Στην αρχή έπρεπε να συνδυάσουμε τα παραδοσιακά με τα έντεχνα στοιχεία, και έπρεπε να αποδείξουμε ότι μπορούμε να το κάνουμε. Επίσης τότε το όλο άκουσμα έγερνε περισσότερο προς έναν παραδοσιακό αλλά ακαδημαϊκό χαρακτήρα. Τώρα ο ήχος έχει εμπλουτιστεί καίρια με το στοιχείο του

αυτοσχεδιασμού. Έτσι με βάση την αφετηρία του παραδοσιακού το όλο εγχείρημα πηγαίνει περισσότερο προς τη σύγχρονη μουσική.

- Πώς βλέπεις όλη τη φιλολογία και το ρεύμα, που έχουν αναπτυχθεί πολύ έντονα και στην Ελλάδα για τις παραδοσιακές μουσικές; Τι μπορεί να σημαίνει, στην αυγή της τρίτης χιλιετίας, μια μουσική εκδοχή σε παλιά τραγούδια από σύγχρονους μουσικούς και ποια θεωρείς ότι είναι η παγίδα που πρέπει να αποφύγει ένας σύγχρονος μουσικός στην ενσκόλησή του με την παράδοση;

Η παγίδα είναι να μιμηθεί κάποιο πρότυπο, όσο καλό και ν' είναι. Γιατί κι αυτό το πρότυπο, που παίζει τόσο καλά όταν ξεκίνησε στην εποχή του να παίζει άρχισε από κάπου και εξελίχθηκε. Η παράδοση δεν είναι κάτι νεκρό. Είμαστε εμείς. Αν υπάρχει αυτή η έννοια, την παράδοση εμείς τη δημιουργούμε. Με τα δικά μας σύγχρονα στοιχεία. Μετά από 20 χρόνια θα λένε για μας ότι παίζαμε παραδοσιακή μουσική. Κι αυτό γίνεται πάντα. Οι μουσικοί πάντα έπαιζαν ότι ήξεραν, κι ότι παραπάνω μπορούσαν να προσθέσουν, το πρόσθεταν. Αυτό βέβαια οδήγησε συχνά σ' εκφυλισμό. Αλλά το "έθνικ" με ηλεκτρική κιθάρα και ζουρνά το έπαιζαν στην Θήβα, στα πανηγύρια το '60 και το '70. Οι παραδοσιακοί έβαλαν την ηλεκτρική κιθάρα. Δεν ήρθε το "έθνικ" για να γίνει αυτό. Αν βέβαια το όλο πράγμα οδηγήθηκε σε κίτς, αυτό είναι άλλη υπόθεση. Εμένα η ενσκόληση με την παραδοσιακή μουσική, μου δίνει μια ιστορική συνέχεια. Δεν μ' ενδιαφέ-

ρει η καταγραφή και η μελέτη. Εδώ θα σου δώσω ένα παράδειγμα. Όταν λέμε ότι υπάρχει η "Ιτιά" σαν κομμάτι - το λένε και οι μουσικολόγοι - εννοούμε ότι κάποτε υπήρξε κάποιος που έπαιξε την "Ιτιά" πρώτος. Και μετά ο καθένας πρόσθεσε τις δικές του παραλλαγές και γίνονταν τα κομμάτια. Αν αφορούσαν τον κόσμο έμεναν. Έτσι έγιναν τα δημοτικά τραγούδια. Προσθέτοντας, αφαιρώντας, σκαλίζοντας, κλέβοντας, παίρνοντας ολόκληρα μουσικά θέματα και ενσωματώνοντας τα αλλού, ακούγοντας από ένα γύφτο που ήρθε από τη Ρουμανία, ή την Ουγγαρία ή και τη Γαλλία ακόμα. Απλά αυτό σήμερα γίνεται συνειδητά και υπάρχουν πολύ περισσότερες επιλογές.

- Κώστα και οι τρεις δουλειές σας ως σήμερα με τη Σαβίνα έχουν η κάθε μία μια θεματική ενότητα (Σεφαραδίτικα, Τραγούδια της Μεσογείου, Παναγιές του Κόσμου). Υπάρχει κάποιος λόγος γι αυτό;

Εδώ δ' απαντήσω κακά. Μάλλον για καθαρά εμπορικούς λόγους. Αν θέλεις ν' ανοίξεις το κοινό (κυρίως στο εξωτερικό) σαν Σαβίνα Γιαννάτου και Primavera en Salonico δεν κάνεις τίποτα. Αν όμως τους δώσεις να καταλάβουν ότι υπάρχει κάτι ενδιαφέρον που παίζεις έχει διαφορά. Ούτε μπορείς να βασιστείς στο γεγονός ότι είσαι ο πρώτος που παίζεις ελληνικά τραγούδια. Η Ελλάδα έχει "κασι" από το '60. Τα έχουν παίζει όλα παλαιότερα. Κι ο Θεοδωράκης αργότερα. Οι θεματικές ενότητες όμως βοήθησαν και στη σχέση μας με το ελληνικό αγοραστικό κοινό. Όταν ξεκινήσαμε η προοπτική ήταν να μην πουλήσουμε τίποτα. Εν τάξει, υπάρχει ένα στούντιο, που πλήρωνε το Πανεπιστήμιο, η Λύρα μας κάνει τη φοβερή χάρη να δώσει κάποια λεφτά για να παίζουμε εμείς μουσική. Δεν πιστεύαμε ότι αυτό το πράγμα εκτός από τους ειδικούς μπορεί να αφορά κι άλλους. Οι εκτιμήσεις για τα Σεφαραδίτικα ήταν: χίλιοι Εβραίοι που είχαν προπαγαγεί κασέτες για τους δικούς τους λόγους κι άλλα χίλια κομμάτια στην υπόλοιπη Ελλάδα. Σ' αυτά τα νούμερα βρισκόταν το αγοραστικό κοινό. Κι όμως διαψευστήκαμε. Και ο δεύτερος δίσκος πούλησε πολύ περισσότερο.

- Μια και μιλάμε για το κοινό. Ας δούμε το ξένο και το ελληνικό. Πόσο εξοικειωμένο θεωρείς το δυτικό κοινό στα παραδοσιακά ανατολικά ακούσματα. Προσεγγίζει την ψυχή αυτής της μουσικής τουριστικά, συναισθηματικά, γνωστικά;

Κάνω την ερώτηση δεδομένης της μεγάλης επιτυχίας, που συνάντησαν τα "Τραγούδια της Μεσογείου" καθώς και της επαφής που είχατε στις πολλές συναυλίες σας εκτός ελληνικών συνόρων. Οσον αφορά στους Έλληνες πιστεύεις ότι έχουν παιδεία και ένστικτο;

Εξω όπου παίξαμε οι αιδούσες ήταν γεμάτες. Και χωρίς να ξέρουν τι δ' ακούσουν, ήταν "ψημενοί" από τους διοργανωτές. Όπως αρχικά στο Μέγαρο της Αθήνας. Ποιος ήξερε το μεγάλο διευθυντή της κλασικής ορχήστρας που ερχόταν. Σιγά μην τον ήξεραν οι κυρίες που πήγαιναν. Όμως ο Λαμπράκης φρόντιζε να βγάζει στα "ΝΕΑ" ότι πρέπει να πάτε στο Μέγαρο να ακούσετε τον τάδε διευθυντή ορχήστρας. Κι ας τον ήξεραν 50 άτομα. Στο εξωτερικό ο κόσμος έχει εμπιστοσύνη στους διοργανωτές και ερχόταν πολύ ανοιχτός.

Σε καμιά περίπτωση δεν έχουν γνώση κι ας τους αρέσουν κάποια ανατολικά ακούσματα. Σίγουρα όμως είναι πιο εκπαιδευμένοι κι ανοιχτοί. Στα φεστιβάλ έθνικ υπάρχει μεγάλο πρόβλημα. Παίξαμε σε τέτοια και εμείς ήμασταν οι... έντεχνοι. Ήταν εμπειρία ότι ήμασταν άσπροι, ντυμένοι με τα ρούχα μας. Ούτε καλπάκια φορούσαμε, ούτε παραδοσιακές στολές, ούτε εξωτικοί ήμασταν. Μας κοιτούσαν δύσπιστα. Σου λένε τι είδους έθνικ είναι αυτό. Θυμάμαι στην Ιταλία η αντιμετώπιση ήταν ψυχρή. Εκεί δεν είσαι εξωτικός. Τραγούδια της Μεσογείου στη Μεσόγειο; Περιμένουν να έρθει κάποιος εντελώς διαφορετικός. Είναι κι αυτό μια ανθρώπινη διαδικασία - να θέλεις ή να νοιώθεις ότι διαφέρει.

Στην Ελλάδα πιστεύω ότι σαφώς το κοινό έχει κριτήριο. Το πρόβλημα είναι πώς του παρουσιάζεις κάτι. Συχνά οι ανάγκες του συμβαδίζουν με αυτό που του παρουσιάζεται. Κι αυτές είναι οι καλές περιπτώσεις. Θυμάσαι με το έργο της Κοκκίνου για το Βιζυηνό; Πολύς κόσμος πήγε για το ντόρο. Όμως ήταν μια καλή παράσταση.

- Πολλοί λένε ότι η παραδοσιακή μουσική πρέπει να παίζεται πρωτόγονα. Ποιος νομίζεις ότι είναι ο ρόλος της τεχνολογίας για την αναπαραγωγή αυτής της μουσικής;

Στο επίπεδο της ηχοληψίας είναι τρομερός. Αν αξίζει να σωθεί κάτι είναι τα ηχοχρώματα από τα όργανα. Μέσα από χιλιάδες χρόνια η τεχνολογία δίνει την ώθηση να ακούμε και τις λεπτομέρειες τους σήμερα. Βέβαια δημιουργήθηκε και ένα σοβαρό

πρόβλημα. Αλλάξε το κριτήριο τι σημαίνει ομαδικό παίξιμο. Η ελληνική μουσική είναι ετεροφωνική. Άλλο πράγμα παίζει το κλαρίνο, η φωνή κάνει τα δικά της τερτίπια, το λαούτο στους δικούς του δρόμους. Κι όλα μαζί βγάζουν ένα εξαιρετικό ομαδικό αποτέλεσμα. Όταν αυτό επιχειρήσεις να το αναλύσεις και να το αποδώσεις κανάλι - κανάλι, τότε χάνεται η μαγεία. Αυτό που υποστηρίζουμε εμείς σα γκρουπ είναι να σώσουμε το ομαδικό παίξιμο. Αν δε χαθεί αυτή η αίσθηση, τότε η τεχνολογία κάνει καλά τη δουλειά της.

- *Κώστα, ας αλλάξουμε λίγο κλίμα. Οι δραστηριότητές σου περιλαμβάνουν πολλές δημιουργικές πτυχές. Απ' τη συμμετοχή σου στα σχήματα των χειμερινών κολυμβητών, των Γουτού Γουπατού, των Primavera en Salonico και τη συνεργασία με τη Σαβίνα έως τις μουσικές σου για το θέατρο, ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της προσωπικής σου δημιουργίας. Ποια είναι η ενόπια όλων αυτών και ποια η πρόκληση που συναντάς ώστε η ανάμειξή σου στη μουσική να έχει μια τόσο πολυδιάστατη μορφή;*

Δεν υπήρξα ποτέ δεξιότηχης. Μπορεί να είπαζα καλά ακορντεόν από μικρός, να διάβαζα πολύ αλλά δεν είχα ποτέ σκοπό να γίνω καλός μόνο σ' ένα τομέα. Σ' αυτή τη ζωή υπάρχουν άνθρωποι που αφιερώνονται σε κάτι και τα δίνουν όλα και άλλοι που τους αρέσει να ανοίγονται. Εγώ είμαι λίγο περισσότερο της επιφάνειας, με την καλή έννοια. Δεν αντέχω να ανοίξω ένα πηγαδάκι και να ψάχνω μόνο εκεί. Εχω την ανάγκη να απλώνομαι. Κι αυτό μπορώ να δώσω καλά στους άλλους και στον εαυτό μου. Αυτός είναι ο λόγος που ασχολήθηκα με τη μουσική για το θέατρο. Άλλη φορά σου ζητάνε να φτιάξεις τραγούδια, άλλοτε μια μικρή ηχοχρωματική κάλυψη, άλλοτε κάτι βαρύ, κάτι πιο σημαντικό που να χρειάζεται ν' αλλάξει όλη τη σκηνοθετική αντίληψη. Πρέπει να παίζεις με τις εποχές, τα ήθη... Τώρα που σκέφτομαι μάλλον ήμουν μεταμοντέρνος χωρίς να το ξέρω. Δεκαεπτά χρονών άρχισα να αισθάνομαι ότι μ' ενδιαφέρουν πολλά διαφορετικά πράγματα. Και αισθανόμουν περιέργα. Δεν έβρισκα ανθρώπους να συνηνοηθώ. Παίζαμε ροκ κι όταν ζητούσα και κάτι διαφορετικό, οι άλλοι έκαναν πίσω. Γι' αυτό είμαι χαρούμενος που βλέπω τα παιδιά, το Χάρη Λαμπράκη, το Σινόπουλο, τους Occasional Dream ένα γκρουπ από

μαθητές του Μουσικού Γυμνασίου) που δεν έχουν τέτοιους περιορισμούς. Σημασία έχει ότι τώρα έχω βρει πεδία συνεννόησης και επαγγελματικά παίζω τη μουσική που μου αρέσει και νοιώθω χαρούμενος. Το ένα με ξεκουράζει από το άλλο κι έτσι αποφορτίζομαι.

- *Κώστα, η πορεία σου στη θεατρική μουσική έχει δώσει επανειλημμένα καρπούς. Αυτό τον καιρό παίζεται στο Εθνικό, εδώ στην Αθήνα, η παράσταση Δόνια Ροζίτα, που έχεις κάνει τη μουσική. Πιστεύεις ότι η μουσική για το θέατρο μπορεί να λειτουργήσει σαν αυθύπαρκτο ακρόαμα εκτός σκηνικής σκοπιμότητας; Και θα ήθελα και την αντίστοιχη γνώμη σου για τη μουσική του κινηματογράφου.*

Αυτόνομα μπορεί να λειτουργήσει ένα 20-30% της θεατρικής μουσικής. Συχνά μέσα στη σκηνοθεσία του έργου δεν περιλαμβάνεται μια συνολική μουσική αντίληψη. Πολλές φορές η μουσική καλύπτει συγκεκριμένες ανάγκες του θεάματος, οπότε αν ακουστεί αυτόνομα δεν προσφέρει τίποτα. Δεν είναι τυχαίο ότι από τις εξήντα θεατρικές μουσικές που έχω κάνει, τρεις - πέντε έχω ηχογραφηθεί σε δίσκο. Βέβαια δε θεωρώ απαραίτητο ότι κάποιος για ν' ακούσει τη μουσική πρέπει οπωσδήποτε να έχει δει την παράσταση. Η μουσική μπορεί από μόνη της να του δημιουργήσει εικόνες.

Όσον αφορά στον κινηματογράφο, επειδή υπάρχει ήδη μια ολόκληρη αγορά με σάουντρακς πιστεύω ότι η σχέση της μουσικής με το κοινό έχει αλλάξει φορά. Είναι σαν το κοινό να παραγγέλνει πώς να γράφονται τα σάουντρακς. Μεγάλες ορχήστρες είτε ηλεκτρονικές είτε ζωντανές, προτείνουν οπωσδήποτε δύο τραγούδια αν είναι δυνατόν μινιμαλιστικά.

Ο κινηματογράφος είναι ο μόνος χώρος που μπορεί να πληρώσει παραγγελίες τέτοιου είδους. Αυτό όμως συχνά είναι υπεραπλουστευτικό. Ο μινιμαλισμός αυτός της Καραϊνδρου ή του Preisner φθάνει σ' ένα σημείο να μην εξελίσσονται οι ιδέες τους.

Μια αίσθηση ανικανοποίητου. Γιατί ν' αναπαράγουν, γιατί να φέρνουν μια ολόκληρη ορχήστρα να παίζει σαν Vivaldi απ' τη στιγμή που ο ίδιος ο Vivaldi τα έχει παίζει; Τη δεκαετία του '80 τα πράγματα ήσαν διαφορετικά. Ο Ρότα, ο Μορικόνε. Και πέρναγε στον κόσμο το απλό και ουσιαστικό θέμα του Μορικόνε με τις πέντε παραλλαγές. Υπήρχε η αποδοχή.

Ο Κώστας Βόμβολος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1959, μεγάλωσε στο Βόλο και ζει στη Θεσσαλονίκη τα τελευταία 22 χρόνια. Σπούδασε στο Εθνικό Ωδείο ακορντεόν και ανώτερα θεωρητικά, τα οποία τα παράτησε και δεν πήρε επίσημο πτυχίο. Σπούδασε Ιατρική αλλά δεν εξάσκησε το επάγγελμα. Έχει γράψει 60 μουσικές για θέατρο μέσα από τις συνεργασίες του με το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (13 έργα), την Πειραματική Σκηνή Θεσσαλονίκης (10 έργα), το Εθνικό Θέατρο, τη Νέα Σκηνή Τέχνης του Βαγγέλη Θεοδωρόπουλου, τα ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας, Καλαμάτας, το Καφεθέατρο Θεσσαλονίκης, τη Θεατρική Διαδρομή. Έχει γράψει τη μουσική για τρία τηλεοπτικά ντοκιμαντέρ και την ταινία "Δοξόμπος". Είναι συνεργάτης του Ραδιοφωνικού Σταθμού Μακεδονίας.

ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ

Μουσικές για θέατρο

- * Κώστας Βόμβολος - Ηρακλής Πασχαλίδης: Θεατρικά Φιλική συμμετοχή: Μαρία Φαραντούρη (Πειραματική Σκηνή Τέχνης και Λύρα) 1995
- * Κώστας Βόμβολος: Το δωμάτιο των κοριτσιών (ΑΝΟ ΚΑΤΟ) 1996
- * Κώστας Βόμβολος - Στέλλα Μιχαηλίδου: Το όνειρο του ρο - Περπατώ εις το δάσος (Πειραματική Σκηνή Τέχνης και Λύρα) 1997

Με τους Wutu Wupatu

* Wutu Wupatu (ΑΝΟ ΚΑΤΟ), 1995

Με τους Χειμερινούς Κολυμβητές:

- * Οι Δακοκτόνοι (Λύρα) 1991
- * Όχι λάθη, πάντα λάθη (Λύρα) 1997

Με τη Σαβίνα Γιαννάτου και τους Primavera en Salonico

- * Ανοιξη στη Σαλονίκη - Λαϊκά Σεφαραδίτικα Τραγούδια (Λύρα), 1994
- * Τραγούδια της Μεσογείου (Λύρα) 1998
- * Οι Παναγιές του Κόσμου (Λύρα) 1999

- *Υπάρχει κάποιος προγραμματισμός για το μέλλον; Κάποια σχέδια που προτίθεται να πραγματοποιήσεις;*

Εχουν αρχίσει οι πρόβες με το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδας. Το καλοκαίρι δ' ανέβουν οι "Φοίνισσες" του Ευρυπιδή με πρωταγωνιστές την Αντιγόνη Βαλάκου, τον Κωνσταντίνο Μαρκουλάκη, το Δημήτρη Λυγνάδη και τη Μαρία Ναυπλιώτου, που έχω γράψει τη μουσική. Μετά τη Θεσσαλονίκη, θα παιχτούν στην Επίδαυρο στις 21 Αυγούστου,

στης Φιλίππους, στη Δωδώνη και στην Πάτρα.

Με τους Γουτού Γουπατού φέτος μείναμε ανενεργοί κάπως. Ο Φλωρίδης με τον Καρατζή και τον Ψυφονγιώργο έβγαζαν το δεύτερο δίσκο με τη Μπάντα της Φλώρινας. Μετά ο Φλώρος πήγε στο Βερολίνο. Εγώ είχα μπλέξει με τα θεατρικά και τη Σαβίνα. Όμως τώρα προβλέπεται να ξανασμίξουμε. Η ιδέα δεν έχει εγκαταληφθεί. Παίζουμε μαζί και βρισκόμαστε στη διαδικασία της ανανέωσης του ρεπερτορίου. Άλλωστε ετοιμαζόμαστε για δεύτερο δίσκο.

Της Τατιάνας Λοβέρδου

Η Ομάδα Εδάφους ξεκινώντας το 1987 και φτάνοντας στο 1999 διέγραψε μια ανοδική πορεία που σημάδεψε τα χορευτικά πράγματα της Ελλάδας.

Έχοντας καταχωρηθεί στη συνείδηση όλων μας σαν την πρώτη ομάδα Χορού έπαιξε έναν πρωτοποριακό ρόλο, πειρατεύοντας με ένα μοναδικό τρόπο το εικαστικό στοιχείο με το χοροθέατρο. Τα σκηνικά και τα κοστούμια δε λειτουργούν απλά σαν ντεκόρ υπογραμμίζοντας το ύψος των παραστάσεων, αλλά αποτελούν μέρος τους και γίνονται στα πάσα στιγμή αφορμή για την κίνηση και τη δημιουργία. Οι χορευτές κινούνται - χορεύουν μέσα σε μια ατμόσφαιρα ποίησης ανάμεσα στο πραγματικό και το εξωπραγματικό, ανοίγοντας την πόρτα σε μια διάσταση έκφρασης που δεν έχει καμιά σχέση με την επιτήδευση και τον στόμφο, αλλά μάλλον μας παραπέμπει στους χορευτές Μπούτο που κινούνται βιώνοντας την κάθε στιγμή σαν μια μοναδική αυθεντική εμπειρία.

Ανθρώπινη δίψα

Μια μικρή ιστορία χορού

Το 1986 ιδρύθηκε η "Ομάδα Εδάφους" από τον Δημήτρη Παπανικολάου που έχει την καλλιτεχνική διεύθυνση και την Αγγελική Στελλάτου. Στις αρχές του Ιουνίου βρέθηκαν στην Πάτρα για τη φετινή τους παράσταση, την "Ανθρώπινη δίψα", συμπαραγωγή με το Θέατρο Πάτρας.

Βασικά της μέλη σήμερα είναι οι: Γιάννης Γιαπίλης, Νίκος Δραγώνας, Γρηγόρης Λαγός, Φώτης Νικολάου και Βάλια Παπαχρήστου.

Οι μέχρι σήμερα παραστάσεις της ομάδας

1987: Το βουνό - Αδιάβροχο

1988: Δωμάτιο 1 - Δωμάτιο 11

1990: Το τελευταίο τραγούδι

1991: Τα τραγούδια

1992: Φεγγάρι

1993: Μήδεια

1995: Η Ιφίγένεια στο γαβύρι της Άρτας

1995: Ορέστεια Ξενάκη, Αισχύλου ακολουθία

1995: Ενός λεπτού σιγή

1996: Τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ

1997: Δράκουλας

1997: Μνημείο

1997: Καταιγίδα

1999: Ανθρώπινη δίψα

"Πώς μπορεί να μένει αδιάφορος κανείς μπροστά σε τόση καιασιροφή;"

(Λαμία 1929 - Αθήνα 1999)

Του Παναγιώτη Φωτίου

*Ενα μικρό αφιέρωμα
στο Σπύρο Τσακνιά*

Ο Σπύρος Τσακνιάς συνέδεσε το όνομά του κυρίως με την κριτική της λογοτεχνίας στα μεταπολεμικά χρόνια. Όμως έχει δώσει σημαντικό ποιητικό έργο και έργο

δοκιμιακό και μεταφραστικό.

Τον διακρίνει νηφαλιότητα, μετριοπάθεια και πνευματική εγρήγορση για τα κοινωνικά και πολιτιστικά μας πράγματα.

Ο Σπύρος Τσακνιάς νέος ζει τα γεγονότα του μεσοπολέμου, το '40 και τα χρόνια της αντίστασης και του εμφυλίου. Ανδρώνεται και ωριμάζει μέσα στο κλίμα της μετεμφυλιωτικής Ελλάδας.

Είναι επόμενο, και τον ίδιο ως άνθρωπο και ως συγγραφέα να τον επηρεάσουν "οι πολιτικές περιπέτειες του τόπου, η κατοχή και η αντίσταση, ο εμφύλιος και οι μεταμφυλιοπολεμικές ψυχώσεις, το αίμα που έβαψε τη χώρα από τη μια άκρη στην άλλη, η ψυχική ευφορία που έφερε η άνοδος του λαϊκού κινήματος και η απελπισία που προκάλεσε η ήττα του" όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος στο σημειώμά του για τους συγγραφείς αυτής της εποχής.

Θα αναφερθώ σύντομα στο ποιητικό του έργο, γιατί δεν είναι τόσο γνωστό ενώ είναι πολύ σημαντικό. Τοποθετείται στη Β' μεταπολεμική γενιά και αν και παρουσιάστηκε αργά (ηλικιακά) στο χώρο θεωρείται ως ένας από τους χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους της.

Μια σύντομη χρονολογική παρουσίαση των ποιητικών έργων έχει ως εξής:

α. Δεκαετία '70, τρεις συλλογές:

1. "ΕΝ ΑΥΛΙΔΙ", 1976
2. "ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΕΡΓΙΟ", 1976
3. "ΚΥΚΛΟΣ", Εγνατία 1979

β. Δεκαετία '80, τρεις συλλογές:

1. "ΠΤΕΡΥΞ ΧΡΟΝΙΩΝ ΠΑΘΗΣΕΩΝ" Εστία 1982
2. "ΟΝΕΙΡΟΣΚΟΠΙΟ", Καστανιώτης 1984
3. "ΧΑΜΗΛΟ ΒΑΡΟΜΕΤΡΙΚΟ", Στιγμή 1987

γ. Δεκαετία '90:

1. "ΟΡΑΤΟΤΗΣ ΜΗΔΕΝ", Στιγμή 1992.

Τα ποιήματά του έχουν θεματικό πυρήνα αφήγησης, λιτή σκηνοθεσία και τόνο λυρικό που είναι φορές που γίνεται χαμηλόφωνα δραματικός.

Ως σκηνοθέτης κινηματογράφου μας μπάζει απότομα στο θέμα της ιστορίας του και πολλές φορές ο ρυθμός γίνεται φοβερά αθισμαίνων.

Δανειζεται από τη φύση εικόνες και χρώματα για να παρουσιάσει της κοινωνίας και του μέσα μας κόσμου τα δρώμενα και τις ανησυχίες.

*"Ξέκομα από την ομάδα των εκδρομέων
και πήγα μόνος και κάθισα στην άκρη της λίμνης
με τα παιδιά που έπαιζαν στις όχθες της
ρίχνοντας στο νερό χάρτινα παραβάκια"*

(*"η εκδρομή"*) ("Πτέρυξ χρονίων παθήσεων").

Χάρτινα παραβάκια βάζει στο ποτάμι ή, αν θέλετε, στη λίμνη του χρόνου ο ποιητής για να μας πάνε, έτσι αιφνίδια, στους τόπους της αποκάλυψης του έρωτα και του θανάτου, του εαυτού μας. Οδηγός του, οδηγός Η ΜΝΗΜΗ.

Καθώς οι ανθρώπινες σχέσεις φθειρόνται και όλα διαφθειρόνται, η μοναξιά γίνεται μεγαλύτερη. Και ο ποιητής αυτά προσπαθεί να καταγράψει. Το χθες και το σήμερα τον απασχολούν.

Κυρίως το χθες που έχει στιγματίσει το σήμερα. Δεν ξενά ο ποιητής ότι είναι κι αυτός υπεύθυνος που το μεγάλο συλλογικό όνειρο χάθηκε και τώρα ο καθένας πορεύεται στην τύχη ή επιμένει μόνο για τα δικά του.

Κι ο λόγος του γίνεται οπαρακτικός και αρκετές φορές έχει μια ειρωνική και σαρκαστική διάθεση.

Ερχεται "ΧΑΜΗΛΟ ΒΑΡΟΜΕΤΡΙΚΟ" στις ανθρώπινες σχέσεις, και γενικότερα στην κοινωνική μας ζωή. Χρειάζεται άλλου είδους αγώνας. Και ως πνευματικός άνθρωπος δείχνει το δρόμο της αξιοπρέπειας και του ψυχικού μεγαλείου.

*"Μαζεύομαστε στο τελευταίο χαράκιμα, τη σιωπή
και από κει δίνουμε τη μάχη μας, πολεμούμε μέχρι
χρυσ εσχάτων, ούτε μια σπιδαγή πιο πίσω".*

Όσο κι αν διαπιστώνουμε ότι οι άνθρωποι ψεύδονται, ότι η γλώσσα φθειρείται και η ζωή ευτελιζεται δεν πρέπει να αποκάμουμε, να απογοητευτούμε. Υπάρχουν τα φυτά, τα ζώα, η φύση, οι νεκροί μας, οι αναμνήσεις μας.

Ο Τσακνιάς με την προτελευταία συλλογή του, "ΧΑΜΗΛΟ ΒΑΡΟΜΕΤΡΙΚΟ", γίνεται ακόμα πιο χαμηλόφωνος. Προσέχει πιο πολύ τη λεπτομέρεια. Κάνει τους προσωπικούς του απολογισμούς και καταθέτει:

- α) "Θα βάλω σιγαστήρα στις λέξεις για να η-

χούν υπόκωφα, μουντά. Αντιπαθώ τις θορυβώδεις λέξεις, δεν τις αντέχω. Γι αυτό συλλογίζομαι συχνά αυτούς που έφυγαν".

β) "Γι αυτό αγαπώ τη σιωπή και τους παλιούς λησμονημένους ποιητές που διάλεγαν αδύρυντες λέξεις: "Φλοίσβος, ηλιοβασιλέμα, εσπέρα...".

Και γράφει ποίηση. Γιατί "τίποτε απ' ό,τι κά-
νουμε δεν είναι απολύτως άσκοπο ή περιττό".

Γράφει γιατί θέλει να μας πει "πως αν προσέχουμε λίγο μπορεί να είχαμε ανακαλύψει το μυστικό της ζωής μας μέσα σ' ένα στίχο ή νάχα-
με πάρει κάποιον άλλο δρόμο, απείρως συντομότερο, και να μην είμαστε σήμερα τόσο κουρασμένοι".

Κι όσο κι αν η ποίηση γράφεται "γι αυτά που χάσαμε" είναι και για να προετοιμάσει για όσα έρχονται.

Γιατί όσο κι αν μετακομίζουμε "σ' ένα ευρύχωρο παρελθόν" το παρόν και το μέλλον είναι εδώ και μας ζητούν το μίσθωμα της καθημερινότητας.

Εξάλλου:

*"...ό,τι αφήναμε πίσω μας
ωχριούσε μπροστά σ' αυτά
που μας περίμεναν".*

Και με τη συλλογή "ΟΡΑΤΟΤΗΣ ΜΗΔΕΝ" θέτει εναγώνια το υπαρξιακό ερώτημα: "Ποιος θάνατος μας περιμένει το συλλογίζεστε;"

Γιατί "ο θάνατος είναι πολύ πιο καταχθόνιος απ' ό,τι υποπευόμαστε".

Και μπροστά σε τέτοια ερωτήματα και τον ποιητή τον κυριεύει, "ένας άηχος θρήνος για τη ματαιότητα της ποίησης".

Αλλά η ποίηση όπως γράφει ο ίδιος "ακόμη κι όταν κλαίει παρηγορεί".

Γνωρίζει καλά τη σύγχρονη πραγματικότητα την έρημο της σκληρότητας και της απανθρωπιάς που συνεχώς μεγαλώνει και μας μιλάει φιλικά, μας προειδοποιεί, μας προτρέπει:

*"Ακούστε με, μας περιμένουν άγριοι καιροί,
μην είστε σπάταλοι με την αγάπη.
Σας λέω την καθαρή αλήθεια,
λουσμένη στο λιγοστό φως του φεγγαριού:
φυλάξτε την αγάπη,
οι Άβαραι έχουν διαβεί τα σύνορα".*

Κι είναι η αγάπη αντίδοτο του θανάτου και καταφύγιο των ονειρών.

Και στην τελευταία ποιητική συλλογή του ο Σπύρος Τσακνιάς αναδεικνύεται τεχνίτης του λόγου, κάτοχος της γλωσσικής και ποιητικής μας παράδοσης. Ελέγχει το λυρισμό του και χρησιμοποιεί λέξεις απλές

και ουσιαστικές που διασώζουν και καταθέτουν ζώη και εμπειρία - κατασταλαγμένα βιώματα.

Τα ποιήματά του εδώ τα δομεί χωρίς σημεία στίξης. Υπάρχει μόνο μια τελεία στο τέλος. Κάποια κενά, όπου είναι αναγκαία και τα γνωστά διαφράγματα ανάμεσα στις στροφικές ενότητες επιβάλλουν τις παύσεις του ρυθμού και αφήνουν ρωγμές για να κυκλοφορήσει και η φαντασία του αναγνώστη.

Ο τόνος του χαμηλός. Το ύφος εξομολογητικό και τα χρώματά του το μενεξεδί, το μωβ, το κίτρινο και το άσπρο.

Χρώματα του απογεύματος, αλλά και της ακινησίας, της σιγής, της έντασης και του θανάτου.

"Ένα ακόμα ποίημα για το μενεξεδί φως που ξέρι να κρυπτογραφεί τη λύπη...

Να πώς ζωγραφίζει με το λόγο του:

"ΑΛΜΟ ΤΟΠΙΟ"

*"Απόψε θ' αλλάξω τοπίο
θα ζωγραφίσω τόσες λεμονιές
που θα κιτρινίσει ο αέρας έτσι
τα ωχρά πρόσωπα των πεθαμένων
θα δείχνουν πιο φυσικά
καθώς θα τριγυρνούν στον κήπο με τα πάνινα
παπούτσια τους
κανείς δε θ' ακούει τα βήματά τους
μόνο τα παιδιά θ' αφουγκράζονται
με μάτια ορθάνοικτα μέσα στο κίτρινο σκοτάδι
προσπαθώντας να διακρίνουν λίγο γαλάζιο
ψηλά στο θολό τ' ουρανού
ώσπου να τα πάρει ο ύπνος
μ' ένα ακόμα άλυτο αίνιγμα στο νου".*

Μνήμη και λήθη αντιπαλεύουν μέσα στην ποίησή του. Κι είναι η μνήμη του φωτογραφίες και εικόνες απ' το παρελθόν και η λήθη του απουσία και θάνατος.

Έχει ήδη αποδεχθεί το στίχο του Αναγνωστάκη "Θυμάμαι, άρα υπάρχω" όσο κι αν ξέρει πως με αναμνήσεις δεν γεμίζει η ζωή.

Βέβαια μια ζωντανή μνήμη και μια γρηγορούσα συνείδηση δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να καθιστούν τραγικό το πρόσωπο που τα έχει,

*"με τόσα αινίγματα στο μυαλό
πώς θα κοιμηθώ..."*

γράφει.

*"όμως το σπίτι
γέμισε σκοτωμένους
ο κήπος γέμισε φαντάσματα..."*

Κι ο ίδιος αισθάνεται τον εαυτό του λιποτάκτη του θανάτου. Έτσι, όπως πολύ δραμαμικότερα το δήλωνε στην ποίησή του ο Τάκης Σινόπουλος.

Ο Σπύρος Τσακιάς προσπαθεί να δώσει υπόσταση και νόημα στον άνθρωπο, και να τον διασώσει από το να γίνει ΜΗΔΕΝ - ΤΙΠΟΤΕ. Γιατί αγγίζει το ΜΗΔΕΝ αλλά δεν το αγκαλιάζει. Αποστρέφεται ο ίδιος την απόγνωση και την εγκατάλειψη. Πιάνεται από τη φύση για ν' αντέξει τους ανθρώπους.

Συγκαταβατικός δέχεται τον άνθρωπο που πόνεσε και δεν τον ρωτά πια "σε ποιο στρατόπεδο υπηρέτησε". Ολοι είμαστε τρόφιμοι του πόνου και κληρωτοί του θανάτου.

Και μας κάνει μια σημαντική

"ΕΚΚΛΗΣΗ"

*"Υστερα από τόσο κουρασμένο τίποτα
σ' ένα φαρμακωμένο πουθενά
τα μάτια δόλωσαν καθώς χρονοτριβώ
μες τα σοκάκια της ιστορίας
αναβάλλοντας με φτηνές προφάσεις
το ταξίδι για την επαρχία της αδιαφορίας
κι όμως υπήρξα πονόψυχος τροφός
των πενιασμένων φαντασμάτων
δάνεισα τη φωνή μου σε μουγκά φεγγάρια
χάρισα τον ύπνο μου στις φιλάνθρωπες νύχτες
τις τρυφερές για όσους μετανόησαν
ενθάρρυνα τις αναλγητικές αύρες
που δρόσισαν τα μέτωπα των αμετανόητων
είχα πάντα διαθέσιμη μια φιάλη οξυγόνου
για έκτακτα περιστατικά ερωτικής ασφυξίας
μη ζητάτε πολλά απ' τον πόνο
αυτών που έμειναν".*

Κι αν λίγο μας θυμίζουν αυτά Κική Δημουλά και κάπου μακριά πίσω Γιώργο Σεφέρη είναι που ο ποιητής μας πιστεύει "Στην ενεργοποίηση της διαλείπουσας γραμματολογικής μας μνήμης για την αποκατάσταση της συνέχειας..." και διαλέγει με το παρελθόν και το ποιητικό παρόν.

Ζούμε πράγματι σε καιρούς ομιχλώδεις και θολούς. Η προσοχή πρέπει να είναι τεταμένη και για να διακρίνουμε τα πράγματα απαιτείται εγρήγορση. Το ταξίδι είναι δύσκολο, αλλά και ενδιαφέρον.

Υ.Γ.: Είχα την τιμή να παρουσιάσω την ποιητική συλλογή "ΟΡΑΤΟΤΗΣ ΜΗΔΕΝ" στο "ΠΟΛΥΕΔΡΟ" στις 4.12.1992. Το κείμενο που φιλοξενεί "το δόντι" ως είναι μικρή κατάθεση τιμής και μνήμης για το σπουδαίο αυτό άνθρωπο, διανοούμενο κριτικό και ποιητή.

Τριών Ναυάρχων
και Κανακάρη 233

Μεζεδοπωλείον

Πηρούνη

τηλ. 315.982

Το έκνομο στην ποίηση του Καβάφη

Του Βασιλη Λαδά

Διαβάζοντας "τα ατελή" του Καβάφη, βρέθηκα πάλι μπροστά σ' ένα ερώτημα που με απασχολούσε πάντα και ξανάπιασα τον μίτο του. Το ερώτημα ήταν πώς αντιλαμβάνεται και μέχρι πόσο αποδέχεται το έκνομο, το παράνομο στην ποίησή του ο Καβάφης. Ποιά η ηθική του στάση απέναντι όχι μόνο στο κοινωνικώς αποκηρυγμένο αλλά στο ποινικώς τιμωρούμενο. Και για να το κάνω πιο λιανά, ποιοι από τους ήρωες των ποιημάτων του κάποτε για τις πράξεις τους θα χρειάζονταν δικηγόρο να τους υπερασπιστεί και ποια η ιδεολογική και ηθική στάση του Καβάφη απέναντι σε αυτούς τους ήρωές του. Την αφορμή να ερεθιστώ πάνω σε αυτές τις σκέψεις, μου την έδωσαν τέσσερα από τα "Ατελή ποιήματα" που εκδόθηκαν με την φροντίδα της κυρίας Lavagnini. Το υπ' αριθμόν 1, που άρχισε να κυκλοφορείται το 1918 με προσωρινό τίτλο: "Η είδηση της εφημερίδας". Το υπ' αριθμόν 23, του 1927, με τίτλο "Έγκλημα". Το υπ' αριθμόν 25, του 1929, με τίτλο "Τιγρανόκερτα". Και το υπ' αριθμόν 29, του 1931, με τίτλο "Συντροφιά από τέσσερις". Τα τρία από αυτά τα ποιήματα, στα υπ' αριθμόν 1, 23, 29 οι πρωταγωνιστές είναι νέοι που έ-

χουν ανοιχτά νταραβέρια με την ποινική δικαιοσύνη. Ανοιχτά παρανομούν κι αν συλληφθούν για τις πράξεις τους το πιθανότερο είναι ότι θα φυλακισθούν και θα χρειαστούν δικηγόρο.

Στο υπ' αριθμ. 25 "Τιγρανόκερτα" ο νέος κινείται στο μεταίχμιο μεταξύ της νομιμότητας και της παρανομίας. Είναι ηθοποιός, περνάει καλά κι αν ξεμείνει από λεφτά θα εκδοθεί επί χρήμασι. Όμως τούτο δεν τιμωρείται όταν μάλιστα τα χρήματα δίδονται δωρεά από τον εραστή. Σαν αυτόν τον νέο υπάρχουν κι άλλοι στα ποιήματα του Καβάφη τόσο στα αναγνωρισμένα που εξέδωσε ο ίδιος και κυκλοφόρησε, όσο και στα τελειωμένα κι ανέκδοτά του που τα κρατούσε στο συρτάρι του. Νέοι δηλαδή που ερωτροπούν με το ποινικώς παράνομο χωρίς ανοιχτά να ξεπερνούν τα όριά του. Σε μερικά ποιήματα βέβαια από τα τελευταία του Καβάφη υπάρχει υπαινιγμός και για παραβάσεις θεσπισμένων νόμων. Στα σχεδιάσματα όμως των τριών ανολοκλήρωτων ποιημάτων υπ' αριθμ. 1, 23 και 29 οι νέοι του ανοιχτά παρανομούν. Στην "είδηση της εφημερίδας" ο νέος δολοφονείται επειδή εκβιάζει. Στο "έγκλημα" δύο νέοι, μετά από κλοπή κι αφού μοιράζονται τα κλοπιμαία παραδίδονται στον έρωτα. Στο "Συντροφιά από τέσσερις" οι νέοι έχουν συμπύξει, όπως λέ-

με συμμορία, διαπράττουν κατά συρροήν αδικήματα, είναι ερωτευμένοι μεταξύ τους και ριχνονται στις διασκεδάσεις. Ας μου επιτραπεί ο παραλληλισμός, μου θύμισαν τα τρία αυτά σχεδιάσματα νέους Παζολινικούς, λουμπενόβιους της περιφέρειας της Ρώμης που ξοδεύουν αλόγιστα το εύκολο χρήμα, όπως όλοι πάνω - κάτω οι παράνομοι και τρέχουν με καμπριολέ αμάξι από το Trastevere στην Ostia.

Τι συμβαίνει λοιπόν; Αν ολοκλήρωνε τα ποιήματα αυτά ο Καβάφης θα κρατούσε το ποινικώς παράνομο στοιχείο της ζωής των νέων του ή θα το κουκούλωνε; Και γιατί αυτή η σταδιακή πρόοδος των νέων του από το κοινωνικώς και ηθικώς παράνομο προς το ποινικώς παράνομο; Η απέχθεια του Καβάφη για τους φλώρους και τα βουτυρόπαιδα έχει καταγραφεί αλλά ταυτόχρονα δήλωνε προτίμηση προς τα παιδιά των λαϊκών τάξεων τα εργατικά τα τίμια, έστω κι αν πουλούσαν το σώμα τους. Εδώ έχουμε υπέρβαση των ορίων.

Χρειάζεται μια παρένθεση. Στην Αλεξάνδρεια που ήταν μία πολυεθνική κοινωνία και κάπως χαλαρή λόγω των πολλών κέντρων εξουσίας οι Έλληνες και οι υπόλοιποι ξένοι είχαν το προνόμιο να δικάζονται μέχρι το 1875 από τα προξενικά τους δικαστήρια. Μετά το 1875 είχαν πάλι το προνόμιο να δικάζονται από μεικτά δικαστήρια Αιγυπτίων, Γάλλων, Ιταλών, Ελλήνων που εφάρμοζαν Γαλλικό νόμο. Υπήρχε και δικηγορικός σύλλογος ξένων διορισμένων στα μεικτά δικαστήρια και μεταξύ των δικηγόρων και πολλοί Έλληνες. Γαλλικός λοιπόν νόμος για τους ξένους κι όχι Αγγλικός καιίτοι από το 1882 και μετά υπήρχε Αγγλική επικυριαρχία. Ο Γαλλικός νόμος είναι ίδιος σχεδόν με τον ελληνικό, πράγμα που σημαίνει πως η ομοφυ-

λοφιλία δεν ήταν ποινικώς παράνομη πράξη. Ούτε η έκδοση του ομοφυλόφιλου. Τιμωρείται βέβαια η παιδεραστία, η οργάνωση της πορνείας, η προσβολή της δημόσιας αιδούς κι όπως παντού οι απάτες, οι κλοπές, οι εκβιασμοί, οι τσαμπουκάδες κ.λπ. Αν είχαμε Αγγλικό νόμο τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά. Το Αγγλικό ποινικό σύστημα ως εθιμικό ήταν πιο δεμένο με τα παλαιότερα ήθη της εξουσίας κι η ομοφυλοφιλία ετιμωρείτο. Και κάτι ακόμα. Κατά τα κοινωνιολογικώς κρατούντα υπάρχει ηθικός νόμος και ποινικός νόμος. Η ηθική περιφρονεί, ο νόμος τιμωρεί. Πολλά από τα ηθικώς αποδοκισμένα, ο ποινικός νόμος τα αφήνει ανενόχλητα. Ενδιαφέρεται για ένα στενότερο κύκλο προστασίας. Το ηθικώς έκνομο λοιπόν δεν συμπίπτει πάντα με το ποινικώς παράνομο.

Ο Καβάφης λοιπόν ζει στην πολυεθνική Αλεξάνδρεια. Κινείται αποκλειστικά στην Ελληνική παροικία που αριθμεί 20.000 το 1900 και 40.000 το 1930 περίπου κατοίκους και η ηθική και νομική τάξη που διέπει την κοινωνία είναι Ελληνική, με το δεδομένο ότι Γαλλικοί και Ελληνικοί νόμοι είναι απολύτως ίδιοι. Και οι Αιγυπτιακοί βέβαια νόμοι είναι αντίγραφο των Ναπολεόντειων Κωδίκων. Οστε το έκνομο και το παράνομο στην ποιητική κοινωνία του Καβάφη έχει σχέση με την ηθική και κοινωνική τάξη της Ελληνικής κοινωνίας της Αλεξάνδρειας. Αυτήν την συντεταγμένη διάταξη άγραφων και γραπτών νόμων της κοινωνίας αφ' ενός και της πολιτείας αφ' ετέρου ο Καβάφης την γνώριζε, την είχε λογικά και συστηματικά κατατάξει στο μυαλό του και τη λάμβανε πάντα υπ' όψιν του τόσο ως προς τη θεματική των ποιημάτων του, όσο και ως προς τον χρόνο κυκλοφορίας τους φροντίζοντας να ισορροπεί τις α-

πόψεις του με την κοινωνική τους αποδοχή και υποδοχή έχοντας ως παράμετρο τον αγώνα του για την εδραίωσή του ως ποιητή. Γι αυτό και τα τολμηρότερα και τα αποκλυπτικότερα ποιήματά του γράφονται και κυκλοφορούν μετά το 1920 όταν ήδη έχει κατακτήσει ως ποιητής την Αλεξάνδρεια και έχει πλέον κριθεί ως ποιητής, πρώτου μεγέθους. Τα "ατελή ποιήματα" ανήκουν στην περίοδο της εδραίωσής του και τα σχεδιάσματα που ενδιαφέρουν εδώ γράφτηκαν στο τέλος της ζωής του όταν πλέον και στα γνωστά ποιήματά του οι νέοι βρίσκονται στα πρόθυρα της ποινικής παρανομίας. Για να φτάσει μέχρι εκεί ο Καβάφης προχώρησε προσεκτικά και σκάβοντας. Σε πρώτο στάδιο μιλά για τολμηρή έκνομη ηδονή κοινωνικώς αποδοκιμασμένη που αξίζει να αποκτηθεί. Σε δεύτερο στάδιο, αφήνει να εννοηθεί το φύλλο που παρέχει αυτήν την ηδονή και στο τρίτο στάδιο, όσο γεννά, το ρεαλιστικότερο, οι ηδονικοί του νέοι αποκαλύπτουν τον τρόπο της ζωής τους που όπως είπαμε φτάνει στα πρόθυρα του ποινικώς παράνομου. Θα ακολουθούσε, κατά τη γνώμη μου, αν ζούσε ο Καβάφης και τέταρτο στάδιο που οι ηδονικοί του νέοι θα περνούσαν το όριο. Γυρίζω όμως στα 1903 και σ' ένα ανέκδοτο ποιήματά του - μανιφέστο, συνήγορο των παραπάνω σκέψεών μου.

ΔΥΝΑΜΩΣΙΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1903;

*Οποιος το πνεύμα του ποθεί να δυναμώσῃ
να βγῆ απ' το σέβας κι από την υποταγή.
Από τους νόμους μερικούς θα τους φυλάξῃ,
ἀλλὰ το περισσότερο θα παραβαίνει
καὶ νόμους κ' ἔθιμα κι απ' ἴπν παραδεγμένη
καὶ τὴν ανεπαρκούσα ευθύτητα θα βγῆ.
Από ταις ἡδοναῖς πολλά θα διδαχθῆ.
Τὴν καταστρεπτικὴν δὲν θα φοβάται πράξι,
τὸ σπῆτι το μισὸ πρέπει να γκρεμισθῆ.
Ἐστὶ θ' ανατιυχθῆ ἐνάρετα στὴν γνώσι.*

Να που ο Καβάφης γνωρίζει τη διαχωριστική γραμμή συντεταγμένων νόμων και κοινωνικής ηθικής. Το σέβας ανήκει στην κοινωνική ηθική, η υποταγή στην εξουσία των νόμων της πολιτείας. Και παραινει προς την αδέτηση και των δύο για την απόκτηση ενός σημαντικότερου κέρδους. Της γνώσης μέσω όλων των εμπειριών. Η τάξη σε αποκόβει από την πλήρη

δεώρηση των πραγμάτων. Η ευνομία ενεργεί ως πολιτισμική αξία που καθοδηγεί, αλλά παράλληλα στερεί την γνώση των αγαθών που αποδοκιμάζει για να προστατεύει άλλα. Και αυτό, ένας πνευματικός άνθρωπος οφείλει να το παραβεί για να είναι ενάρετος στη γνώση. Αν και ομολογώ πως δεν έχω πλήρως εννοήσει τι σημαίνει αυτό το "ενάρετα στην γνώση". Το συμπέρασμα είναι όμως πως ο πνευματικός και αισθητικός νέος πρέπει να τολμά πέρα από τα νόμιμα όρια. Και αυτή η τόλμη σε πρώτο στάδιο είναι η τόλμη της απόκτησης ηδονής που φωτίζεται καλύτερα σ' ένα ποιήμα του 1914 "τα επικίνδυνα" λέει ο Μυρτίας, ο Σύρος σπουδαστής.

Η λέξη - Δυναμωμένος - του ποιήματος αυτού σημαίνει πως τὸ ποιήμα έχει κοινές ρίζες με το ανέκδοτο "δυναμώσεις". Όμως στο ανέκδοτο η δύναμωση προέρχεται από τις εμπειρίες της ηδονής, εδώ από τη μελέτη. Τελικά είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Αλλά οι εμπειρίες του Μυρτία είναι εμπειρίες τολμηρής ηδονής, κοινωνικά έκνομης κι όχι παρανομίας, όχι παράβασης ποινικού νόμου που τιμωρείται από την πολιτεία. Δεν έχει έρθει ακόμα ο καιρός του ποινικώς παράνομου. Ο Καβάφης μάχεται να αναγνωριστεί ως ποιητής και υπολογίζει την κοινή γνώμη καιτοι οι προθέσεις του καταγράφονται από νωρίς. Και πράγματι στα ηδονικά ποιήματα του Καβάφης μέχρις ότου έφτασε στην αριστουργηματική ρεαλιστική περίοδο οι νέοι δεν έχουν παρτίδες με την δικαιοσύνη. Τολμούν για απόκτηση έκνομης αποδοκιμασμένης ηδονής και ο ποιητής παραινει προς την κατεύθυνση αυτή συνεπής με τη θέση του. Μέχρις εκεί όμως. Η έκνομη ηδονή εντοπίζεται στα ποιήματα: "Επήγα", "Πολυέλαιος", "Από τες εννέα", "Νόησις", "Ηδονή", "Πέρασμα", "Η αρχή των", "Θέατρο της Σιδώνας". Από τα ανέκδοτα το "Κι ακούμπησα και πλάγιασα στες κλίνες τους". Θα μπορούσαμε βέβαια να υποψιασθούμε παρανομία στο ποίημα "εν πόλει της Οσροηνής".

Ο Ρέμων κρύφτηκε μάλλον μετά τον καυγά αλλά δεν μας επιτρέπεται να τον δικάσουμε με ενδείξεις. Ο ευνοούμενος του Αλέξανδρου Βάλλα που χάνει στις αρματοδρομίες θα μπορούσε να παραβιάσει τους αθλητικούς νόμους της εποχής και να εξαπατήσει αλλά δεν το κάνει γιατί δεν είναι α-

καλαίσθητος. Στα ανέκδοτα έχουμε το ποίημα του 1913 "Ετσι" όπου μία σεμνή πορνική φωτογραφία πουλιέται κρυφά στον δρόμο για να μην δει ο αστυνομικός. Έχουμε εδώ παράβαση των νόμων περί "προκλήσεως δημοσίας αιδοῦς". Ένας άλλος καυγάς υπονοείται στο ανέκδοτο ποίημα του 1919 "Ο δεμένος ώμος". Και μια παρατήρηση. Τα ανέκδοτα φτάνουν μέχρι το 1919. Δεν κυκλοφορούν από τον Καβάφη. Δεν τα εγκρίνει. Σε αυτά όμως είναι τολμηρότερος ως προς την θεματική των ηδονιστικών ποιημάτων. Παράδειγμα "ο δεμένος ώμος". Και φτάνουμε στα δημοσιευμένα ποιήματα που γράφονται την ίδια εποχή με τα σχεδιάσματα που προαναφέρουμε, "Εγκλημα" και "Συντροφιά από τέσσερις". Πρόκειται για τα ποιήματα των γηρατειών του, στα χρόνια πριν πεθάνει. Εδώ οι νέοι αγγίζουν τα όρια του παράνομου, φωτίζονται εν μέρει από τον νόμιμο εν μέρει από το παράνομο. Δεν αποκτούν μόνο παράνομη ηδονή αλλά ζουν και ημιπαράνομως. Πληρώνονται για τον έρωτα που προσφέρουν, άλλοι ακριβά, άλλοι φτηνά, σχετίζονται με ύποπτες μορφές, κερδίζουν χρήματα από μεσολαβήσεις που θεωρούνται ντροπιασμένες, διαλέγουν κουτούς για να παίξουν χαρτιά. Μπορεί και να εξαπατούν στα χαρτιά. Είναι τύποι που αν σε δουν μαζί τους κινδυνεύεις να εκτεθείς. Είναι ρεμάλια για την κοινωνία. Και όσο βυθίζονται στο κοινωνικό περιθώριο τόσο αποκτούν την τραγικότητα αυτού που υπερβαίνει το μέτρο κι αναζητά την κάθαρση. Όμως υπάρχει αντιστροφή. Έχουν κάτι τίμιο, το καθαρό. Την μορφή τους. Την ομορφιά τους, την νεότητά τους. Την καθαρή τους ηδονή. Απέναντί τους στέκουν οι τεχνίτες της ποίησης, οι άνθρωποι της γνώσης που χάρη της γνώσης ασέβησαν στους κοινωνικούς νόμους και κέρδισαν την ζωή τους με την γνώση και δυναμώσαν με όμορφο και ηδονικό υγιές μυαλό. Η παράβαση των κοινωνικών νόμων λοιπόν ωφελεί αυτούς που ελέγχουν το παιχνίδι και μπορεί να καταστρέψει τους αδύνατους. Στα ποιήματα αυτής της κατηγορίας υπολογίζω "Μέρες του 1908", "Μέρες του 1896", "Μέρες του 1909 10 και 11", "Σοφιστής απεχόμενος εκ Συρίας", "Το 25 έτος του βίου του". Οι νέοι στα ποιήματα αυτά είναι έτοιμοι να πέσουν στην παρανομία, όπως λέγεται. Στα σχεδιάσματα των "ατελών" όμως, πέφτουν στην

παρανομία. Ως ώφειλαν, θα έλεγε κανείς, έφτασαν στο τελευταίο τους στάδιο.

Αυτά βέβαια είναι μία όψη του Καβάφη, του πρωτεύοντος γέροντα που αλλάζει μορφές. Αφορμή για τις σκέψεις μου έδωσαν, όπως προείπα, τα σχεδιάσματα των ατελών ποιημάτων που οι νέοι ανοικτά παρανομούν, κάτι που σε κανένα από τα γνωστά ποιήματά του δεν φαίνεται. Θα κρατούσε τα στοιχεία της παρανομίας αν ολοκλήρωνε τα ποιήματα αυτά; Πιστεύω πως ναι. Αν και υπάρχει ένα ανοικτό θέμα για έρευνα που θα μπορούσε να ονομασθεί π.χ. το "έκνομο στην ποίηση του Καβάφη". Τι ηδόνιζε τον Καβάφη στο παράνομο από την μία μεριά στο ασκητικό από την άλλη. Αν και είναι λίγο βαρύνδουπος ο τίτλος.

ΕΓΚΛΗΜΑ

*Τα χρήματα μας μοίρασαν ο Σταύρος.
Το πιὸ καλὸ παιδί τῆς συντροφιάς μας,
ἔξυπνος, δυνατὸς, κι ἀφάνταστα ἔμορφος.
Ὁ ἰκανότερος μ' ὄλο που εκτός ἐμοῦ
(που ἤμουν εἴκοσι χρονῶ) ἦταν ὁ πιο μικρός.
Θαρρῶ δὲν ἦταν σωστά εἴκοσι τριῶ.
Τριακόσιες λίρες ἦταν ἡ κλεψιά που ἔκαμε.
Εκεῖνος φύλαξεν, ὡς δίκαιον, τὰ μισά.
Μα τώρα, ἔνδεκα τὴν νύκτα, βουλευόμεθαν
πως νὰ τον φουγαδεύουμ' αὐριο το πρῶτῃ,
πρὸν μαθ' ἡ αστυνομία το ἐγκλημα.
Δὲν ἦταν μικρὸ διάρρηξις μ' ἐπιβαρυντικά.
Σ' ἕνα κατῶνι μέσα ἡμεθῶν.
Ἐνα ὑπόγειον ασφαλέστατο.*

*Ακού τα μέτρα ἀποκρῆσισηκαν γιὰ το φρουγιὸ του,
ὁ ἄλλοι τρεῖς μας ἄφισαν ἐμένα και τον Σταύρο
μὲ συμκρωνία στές πέντε νὰ επιστρέψουν.
Ἐνα σχισμένο στρώμα ἦταν καταγής.
Κατάκοπτοι πέσαμε οἱ δύο. Καὶ με τὴν ταραχὴ
τὴν ψυχικὴ, και τὴν ἐξάντλησι,
καὶ με τὴν αγωνία γιὰ τὴν δραπέτευσι
τὴν αὐριανὴ του-μόλις ἐννοιωσα δὲν ἐννοιωσα καλὰ
που ἦταν ἡ τελευταία, ἴσως φορὰ που πλάγιασα μαζί του.
Μὲς στα χαρτιά ἐνός ποιητῆ βρέθηκε αὐτό.
Ἐχει και μὴ χρονολογία, μὰ δυσανάγνωστῃ.
Τὸ ἕνα μόλις φαίνεται μετὰ ἐννιά, μετὰ
ἕνα ὁ ἀριθμὸς ὁ τέταρτος μοιάζει ἐννιά.*

Με μια "σχεδία" ταξιδεύεις...

Ή πώς η περιφέρεια μπορεί να γεννήσει προσπάθειες
δευρητικά καταδικασμένες

Η "Σχεδία της Αιγιάλειας" μοιάζει και είναι εξαιρετικά χαμηλών τόνων. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να σταθεί μια περιοδική έκδοση που "τολμάει" να διατυμπανίζει ότι ανήκει στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Αιγίου;

Τι ρόλο μπορεί να παίξει η "Σχεδία"; Στο εξώφυλλο η απάντηση είναι καταλυτική: "Για ένα μακρινό ταξίδι μέσα στην ιστορία, τη λαογραφία, τη λογοτεχνία και τα βιβλία της Αιγιάλειας". Μόνο που το αποτέλεσμα δείχνει πως πάει ακόμα παραπέρα.

Με υπεύθυνο της έκδοσης το λογοτέχνη και δημοσιογράφο του Αιγίου κ. Γιάννη Ανδρικόπουλο - από τους πιο παλιούς και αγαπητούς στην πόλη - η "Σχεδία" επιχειρεί μια καταγραφή των δραστηριοτήτων του Αιγίου και μαζί ένα διακριτικό και πάντα καλοπροαίρετο σχολιασμό των όσων συμβαίνουν στην πολιτιστική ζωή της πόλης.

Όλ' αυτά γίνονται με μια διάθεση έρευνας και λεπτομερούς παράθεσης των πνευματικών γεγονότων, χωρίς καθόλου να μπαίνει το στοιχείο της προχειρότητας και της απλής διεκπεραίωσης κάποιων υποχρεώσεων (ας μην ξεχνάμε ότι στην περιφέρεια τέτοια φαινόμενα είναι συνηθισμένα και μέχρι ενός σημείου δικαιολογημένα).

Πριν λίγο καιρό η "Σχεδία" πραγματοποίησε το τέταρτο ταξίδι της (κυκλοφορεί κάθε τέσσερις μήνες) κι όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα οι περιπέτειες "ξαφνιάζουν χωρίς να κιοτεύουν" τους συντελεστές της. "Δε μας φοβίζουν οι Λαιστρυγόνες και οι Κύκλωπες γιατί δεν τους κουβαλάμε μέσα μας...", γράφει χαρακτηριστικά η Συντακτική Επιτροπή που εκτός από τον κ. Ανδρικόπουλο αποτελείται από το Δήμαρχο Αιγίου Αλέκο Μέγαρη και τους: Μιχάλη Μπιτσάκο, Χαρά Δουσαμάνη - Τσιγκάνου, Κώστα Κλάγκο, Κική Μπέσκου - Μουζουλά και Δημήτρη Τζαβελέκα.

Στην τέταρτη "Σχεδία", που ταξιδεύει για ένα ακόμα τεύχος χωρίς οικονομικό αντίτιμο, ξεχωρίσαμε το δεύτερο μέρος του αφιερώματος για τους εν ζωή συγγραφείς της Αιγιάλειας που δίνει στην έκδοση το απαραίτητο για τέτοιες προσπάθειες στοιχείο της αρχειακής και αναφορικής αξίας για το μέλλον. Στο αφιέρωμα περιλαμβάνονται κείμενα για τους: Κώστα Ριζόπουλο, Γιάννη Κοντό, Νίκο Πήττα, Τάσο Αιγιαλό, Γιώργο Παπασταθόπουλο, Περικλή Τρακαδά, Βασιλή Καφούσια και Γιάννη Ανδρικόπουλο.

Φαίνεται πως η "Σχεδία" θέλει να αναδείξει εκτός των άλλων και την Αιγιώτικη καταγωγή σημαντικών πνευματικών και καλλιτεχνικών προσωπικοτήτων. Στα πλαίσια αυτά ετοιμάζει στο επόμενο τεύχος ένα μεγάλο αφιέρωμα στο ζωγράφο Γιάννη Σπυρόπουλο και μοιάζει να θέλει να συνεχίσει με αντίστοιχες προσπάθειες.

Θα είμαστε μαζί με τη "Σχεδία" και στα επόμενα ταξίδια της, επικυρώνοντας - όσο μπορούμε - τη δυναμική που έχουν τέτοια εγχειρήματα.

Ταξιδέψτε με Strintzis lines και κάντε ένα συνηθισμένο ταξίδι, κρουαζιέρα!!

 Strintzis lines

STRINTZIS LINES, PATRAS:

ΟΘΩΝΟΣ ΑΜΑΛΙΑΣ 14, 262 23 ΠΑΤΡΑ, ΤΗΛ.: (061) 622.602, FAX: 623.110

Η Οσμή

Διήγημα του Τάκη Νικολόπουλου

Το αυτοκίνητο το πλύναμε και το καθαρίσαμε καλά από την προηγούμενη. Βάλαμε μάλιστα και τα πράγματά μας από βραδύς, και το πρωί όλα ήσαν έτοιμα για το ταξί-

δι στην Καλαμάτα.

Ο καιρός ήταν απαίσιος, πολύ απαίσιος, και ο μπαμπάς νευρικός, πολύ νευρικός. Κοίταξε και ξανακοίταζε κρατώντας με το ένα χέρι το χάρτη, αναρωτιόμενος εάν η πορεία που είχε χαράξει την προηγούμενη ήταν η συντομότερη και η ασφαλέστερη. "Θα πάμε μέσω Πατρών, είπε τελικά με αποφασιστικότητα".

Η μαμά, όπως πάντα, δεν μιλούσε, και ο σκύλος μας ο Ντικ ήταν μάλλον χαρούμενος που έβγαινε από το διαμέρισμα.

Δεν είχε περάσει μισή ώρα από τότε που αφήσαμε την Αθήνα όταν μια ακαθόριστη απαίσια οσμή άρχισε να γίνεται αισθητή. Κανένας όμως δεν είπε τίποτα μόνο ο σκύλος μας ο Ντικ άρχισε να ξεφυσάει και να ενοχλείται.

Μετά από λίγο, όταν η οσμή άρχισε να γίνεται πιο έντονη, ο μπαμπάς είπε ότι "βρισκόμαστε στον Ασπρόπυργο".

Φθάνοντας στον Ισθμό δεν υπήρχε αμφιβολία πως η περιεργή οσμή προερχόταν από το εσωτερικό του αυτοκινήτου. Η μαμά πρότεινε τότε να σταματήσουμε για ένα καφέ. (Εγώ πήρα μια πορτοκαλάδα). Αφήσαμε το αυτοκίνητο ανοιχτό και περπατήσαμε λίγο, παροτρύνοντας πειστικά το σκύλο μας το Ντικ να κάνει την ανάγκη του. Ο σκύλος δεν καταλάβαινε, ή μάλλον άρχισε να καταλαβαίνει, πράγμα που τον έκανε να πεισμώσει.

Πριν συνεχίσουμε για την Πάτρα ("ο επόμενος σταθμός" είπε ο μπα-

μπάς) η μαμά έβγαλε το αποσμητικό της, ψέκασε όλο το εσωτερικό του αυτοκινήτου, και έκανε το σταυρό της. Προς μεγάλη μας έκπληξη, η μυρωδιά του αποσμητικού ενοχλούσε το σκύλο μας το Ντικ, που όλο και φτερνιζόταν... Γρήγορα όμως ησύχασε: η μυρωδιά του αποσμητικού έδωσε τη θέση της στο εσωτερικό του αυτοκινήτου στη γνωστή περίεργη οσμή. Πριν φθάσουμε στην Πάτρα, ο μπαμπάς είπε τελικά ότι "Κάτι μυρίζει άσχημα" και σκέφθηκε να οδηγήσει το αυτοκίνητο σ' ένα γκαράζ για να εντοπίσουν την ανυπόφορη οσμή. Ήταν όμως Κυριακή και όλα ήσαν κλειστά. Η μαμά πρότεινε και πάλι να σταματήσουμε κάπου στο κέντρο της πόλης για ένα καφέ. Καθίσαμε σ' ένα καφενείο, στην περιοχή του λιμανιού, καθαρό, πολύ καθαρό (Εγώ πήρα πάλι μια πορτοκαλάδα, αλλά δεν την ήπια, και η μαμά με ρώτησε εκνευρισμένη "γιατί τότε την παρήγγειλα").

Προς μεγάλη ικανοποίηση του μπαμπά και της μαμάς, ο σκύλος επιζητούσε έντονα κάποιο μέρος για την ανάγκη του.

Τον συνόδευσε ο μπαμπάς πιο πέρα σ' ένα χώρο με φρεσκοκομμένο γκαζόν (όπου μια πινακίδα έγραφε να μη το πατάμε) και σε λίγο τα πρόσωπα του μπαμπά και της μαμάς φωτίστηκαν από ανακούφιση. Παρήγγειλαν και δεύτερο καφέ γιατί "μέχρι την Καλαμάτα απέμενε πολύς δρόμος" (Εγώ παρήγγειλα πάλι πορτοκαλάδα, αλλά η μαμά αρνήθηκε. Αυτή τη φορά όμως την ήδελα πραγματικά).

Ξεκινήσαμε για την Καλαμάτα με μεγάλο κέφι. Η μαμά μάλιστα έβαλε και μια κασέτα στο μαγνητόφωνο του αυτοκινήτου με την Κάκια Μένδρη που άρεσε στον μπαμπά. Σε δέκα λεπτά όμως η οσμή άρχισε να κάνει και πάλι την εμφάνισή της. Ο μπαμπάς έκλεισε νευρικά το μαγνητόφωνο και είπε να

ανοίξουμε τα παράθυρα. Η μαμά έβγαλε πάλι το αποσμητικό της και ο Ντικ άρχισε πάλι να φτερνίζεται αφού προηγουμένως τον είχε πάρει ο ύπνος.

Δεν ήταν κάποια φυσική οσμή αλλά ούτε και χημική. Ήταν όμως απαίσια, πολύ απαίσια.

Σταματήσαμε πάλι στην άκρη ενός χωραφιού έξω από τον Πύργο αφού τον διασχίσαμε (ο Πύργος είναι φριχτή πόλη) μια ώρα περίπου νωρίτερα από την ώρα του προγραμματισμένου από τον μπαμπά γεύματος. Η μαμά ήταν αμίλητη και ο μπαμπάς επίσης. Μόνο ο σκύλος μας ο Ντικ έπαιξε και χαιρόταν τη μυρωδιά της φύσης. Ο μπαμπάς τον κοίταζε περίεργα, καχύποπτα.

Μέχρι την Καλαμάτα το ταξίδι υπήρξε ένας εφιάλης για τη μαμά και τον μπαμπά. Πραγματικός εφιάλης.

Βρήκαμε αμέσως το ξενοδοχείο που είχε κλείσει ο μπαμπάς ("το καθαρότερο" έλεγε) στο κέντρο της πόλης. Αφήσαμε τα πράγματά μας και βγήκαμε για ένα καλό ("καθαρό") εστιατόριο που ήξερε ο μπαμπάς όταν υπηρετούσε εκεί. Το λέγανε "Έντεκα αδελφια". Ο μπαμπάς πήρε ένα βραστό, η μαμά ένα φρικασέ και εγώ σουτζουκάκια.

Η Καλαμάτα είναι όμορφη και καθαρή πόλη. Αφού κάναμε μια βόλτα στην παραλία,

επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο.

Βγάλαμε από το αυτοκίνητο τον Ντικ για τη βραδινή του ανάγκη και τον ξαναβάλαμε αφού αφήσαμε το πίσω παράθυρο λίγο ανοιχτό. Κλειδώσαμε και ανεβήκαμε να κοιμηθούμε. Η μαμά και ο μπαμπάς δεν κοιμήθηκαν καθόλου καλά εκείνο το βράδυ. Στην κοπέλα της ρεσεψιόν είπαν όμως ότι πέρασαν μια αξέχαστη νύχτα. "Πραγματικά αξέχαστη".

Βγαίνοντας από το ξενοδοχείο, η έκπληξή μας ήταν μεγάλη όταν αντιληφθήκαμε ότι το αυτοκίνητο δεν ήταν εκεί όπου το είχαμε σταθμεύσει την προηγούμενη. "Έχει προφανώς κλαπεί" είπε ο μπαμπάς και ο σκύλος μας ο Ντικ μαζί.

Δεν έδειξαν σημεία πανικού ούτε ο μπαμπάς ούτε η μαμά, ούτε ενημέρωσαν την αστυνομία. Ζήτησαν μόνο από την κοπέλα της ρεσεψιόν να κλείσει τρεις καλές θέσεις με το αεροπλάνο στην απογευματινή πτήση για την Αθήνα.

Το ταξίδι της επιστροφής υπήρξε θαυμάσιο, αλλά σύντομο. Ο καιρός ευχάριστος χωρίς αναταράξεις και οι αεροσυνοδοί εξυπηρετικοί και γελαστοί.

Το αεροπλάνο ήταν καθαρό, "πολύ καθαρό", είπε ο μπαμπάς,

**ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΝΥΚΤΩΝ ΕΓΧΟΡΔΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ**
Καλλιτεχνικός Διευθυντής: Θαν. Τσιπινάκης

25 Ιουνίου
Φεστιβάλ Αθηνών - ΠΝΥΚΑ

13 Ιουλίου
Διεθνές Φεστιβάλ Πάτρας
ΑΡΧΑΙΟ ΩΔΕΙΟ

23 - 26 Αυγούστου
Διεθνές Φεστιβάλ Logroño
ΙΣΠΑΝΙΑ

11 Σεπτεμβρίου
Βριλήσσια - ΑΘΗΝΑ

**ΔΙΕΘΝΕΣ
ΦΕΣΤΙΒΑΛ
ΠΑΤΡΑΣ**

**ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ
'99**

Πέμπτη 24 Ιουνίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία Rene Aubry
Σάββατο 26 Ιουνίου, Αρχαίο Ωδείο: Επίσημη πρεμιέρα Διεθνούς Φεστιβάλ Πάτρας. Ορχήστρα Εγχόρδων "Οι Σολίστ της Πάτρας". Πιάνο: Δημήτρης Σγούρος. Διεύθυνση Ορχήστρας: Saulius Sondeckis.
Σάββατο 26 Ιουνίου - Κυριακή 1 Αυγούστου, Αρχαίο Ωδείο: "Φως της Δύσης" Γλυπτική Γιώργου Νικολαΐδη. Επιμέλεια έκθεσης: Ανδρέας Ιωαννίδης. Ευγενική παραχώρηση των γλυπτών από την Εθνική Πινακοθήκη και το Ζαχαρία Πορταλάκη.
Δευτέρα 28 Ιουνίου, Κάστρο Πάτρας: Παράσταση της Θεατρικής ομάδας ΑΤΠΣ με το έργο "Κάθοδος". Μια σκηνική σύνθεση βασισμένη στο μύθο του "Ηρακλή Μαινόμενου" του Ευριπίδη και στο μύθο "Τραχηίων" του Σοφοκλή. Σκηνοθεσία: Θεόδωρος Τερζόπουλος.
Τρίτη 29 Ιουνίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία Manu di Bango.
Πέμπτη 1 Ιουλίου, Κάστρο Πάτρας: Συναυλία με το συγκρότημα "Διάφανα Κρίνα".
Σάββατο 3 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Καμεράτα - Ορχήστρα των Φίλων της Μουσικής - Ομάδα Κρουστών Δημοτικού Ωδείου Πάτρας. Πιάνο: Τάσος Παππάς.
Δευτέρα 5 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία με τους θάνο Μικρούτσικο - Petru Guelfucci.
Τρίτη 6 Ιουλίου - Δευτέρα 30 Αυγούστου, Παλιό Δημ. Νοσοκομείο: "Τα φαντάσματα της Μεσογείου ή οι Αντικατοπτρισμοί του Παρελθόντος" Βίντεο - εγκατάσταση της Μαριάννας Στραπατσάκη. Επιμέλεια έκθεσης: Αντρέας Ιωαννίδης.
Τρίτη 6 Ιουλίου - 30 Αυγούστου, Παλιό Δημ. Νοσοκομείο: "Μνήμη και Φαντασία του Ν.Ν." Γλυπτική Γιώργου Νικολαΐδη. Επιμέλεια Έκθεσης: Αντρέας Ιωαννίδης.
Τετάρτη 7 Ιουλίου, Κάστρο Πάτρας: Συναυλία με το συγκρότημα του Μάνου Αχαλινωτόπουλου
Πέμπτη 8 Ιουλίου - Δευτέρα 30 Αυγούστου: Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών: "Η θάλασσα στη Νεοελληνική Ζωγραφική" με έργα της Εθνικής Πινακοθήκης. Επιμέλεια Έκθεσης: Αντρέας Ιωαννίδης.
Σάββατο 10 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία με το Μάριο Φραγκούλη. Συμμετέχει η Ντεμπόρα Μάγιερς.
Κυριακή 11 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: "Μύθοι και ήρωες στην όπερα" Ορχήστρα των Χρωμάτων. Παραγωγή του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού

Κέντρου Δελφών (ΕΠΚΕΔ). Διεύθυνση Ορχήστρας: Μίλτος Λογιάδης.
Τρίτη 13 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Ορχήστρα Νυκτών Εγχόρδων Δήμου Πατρέων "Χελιδόνια της βροχής". Μουσική: Γιώργος Ανδρέου. Ποίηση: Διονύσης Καρατζάς. Ερμηνευτές: Τάνια Τσανακλίδου, Ελένη Τσαλιγοπούλου, Διεύθυνση Ορχήστρας: Θανάσης Τσιπινάκης.
Τετάρτη 14 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία με το συγκρότημα του Michel Portal.
Παρασκευή 16 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: The Ossipon Balalaika Orchestra με την ευγενική συμμετοχή του Γιώργου Νταλάρα. Διεύθυνση ορχήστρας: Nikolai Nikolajevitch Kalinin.
Σάββατο 17 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: The Ossipon Balalaika Orchestra με την ευγενική συμμετοχή του Γιώργου Νταλάρα. Διεύθυνση ορχήστρας: Nikolai Nikolajevitch Kalinin.
Δευτέρα 19 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Παράσταση του Murray Louis & Nikolais Dance Company.
Τετάρτη 21 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία της Ορχήστρας Οι Σολίστ της Πάτρας με τη συμμετοχή της Πολυφωνικής Χωρωδίας. Διεύθυνση: Παύλος Σεργίου.
Πέμπτη 22 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Συναυλία με τον Dr. John.
Σάββατο 24 Ιουλίου, Αρχαίο Ωδείο: Παράσταση της Ομάδας Σύγχρονου Χορού "Αιωρήσεις".
Κυριακή 25 Ιουλίου, Κάστρο Πάτρας: Συναυλία με το Σύνολο κρουστών "Σείστρον" με τα έργα των S. Reich, G. Hamilton Green, N. Rosauo, Th. Gauger, Θ. Μικρούτσικου, Δ. Δεσύλλα.
Δευτέρα 26 Ιουλίου - Πέμπτη 29 Ιουλίου, Αίθριο Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου: "Beethoven - 32 σονάτες... υπό το σελήνοφως".
Δευτέρα 26 Ιουλίου, Αίθριο Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου: Δανάη Καρά, Valery Sagaidachini, Τάσος Παππάς.
Τρίτη 27 Ιουλίου, Αίθριο Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου: Θανάσης Αποστολόπουλος, Γιώργος Λαζαρίδης, Δάμνα Ευνουχίδου.
Τετάρτη 28 Ιουλίου, Αίθριο Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου: Βασίλης Τσαμπρόπουλος, Βίνα Τσόπελα, Jeffrey Swann.
Πέμπτη 29 Ιουλίου, Αίθριο Παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου: Θεόδωρος Κοτεπάνος, Ναταλία Μιχαηλίδου, Ντόρα Μπακοπούλου.
Παρασκευή 30 Ιουλίου - Κυριακή 1 Αυγούστου, Αρχαίο Ωδείο: Παράσταση του ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας, με το Σαϊχητρικό δράμα "Κοριολανός".

Το πρόγραμμα
των εκδηλώσεων

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ

Η σάρκωση του λόγου

Η περί δικαιοσύνης διδασκαλία

Νικοδήου του Καβάσιλα, συμβολή

εις την ορθόδοξον σωτηριολογία

Του Γεώργιου Δ. Παναγόπουλου

Αθήνα: Ινδικτος 1998, σ. 219.

Μπορεί η γνωστή ρήση του Terentianus Maurus: pro capto lectoris habent sua fata libelli" να εξαρτά την τύχη ενός βιβλίου από την υψηλή ή μη δεκτικότητα του αναγνωστικού κοινού, όμως στην περίπτωση του εν λόγω βιβλίου εύλογα θα διαπίστωνε κανείς τη συσχέτιση του πεπρωμένου ενός σημαντικού ποιήματος από την οξυδερκή αντίληψη των εκδοτών του. Κατά τούτο οφείλονται πραγματικά ευχαριστίες στους υπεύθυνους της "Ινδικτου" που φιλοπόνως επανεκδίδουν και καθιστούν προσιτή στο θεολογικό αλλά και το ευρύτερα ενδιαφερόμενο κοινό την πολύτιμη μελέτη του μακαριστού Π. Νέλλα η οποία, πρωτοδημοσιευμένη στον Πειραιά το 1975, είχε εδώ και αρκετά χρόνια εξαντληθεί.

Ο Π.Νέλλας, ένας από τους πρωτεργάτες της ανανέωσης της θεολογικής γλώσσας και σκέψης, αναλαμβάνει να μελετήσει το θέμα της δικαιοσύνης, δηλ. της εν Χριστώ Σωτηρίας του ανθρώπου, όπως αυτό διαγράφεται, όχι συστηματικά αλλά σε μυστική ενότητα, στο έργο του μεγάλου βυζαντινού θεολόγου και αγίου του 14ου αι. Νικολάου Καβάσιλα. Της κυρίας αναπτύξεως του θέματος ο συγγραφέας (=σ.) προτάσει μια εκτενή εισαγωγή (σ. 15 - 70) στην οποία ξεκινώντας από την περί δικαιοσύνης διδασκαλία των παύλειων επιστολών, θα διέλθει, σε μια σύντομη αλλά περιεκτική ιστοριο-δογματική αναδρομή, τις περί απολυτρώσεως του ανθρώπου δια του σταυρικού θανάτου του Χριστού θέσεις της πατερικής παραδόσεως της Ανατολής αλλά και της Δύσεως από τον ι. Αυγουστίνου μέχρι τους Ανσελμο, Θωμά Ακινάτη και τους σχολαστικούς νομιναιστές του ύστερου Μεσαίωνα. Ακολούθως, τονίζοντας τη σπουδαιότητα του θέματος στον Καβάσιλα, θα προδιαγράψει in nuce τις βασικές προϋποθέσεις της βασιλιανής σκέψεως που προσδιορίζεται πρωτίστως από τη χριστολογική θεμελίωση της δικαιοσύνης (σ. 44).

Στο Α' κεφ. (σ. 71-105) ο σ. θα επιδοθεί σε μια διεξοδική μελέτη των θεματικών εννοιών της δικαιοσύνης του Θεού, της προπαιωτικής καταστάσεως του ανθρώπου και των συνεπειών της προπαιωτικής πτώσεως. Ιδιαίτερως εξάρση η ταύτιση, στο έργο του Καβάσιλα, της θείας δικαιοσύνης με τη σοφία και φιλανθρωπία του Θεού, η οποία ενεργειακά εκδηλούμενη ad extra ἤδη κατ' αυτήν την ελεύθερη εκ του μη όντος δημιουργία της κτίσεως, περιλαμβάνει "όλην την λυτρωτικήν Αυτού οικονομία" (σ. 74).

Τούτο καθιστά φανερό τη σχέση μεταξύ δικαιοσύνης - αρετής του Δημιουργού και δικαιοσύνης - αρμονίας της δημιουργίας, ενώ διαυγάζει την εικονική σχέση μεταξύ θείας και ανθρώπινης δικαιοσύνης, που εδράζεται στην "κατ' εικόνα" Θεού δημιουργία του ανθρώπου. Εξόχως σημαντική είναι εν προκειμένω η έμφαση στον χριστοκεντρικό προσδιορισμό του "κατ' εικόνα" τον οποίο (ακολουθώντας κατά την άποψή μας τον αγ. Μάξιμο τον Ομολογητή (PG90, 621) κατοχυρώνει ο Καβάσιλας καταδεικνύοντας την αρχετυπική λειτουργία του Ενσαρκου Θεού Λόγου ως προς την δημιουργία του ανθρώπου: "Ου γαρ ο παλαιός του καινού, αλλ' ο νέος Αδάμ του παλαιού παράδειγμα..." (σ. 78)

Έτσι ο βυζαντινός λόγιος και άγιος αποσυνδέει εμφανικά την Σάρκωση από την conditio της πτώσεως και αναδεικνύει τις κοσμολογικές και ανθρωπολογικές παραμέτρους της: "Σκοπός του ανθρώπου ἦτο να ενωθῆ μετ' αυτού υποστατικώς ο Λόγος και να φανερωθῆ τοιοῦτοτρόπως εν τη ιστορία ο Χριστός" (σ. 81), θα ερμηνεύσει ο Νέλλας τη σκέψη του Καβάσιλα.

Όσο ο βυζαντινός μύστης δεν σταματά εδώ, αλλά μας διαβεβαιώνει πως ο Θεός δεν αποσκοπούσε σε τίποτα άλλο, όταν έπλασε την ανθρώπινη φύση, παρά στο να δυνηθεί να λάβει εξ αυτής της Μητέρας Του όταν θα γεννιόταν ως άνθρωπος! Θέση παράδοξος και ουρανομήκης, όταν μάλιστα α-

ναλογοθεί κανείς, ότι μονολόγι αρκετοί στοχαστές σε διάφορες εποχές μίλησαν για τον προσρισμό του ανθρώπου ως ένωση και "ομοίωση" με το Θεό (βλ. άκρως ενδεικτικά το 176Α του πλατωνικού Θεαίτητου) μόνο όμως στο βυζαντινό 14ο μ.Χ. αιώνα διατυπώθηκε η άποψη ότι προσρισμός του ανθρώπου είναι να γεννησει το Θεό.

Ετσι εισερχόμεστε στο πεντόσταγμα των ανθρωπολογικών διαστάσεων της βασιλιανικής Χριστολογίας. Με τη Σάρκωση του Λόγου, ο Θεός γίνεται υπόσταση της ανθρώπινης φύσεως, και υπ' αυτή την έννοια η γέννηση του Χριστού, που ως κεφαλή της Εκκλησίας είναι η αληθινή κεφαλή της ανθρωπότητας, συνιστά τη γενέθλια ημέρα του ανθρώπου. Γι αυτό και η τελείωση του ανθρώπου συνιστά με την εν χάριτι πραγματική και τέλεια υπό του Θεού εν Χριστώ υιοθεσία του, δηλ. τη θέωση, η οποία κατά τον Καβάσιλα αποτελεί το ουσιαστικό περιεχόμενο της δικαιοσύνης, και ταυτίζεται με την χριστοποίηση του ανθρώπου.

Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με την αναφορά στο νόημα του προπατορικού αμαρτήματος ως τραγικής εκδηλώσεως της ελευθερίας του ανθρώπου, που απέστη εκουσίως από την μετά του Θεού κοινωνία και ζωοποιό χάρη, με συνέπεια την παρείσφρηση της φθοράς και του θανάτου στην ανθρώπινη φύση. Χαρακτηριστική είναι μάλιστα εδώ η εμμονή του Καβάσιλα στην ανατολική παράδοση, η οποία θεωρεί το θάνατο όχι θεία τιμωρία, αλλά κατά πρόνοια ιαματική παραχώρηση του Θεού κατά της αμαρτίας, αφού ο άνθρωπος μεταπτωτικά "τιμωρείται υπό της δικαιοσύνης της ιδίας αυτού φύσεως και της δικαιοσύνης της δημιουργίας" (σ. 103). Η τραυματισμένη όμως ανθρώπινη φύση θεραπεύεται και αποκαθίσταται στο πρότερον κάλλος μόνο δια της σαρκώσεως του πάθους και της εκ νεκρών αναστάσεως του Χριστού.

Σ' αυτήν ακριβώς την θεματική ενότητα αφιερώνει ο σ. το Β' κεφ. της μελέτης του (σ. 107-162) καθώς και στα αρήκτως συνυφασμένα με την εν λόγω προβληματική λεπτά ζητήματα της καταλλαγής με το Θεό Πατέρα και της θείας υιοθεσίας του ανθρώπου. Τούτη όμως η άπαξ και αντικειμενικώς συντελεσθείσα δικαιοσύνη της φύσεως χρειάζεται να συγκεκριμενοποιηθεί στη ζωή καθενός ανθρώπου, ο οποίος καλείται να προσοικειωθεί την εν Χριστώ σωτηρία δια της μετοχής του στα ι. Μυστήρια της Εκκλησίας.

Αυτήν την προσωπική από μέρος κάθε πιστού οικειώση της δικαιοσύνης - σωτηρίας στα μυστήρια, πραγματεύεται το Γ' κεφ. (σ. 163-202) στο οποίο ο σ. θα καταδείξει τη σημασία της περί συνεργίας του ανθρώπου στο έργο της σωτηρίας διδασκαλίας του Καβάσιλα. Θέση κλειδί ενέχει επί του προκειμένου η θεμελιώδης διάκριση, που επιχειρεί ο βυζαντινός μύστης, μεταξύ φύσεως, που ως δώρο του Θεού ανακαινίσθηκε άπαξ δια του σταυρού και της αναστάσεως για όλους τους ανθρώπους και της ανθρώπινης βουλήσεως εκ της οποίας εξαρτάται η "του Θεού θεωρία" και η μακαριότητα της ουράνιας βασι-

λείας.

Γι αυτό στα μυστήρια, που είναι αίτια μόνο "της εν Χριστώ μακαρίας ζωής" (σ. 167) απαιτείται για να "ιερουργηθεί η ημών αυτών σωτηρία" (κατά τη θαυμάσια έκφραση του Γρηγορίου Θεολόγου) εκτός από τη θεία χάρη η ενεργοποίηση της ανθρώπινης βουλήσεως, δηλ. η εν αγάπη συνέργια του ανθρώπου με το Θεό, τον Καβάσιλα εις πείσμα όσων επιμένουν να ανακαλύπτουν στο έργο του ημιπελαγιανική χροιά, στα μυστήρια ο ίδιος ο Χριστός, "παρέστιν αληθώς ενεργών εν ημίν το θέλειν και το ενεργείν" (σ. 182, πρβλ. Φιλίπ. 2, 13). Στο σημείο αυτό, κατά τον σ. φωτίζεται η αποφασιστική συνεισφορά του ι. Καβάσιλα στην αντιμετώπιση του προβλήματος της σχέσεως πίστεως και έργων προς την εν Χριστώ δικαιοσύνη που τόσο ταλάνισε και ταλανίζει αιώνες τώρα τη Χριστιανική Δύση. Ο Νέλλας διαβάζει με οξύνοια τον ι. Πατέρα: "Η μετά του Χριστού κοινωνία σαρκός και αίματος (μυστήρια), η κοινωνία νοός (πίστις) και η κοινωνία βουλήσεως (έργα) αποτελούν τις τρεις βασικές λειτουργίες της αγάπης, δι ης δημιουργείται η μετά του Θεού ένωση". Ετσι το πρόβλημα λύνεται από τον Καβάσιλα, καθώς τοποθετείται στο χώρο της θεοειδούς και θεοποιού αγάπης αφ' ενός και αφ' ετέρου της συνεργίας.

Κλείνοντας ας σημειωθούν εν παρόδω, όχι από αναίδη προπέτεια αλλά ως απόπειρα προσωπικού διαλόγου με το κείμενο του μακαριστού Π. Νέλλα δύο σημεία του, που κατά τη γνώμη μας χρήζουν συζητήσεως. Συζητήσιμη είναι η άποψη (σελ. 99 υπ. 176) ότι η αποδοχή "ηθικής τάξεως" δικαιωμάτων του Σατανά επί του ανθρώπου μετά την πτώση, αποτελεί δόγμα της ορθόδοξης πίστεως. Όσο κι αν η συγκεκριμένη αντίληψη, υπό παραλλάσσουσα μορφή, απαντάται στη διδασκαλία ορισμένων Πατέρων της Εκκλησίας (ιδίως του Γρηγορίου Νύσσης), δύσκολα θα της προσδίδαμε την εγκυρότητα των υπό του καθολικού σώματος της Εκκλησίας μαρτυρουμένων και βιουμένων εν Πνεύματι δογμάτων πίστεως.

Η θεωρία αυτή, διαρθρωμένη σε μια εικονολογική γλώσσα με εξόχως ποιμαντική προοπτική, αναπτύχθηκε στους συγκεκριμένους συγγραφείς ως μια προσπάθεια παραστατικότερης και εποπτικότερης προσέγγισης του, ούτως ή άλλως ανεξιχνίαστου στην ουσία του, μυστηρίου του Σταυρού και εντάσσεται κατά τη γνώμη μας, σ' εκείνες τις καθ' όλα νόμιμες προσπάθειες θεολογικού προβληματισμού, κατά τις οποίες όπως νηφάλια διέκρινε ο Θεολόγος Γρηγόριος, "καί το επιτυγχάνειν ουκ άνώφελον και το διαμαρτάνειν ακίνδυνον".

Τέλος σημειώνουμε ότι το παραπιθέμενο στη σελ. 89 υπ. 153, και αποδιδόμενο στον αγ. Ιωάννη της Κλίμακος αναφορικά με τη φύση του κακού, ανήκει αυτολεξεί στο Γρηγόριο Νύσσης (Περί παρθενίας 372), στον οποίο έπρεπε να παραπέμψει η συγκεκριμένη υποσημείωση.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ
Δ.Ε.Π.Α.Π.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΠΑΤΡΑΣ

Καλλιτεχνικός Διευθυντής: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΥΡΑΤ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

“Τα φαντάσματα της Μεσογείου
ή οι Αντικατοπτρισμοί του παρελθόντος”

Βίντεο - εγκατάσταση της **Μαριάννας Στραπατσάκη**

Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο
6 Ιουλίου - 30 Αυγούστου

“Μνήμη και φαντασία του Ν. Ν.”

Γλυπτική του **Γιώργου Νικολαΐδη**

Παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο
6 Ιουλίου - 30 Αυγούστου

Επιμέλεια εκθέσεων: Αντρέας Ιωαννίδης

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ
Δ.Ε.Π.Α.Π.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΠΑΤΡΑΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΖΟΥ

“Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ”

Με έργα από την Εθνική Πινακοθήκη

Επιμέλεια έκθεσης: **Αντρέας Ιωαννίδης**

Ιωάννης Αλταμούρας: Το Λιμάνι της Κοπεγχάγης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΠΑΤΡΩΝ

8 Ιουλίου - 30 Αυγούστου '99

Παραγωγή: **Δ.Ε.Π.Α.Π.**

Ο επικίνδυνος Χαιζιδάκις

Του Παναγιώτη Ανδριόπουλου

Ο Μάνος Χατζιδάκις έφυγε γιατί η "Οδός Ονείρων" δεν υπάρχει πια. Ο ίδιος, βαθεία ρεαλιστής, το είχε καταλάβει πολύ νωρίς και είχε απαντήσει στον εαυτό του και σε μας, "Παίδες, πριν δεκαπέντε χρόνια σας είχα πει πως θα ξαγρυπνώ έξω απ' τα σπίτια σας για να μαζέψω τα όνειρά σας. Τώρα κουράστηκα. Εσείς, είτε ονειρεύεστε είτε όχι, μπορείτε και ζείτε χωρίς εμένα. Δεν ανήκω ούτε στη ζωή σας ούτε στα όνειρά σας. Ακόμη κουράστηκα να πλέκω μουσικές απ' το υλικό των ματιών σας κι απ' την επιθυμία των σωμάτων σας. Προτιμώ να φύγω μακριά σας για πάντα. Ίσως συναντηθώ με μερικούς σοφούς που δεν τους ένιωσα όταν κι εγώ ήμουν νέος. Γεια σας παιδιάς, γεια σας".

Κι έφυγε ο Μάνος Χατζιδάκις γιατί αισθάνθηκε ότι δεν ανήκει σ' αυτή τη χώρα. Η μουσική του κι η σκέψη του αισθάνθηκε ότι δεν ενδιέφεραν πια κανέναν. Οι φίλοι του όλοι είχαν αποχωρήσει από τούτο τον κόσμο, ο ένας μετά τον άλλο. Και μια Ελλάδα ανανοηματοδοτημένης και ουσιαστικής ελληνικότητας χάθηκε οριστικά.

Η γενιά του Χατζιδάκι θεωρούσε εθνικό ότι είναι αληθές. Έτσι κάθε "περιθωριακή" δημιουργία τελικά επιβαλλόταν από τη δύναμη της αλήθειας της κι αποκτούσε τη διαχρονική αξία της. Για τους σκεπτόμενους και μη εξανδραποδισμένους Έλληνες βέβαια. Οι υπόλοιποι δεν ενδιαφέρονταν του δημιουργού. Οι αληθινά μεγάλοι πορεύονται ερήμην και εις πείσμα των ερπετών και των εθνικοσοσιαλιστικοφρόνων.

Ο Χατζιδάκις μου έμαθε - όπως και σε άλλους - την ακριβή σκέψη, την αξία του ποιητικού ρεαλισμού, την άτεγκτη στάση έναντι των ξιπασμένων και των μετρίων, την ελευθερία στην έκφραση αλλά και την απόλυτη πειθαρχία στην εργασία. Μου έμαθε ακόμη την απέχθεια προς την επιπολαιότητα και τα μεγάλα λόγια, την καχυποψία προς κάθε μορφής εξουσία. Μου έμαθε να μη δειλιάζω και να μη συμβιβάζομαι άνευ αποσαφήνισης των εκάστοτε συνθηκών. Να με ενδιαφέρει μόνο η γνώμη των ανθρώπων που μ' ενδιαφέρουν κι όχι των ασχέτων. Μου δίδαξε τον αυτοσαρκασμό και την αίσθηση της μηδαμινότητας του εαυτού, που αντικειμενικά είναι μια κουκίδα στο σύμπαν. Καλλιέργησε τη μουσική μου ευαισθησία δείχνοντάς μου το δρόμο για ν' αποφεύγω τις κακοτοπιές του μουσικού λογιολογισμού. Και τέλος αποκατέστησε πολύ καθαρά μέσα μου την έννοια του "λαϊκού" και πως η αμαρτία είναι βυζαντινή κι ο έρωτας αρχαίος.

Πριν ένα χρόνο περίπου ο καθηγητής Χρήστος Γιανναράς έγραψε ένα άρθρο για τον "επικίνδυνο Ελύτη". Και διατύπωνε το ερώτημα: "Τι νόημα έχει να συναχθεί το φιλόλογο κοινό να τιμήσει τη μνήμη του Ελύτη ακούγοντας απαγγελίες στίχων του;

Η σύναξη στη μνήμη αυτού του μεγάλου Έλληνα μας θέλει πολίτες, όχι ποσοτικό άθροισμα από ιδιώτες καταναλωτές συγκινήσεων. Η "προοδευτική" μας διάνοηση θαυμάζει ή αυθυποβάλλεται ό-τι θαυμάζει τον Ελύτη και δεν συμφωνεί σε τίποτα μαζί του".

Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και για την περίπτωση του Μάνου Χατζιδάκι. Όταν ο Χατζιδάκις εξέφραζε με παρρησία δημόσια τις απόψεις του και δε δίσταζε να καταλογίσει ευδύνες ή να στιγματίσει την ανηθικότητα συγκεκριμένων προσώπων του δημόσιου βίου, τον χαρακτήριζαν "εθνικό υβριστή". Όταν περιφρουρώντας την εργασία του και την ξεχωριστή μουσική του αντίληψη, διέκοπτε μια συναυλία ή αποχωρούσε διαμαρτυρόμενος για την συμπεριφορά ενός κοινού που πήγαινε για να καταναλώσει μουσική και να διασκεδάσει κατά πώς ήθελε, χαρακτηριζόταν ιδιότροπος, σνομπ, ελίτ.

Όταν έγραφε αληθινή μουσική που εξέφραζε μια πολύ υψηλή έννοια του τραγουδιού, τον χαρακτήριζαν λυρικό, ερωτικό, αισθησιακό, θέλοντας ο καθένας να δικαιολογήσει και να προβάλλει τα δικά του φτηνά συγκινησιακά αισθήματα στη μουσική του Χατζιδάκι.

Όμως ο αληθινός Χατζιδάκις είναι αλλού. Βρίσκεται στα επικίνδυνα έργα του, που συμπυκνώνουν μια φιλοσοφία ζωής. Ενός βίου δημόσιου και ταυτόχρονα ιδιωτικού. Ο πραγματικός Χατζιδάκις μας αποκαλύπτεται στο "Μεγάλο Ερωτικό", στους "Παίδες επί Κολωνών", στην "Εποχή της Μελισσόανθης", στις "Μπαλλάντες της οδού Αθηνάς", στον "Κύκλο του CNS", στη "Σκοτεινή Μητέρα", στους "Μύθους μιας γυναίκας", στα "Τραγούδια της αμαρτίας" και σε άλλα, άγνωστα στο ευρύ κοινό, έργα του. Σ' αυτά τα έργα συναντούμε τον επικίνδυνο Χατζιδάκι, του οποίου οι ουσιαστικές υποθήκες παραμένουν μεθοδικά αποσιωπημένες. Αλλά στη δική του "επικινδυνότητα", ψηλαφούμε την αλήθεια, για τη μουσική και τη ζωή. "Μ' έναν φανατισμό που δεν είναι παρά σωφροσύνη στον κύβο".

Θέαμα

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ: **Υ.Ε.Γ. - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ**
Υπό την αιγίδα του Δήμου Πατρέων

για... "Master"

ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ
ΦΟΡΑ ΜΠΡΟΣΤΑ
ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ
Ο ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ
ΜΕΛΙΣΣΑΝΙΔΗΣ

"Το δόντι" και η... ομοιοπαθητική του

Του Στέλιου Τζεμπίνου (*)

Το παρακάτω κείμενο στάλθηκε στο περιοδικό σαν επιστολή. Τα ...καλά λόγια για το περιοδικό αλλά και το γεγονός ότι ο αποστολέας του είναι από τις σημαντικότερες προσωπικότητες στο χώρο του, μας "ανάγκασαν" να το δημοσιεύσουμε ως άρθρο.

Η λεγόμενη περιφερειακή ανάπτυξη (κακόζηλη, περιφραστική ομολογία της επαρχιώτικης κακοδαιμονίας μας) μου προκαλούσε ανέκα-

θεν μια αίσθηση (όχι αίσθημα) μειονεξίας, απόρροια συλλογισμού, πως ό,τι καλό στον χώρο της περιφέρειας, δεν θα παύει να υστερεί, συγκρινόμενο με κάτι ανάλογο της πρωτεύουσας. Με τον αυτονόητο πάντα καταλογισμό των βαρών που αντιστοιχούν στο κατευθυνόμενο marketing και τις τερατογενέσεις των star systems.

Στην Πάτρα όμως, την ιστορική και παλιά πόλη της Πελοποννήσου την τόσο γειτονική (δεν εννοώ μόνο γεωγραφικά) με τη Ζάκυνθο, το "Φάντασμα της Νόρμα" που επικαλείται και ο εκλεκτός Πατριός Νίκος Μπακουάκης, περιπλανώμενο προστατευτικά στον ιόνιο χώρο, φαίνεται να επευλογεί και "το δόντι" σας, αυτή την όμορφη ναι, και ελπίζω διατηρητέα "διμηνιαία έκδοση για τον πολιτισμό".

Διαπιστώνω την ύπαρξη Λόγου

διαλλακτικού και διαλεκτικού, στο μέτρο της ανάγκης των καιρών μας, για κείνους τουλάχιστον που ξέρουν να εκτιμούν τις αξίες των ηθικών προσφορών, αποφεύγοντας την ένταξή τους στις εικονικές δημοπρασίες του συστήματος.

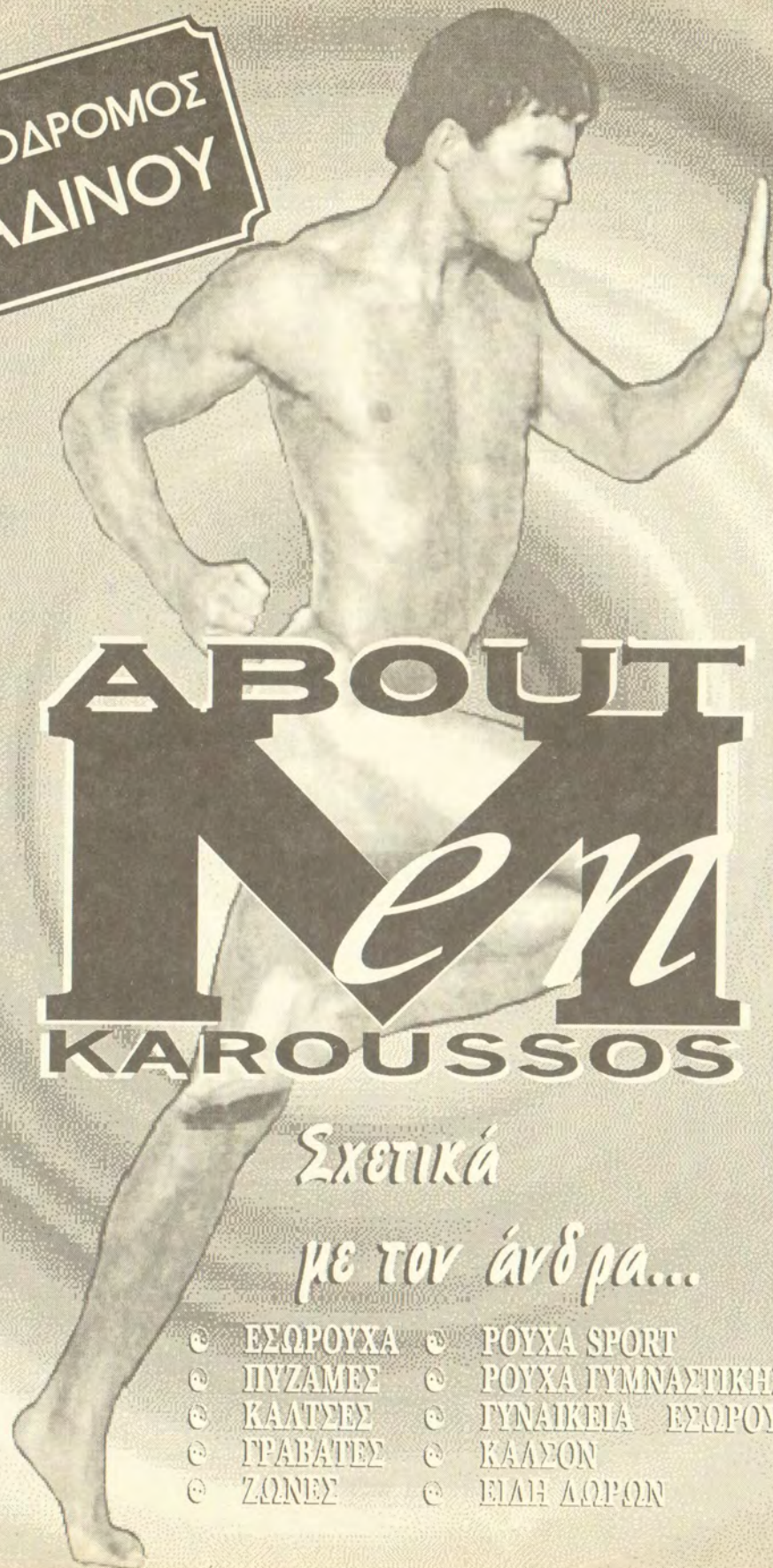
Ενδοσκόπηση μιας επιτόπιας απογραφής πέρα από χωράφια διεκδίκησης, που αποφέρει τον πλούτο της αυτάρκειας και την εκτίμηση πως οι πηγές της γνώσης και του πολιτισμού δεν στερεύουν, όσο υπάρχουν άνθρωποι να τις αρδεύουν.

Η ανιδιοτελής προσέγγιση σε πλήθος ζητούμενα, μέσα από το μεράκι της έρευνας και την ανακτημένη γοητεία της κάποτε εφήμερης είδησης, καθιερώνει, αναμφίβολα, αισθητική αναγνώριση στην προσπάθειά σας προσδίδοντας τελικά στο αποτέλεσμα και το προσήκον κύρος.

Από τη Ζάκυνθο με αγάπη

(*) Ο Στέλιος Τζεμπίνος είναι δικηγόρος, συγγραφέας και ιστορικός ερευνητής της Επτανησιακής Μουσικής.

ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ
ΡΑΔΙΝΟΥ

Σχετικά

με τον άνδρα...

- ☉ ΕΣΩΠΟΥΧΑ
- ☉ ΠΟΥΧΑ SPORT
- ☉ ΠΥΖΑΜΕΣ
- ☉ ΠΟΥΧΑ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ
- ☉ ΚΑΛΤΣΕΣ
- ☉ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΣΩΠΟΥΧΑ
- ☉ ΓΡΑΒΑΤΕΣ
- ☉ ΚΑΛΣΟΝ
- ☉ ΖΩΝΕΣ
- ☉ ΕΛΙΑ ΔΩΡΩΝ

ΟΠΑΠ

1958 - ΣΗΜΕΡΑ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

E-MAIL

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΞ

Ο ΟΠΑΠ ΣΤΟ INTERNET

www.opap.gr

**Ότι θέλετε να ξέρετε
για τον ΟΠΑΠ...**

**...χρήσιμες
πληροφορίες**

**...και 24ωρη
ηλεκτρονική
επικοινωνία
με ΟΠΑΠ.**

**Ότι χρειάζεστε για συμμετοχή
στα ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ του...**

- Ταυτότητα και φυσιογνωμία των παιχνιδιών
- Πως παίζονται (γενικές οδηγίες, κανόνες, βήμα προς βήμα καθοδήγηση)
- Αποτελέσματα διαγωνισμών και κληρώσεων μέχρι και 6 μήνες πριν
- Στατιστικά κίνησης όλων των παιχνιδιών
- Πληροφορίες για επόμενους διαγωνισμούς
- Βαθμολογίες και επόμενες αγωνιστικές πρωταθλημάτων Α', Β', Γ' Εθνικής, Ιταλίας, Αγγλίας, Γερμανίας κ.λπ.
- Προγνώσεις εφημερίδων

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

**...τα τελευταία αποτελέσματα
όλων των παιχνιδιών**

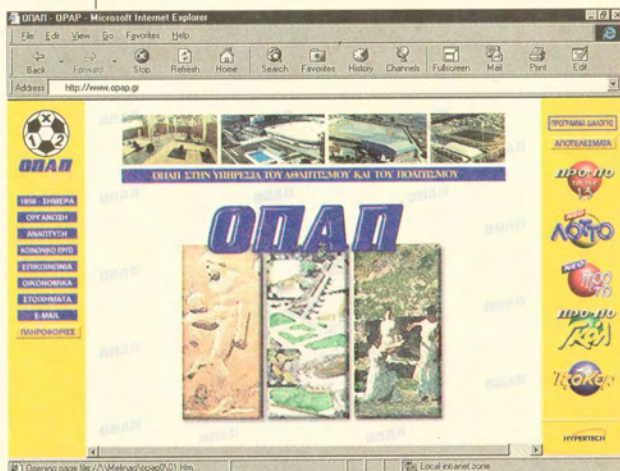
ΔΙΑΛΟΓΗ

- Δωρεάν απόκτηση του προγράμματος διαλογής επιτυχιών όλων των παιχνιδιών

ΠΑΙΞΕ ΚΑΙ ΕΣΥ

- Δοκιμαστικά εκπαιδευτικά παιχνίδια

**...και πλούσιο φωτογραφικό
υλικό.**

ΟΠΑΠ

Στην υπηρεσία του Αθλητισμού
και του Πολιτισμού